

Budeme mladi
Co chce?

1. Ve filosofii
(Apologika
moderni.)

2. Cize vize

3. Arcibiskup

se radit s...

4. Rozli...

5. Vol...

Nacko

perat ne...

Edo ch...

umerovat...

a posud...

protoze...

A ps...

modern...

Tvrdim...

jako tre...

Ad 2. ...

v cirkv...

protoze...

Ad 3. ...

taci nej...

Ad 4. ...

rozli...

litika...

sim.

Opr...

Ne...

nam...

sedob...

jest...

Budeme mluvit speciálně o Katolické moderně české. —
Co chce?

1. Ve filosofii náboženské chce uvolnění od tomismu. (Apologetika dr. Kadeřávka jest tomistická, dr. Vychodila moderní.)

2. Chce volbu děkanů a biskupů kněží.

3. Arcibiskup nemá míti jen právo rozhodovat, ale též se radit s pracovníky poměrů znalými a způsobilými.

4. Rozlišení náboženství od politiky.

5. Volnost vědy a umění.

Naoko je to pěkné, přihlédneme-li blíže, jest to až odporně neupřímné.

Kdo chce kritizovati Katolickou českou modernu, nesmí se omezovati jen na její manifesty. Musí si všimnouti i článků a posudků, jež jsou podle všeho články programovými, protože jsou otisknuty bez poznámky.

A pak uvidíme při každém bodě programu Katolické moderny dvířka, kudy se může v čas potřeby couvnout. Tvrdíme zcela určitě: Katolická moderna je tak klerikální jako třeba Škrdle, Blokša, Pospíšil atd.

Ad 2. Katolické moderně neběží o poctivý demokratismus v církvi. Chce nadvládu kasty kněžské hezky klerikálně, protože představené církve dle ní má voliti jen — kněžstvo.

Ad 3. Arcibiskup zůstane vlastně despotou. Po konstituci nějaké zde není památky.

Ad 4. Jsme u choulostivé věci. Katolická moderna chce rozlišování mezi náboženstvím a politikou, nechce prý politiku klerikální, ale politiku na základě katolicko-mravním.

Opravdu?

Nový život přinesl jednou studii o katolickém modernistovi biskupovi Bonomellim. Tento biskup jest proti úplné svobodě náboženství a dí, že kdo vážně tvrdí, že člověk jakožto bytost rozumová a mravní je svoboden, čili má

právo pravdu přijati nebo nepřijati, slovem dělati, co se mu líbí, ten neví, co mluví.

Není-li toto klerikální mazanost, pak nic na světě. Člověk tedy musí pravdu přijati. Dobře, ale čí pravdu? No církve katolické. Nepřijme-li ji, řekne páter, že pak se smí dělat všecko, a takový kacír — dle klerikála pravověrného by měl přijít do kriminálu (kéž by k tomu církev měla moc a právo!), katolický modernista Bonomelli sice přinutí již kacíře dělat katolíka, ale máme prý se k němu chovat laskavě. No zdraví vzkazovali!

Lutinov tvrdí, že i stát je poddaný boží, že tudíž je blud hlásat rozlukou církve od státu. To není politika klerikální.

Kristus se nikomu nevnucoval, jen se nabízel, neobklopil se lokaji a nádherou, nevlichocoval se v přízeň a ochranu mocných, odmítal hájení mečem, když odzbrojil Petra, nepřál si tedy násilí, hranic, inkvizic, žalářů, suspendování, udávání atd., nejezdil ve zlatém kočáře, ale prostě a skromně chodil mezi dělníky, nevěrce a hříšníky a hleděl je získati láskou, přesvědčováním a dobřečiněním. Neopovrhoval bohatými a mocnými, ale přednost dával chudým, uraženým a poníženým. Církev sice zjevně neopovrhoje chudými, ale přednost dává mocným. Kristus zavrhoval bohatství, slávu a moc, což má církev všechno v hojné míře...

Stát v církvi značí césaropapismus, tj. duševní násilí, které Kristus slovem i příkladem zavrhoval.

Jest pak přikázání: Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň jiným. Katoličtí modernisté nesou těžce poslušnost. Církev hlásá „rationale obsequium“, rozumovou poslušnost. Proč tolik modernisté hloubají o definici autority, poslušnosti? A nevěřící má tedy poslouchat hůře než dnes prostý páter? Kam jste dali, pánové, — ne rozum, ale srdce!?

Ad 4. Volnost vědy a umění. Proč byl nucen mluvit Masaryk s Drtinou pro volnost učení na universitě? Či s oběma pány čeští modernisté souhlasili? Jistě souhlasili s jejich protivníky.

A vizme katolickomodernistické sofisma: Svoboda značí volnost konati dobro, ne zlo.

Totíž: kázati zlo, kacírství, nekatolické názory není dovoleno; zde ať zakročí policajt, četník, soud, kriminál, hranice... pardon! jsme ve 20. století.

Proč Katolická moderna nevystoupí proti tomu, co dělá z kněžstva kastu, celibátu, uniformě, líbání rukou atd?

Říkají: úcta se vzdává úřadu, ne osobě. Dobrá! Když slavomam dr. Kohna vynucoval slavobrány, hudbu, střelbu, družičky, bandéria..., tož se tomu říkalo manifestace katolické Moravy.

Myslím, že se mi rozumí.

*

Staří zase proti Moderně namítají, že církve oproti době neučiní ústupků žádných, neb by tím ukazovala, že si není vědoma své nezměnné pravdy a nezdolné síly, a vybízela by takřka k útoku nepřítele, jehož cílem není náprava církve, nýbrž zkáza její.

Katolická moderna pak prý působí velkou dezorganizaci v kněžstvu.

Nám jsou staří i mladí nepřátelští. Ti i oni chtějí konfesionální školu, stát v církvi, řízení církve pouze kastou kněžskou.

Nuže tedy...?

Ve třetím čísle letošního ročníku *Moderní revue* končí pan Miloš Marten jeden ze svých pařížských dopisů jakýmsi povzdechem, jež vidím zejména v těchto větách: „...v umění platí ti, kterým barva sloužila, aby vyjádřili sebe, ne její fyziku... u těchto je technika obrazu prostě nutnou, samozřejmou podmínkou díla, asi jako jí jsou Beethovenovi intervaly chromatické stupnice. Jako hudba je i malba formou myšlení, formou vrozenou a organickou, kterou přemíra kasuistiky zmrtvuje. A po půl století zdá se, že je v malířství technická kasuistika vším, volný, duchový rozvoj vedlejší věcí. Neboť zdá se, že umění mizí.“

Vedle tohoto projevu mohu položit jiný, ještě pozoruhodnější. V 1. čísle nového ročníku *Volných směrů* končí článek pana J. Meier-Gräfa o Edgaru Degasovi těmito slovy: „Zcela uzavřen ve svou lasturu, odloučen od světa spřádá umělec svůj sen a nic ho už nepojí s jeho světem, ba ani jeho hněv. Takovým způsobem snílkové mohou zcela nerušeně zjemněti až v pavučinová vlákna. *Ale ptáme se s úzkostí, kdo jim pak porozumí?*“ (Podškrtavám já.)

Oba tyto výkřiky ilustrují dobře stísněnou náladu jisté části soudobých kulturních lidí, z nichž jedni děsí se prázdnoty, která zeje povětšinou za virtuózním povrchem moderní umělecké tvorby, a druzí hrozí se propasti, jež stává se nepřeklenutelnou, mezi světem povolaným chápat umělecké dílo a mezi nepochopitelným snem jeho tvůrce.

Moderní umění zašlo s impresionismem velmi často jednak k nejzazším mezím nejlhostejnějšího pro přímo nezúčastněné řešení nejčiřejších technických otázek, jednak v temné končiny nijak nekontrolovatelných snů vyjadřovaných rovnocenně individuálními prostředky, v končiny, jež pro dobrodružného jedince mají snad váhu a pochmurnost osudu, jsou však zcela cizí i ohromné většině těch, jejichž schopnost chápati umění či tvořiti u sebe v jeho stopách jest cele vyvinuta.

Tyto tendence v moderním umění, velmi často s tvrdohlavou, chorobnou nebo potměšilou zálibou forsírované, našly značnou ozvěnu v úpadkových kruzích měšťanstva, jež cítí, že umění jest jejich poslední pevnost, v níž mohou ještě dokázat, co dovedou, jejich poslední tragédie a estétství jejich poslední maska.

Tak na jedné straně vidíme umělce, kteří vyobcovali ze svých dílen a pracoven prostou linii a jasnou myšlenku, reliéf a perspektivu (nemyslím tu na pojmy čistě výtvarnické), vyjadřují se koktavě a barokně a předstírají hloubku tam, kde jest prozatím jen temnota, jež může býti velmi mělká.

Na druhé straně jejich estetikové a kritikové vyhlašují pestré mlhy nebo čirý estetický formalism za vrcholná díla umělecká a chorobné nebo neplodné výhonky kultury za její nejvzácnější plody.

Nikoliv, nejzralejší, nejčistší, nejkrásnější plod kultury není to, co zašlo nejdále za mez dovoleného a pochopitelného dobou, nýbrž to, co může se honositi tajemným spolupracovníctvím bezejmenných davů, jejichž duše a snu jejího jest kříšťalovým výrazem. Není mízy pro život, není živých spermat v díle krajně egoistickém, ale tradice národa v proud slévá se jen z pramenů, jimž veliké terény dodaly nesčíslné krůpěje, jichž splnutí zůstává utajeno.

Krůpěje, jež sbíhají se v pramen, nejsou destilovány, nejsou zbaveny jiných a vonných látek; pramen tryská jasný a pro všechna ústa lahodný a občerstvující: veliké umělecké dílo není nepochopitelné a neužitečné. Jest jasné jako studánka, jest obsažné také, proniklé skrz naskrz myšlenkou generace, třebaže je předtím ještě neujasněnou. Všecko ostatní jest jen materiál nebo hra.

Není velikého umění, jež nestojí v nejprímějším a nejvřelejším poměru k duchovému vývoji doby.

Moderní doba přinutila však umění, aby bylo služkou privilegované kasty, jež má nejméně smyslu pro jeho obrozující úlohu, pečlivě vydrežovanou služkou požitkářů, duševních i tělesných lenochů a histriónů, kteří prsním tónem dušují se, že jejich poměr k umění jest vřelý, kteří však

provozují jen obratné eskamotérství nebo mu tleskají, pohrávajíce si s uměním, s filosofií, se vším. Vyhlášují dravý egoism a krajní skepsi za svaté principy, protože nic jim není svato, nic jimi milováno vedle jejich osoby.

To, co jest žalostnou nemocí, prohlašuje se za hloubku. Posmívají se myšlenkám, které jsou příliš jasné, protože příliš pravdivé a zítra již vítězné, posmívají se těžké práci osvětové, protože dovedou si jen pohrávati a mají vysílený mozek a vypráhlé srdce po všech nemocech věku, jimž se vydávali všanc s labužnickou ochotou.

Zde se zakazuje mysliti, chtítí, tvořiti, jíti k jasnému cíli; zde se vraždí myšlenka.

Privilegovaná menšina prázdných požitkářů, vykořisťujících lenochů a potutelných histriónů může býti spokojena s umělci ve svém žoldu: omamné mlhy, filigrán a mrtvá lastura lákají amatéry, estetický formalism zadržuje pravdu, která jest na pochodu. Zadržuje ji nakrátko jen; ale kdyby to bylo na hodinu, dobrá je ta hodina pro ty, kteří ztratí pak všechno, a budou-li se chtítí státí lidmi, bude jim předem poznati, co to jest selská dlaň, dělnický mozol, myšlenka a dílo. —

U nás estetický formalism, pěstovaný měšťanskými esejsity, kritiky a písari, slaví orgie, zejména v poslední době: artistní dovednost je velebena jako nejvyšší meta a na úkor všech pokusů o umění živé a výživné, pomíjíme-li ovšem zvláštní případ Macharův. Není sice nouze o protitlak, ale ten jest povšechně takového rázu, že přicházíme s ním z deště pod okap. Na jedné straně rozhoduje se tu nejtypičtější měšťácký moralism, jenž nevidí za špičku svého nosu; na druhé straně rádí moralism „socialistický“, jemuž všechny kyselé hrozny, mimo dosah jeho rozumku visící, jsou „měšťáckou neřestí“ a jenž protežuje každou tendenční chamrad, jen když nečelí dogmatům partaje.

Rozumí se, že mnoho viny tu má i těžkopádný duchový vývoj náš; mnoho německé koženosti a setrvačnosti je v lidech, kteří u nás myslí. Jak by se asi zasmál takový Anatol France, takový Rémy de Gourmont nebo jiný krásný duch francouzský našim ubohým sporům o náboženství, křesťan-

ství nebo antiku! Kdyby viděl, jak po několikaleté diskusi zakalil se u nás pojem náboženství co nejdokonaleji, kdyby četl nebo slyšel našeho světového Masaryka, který si tak pěkně zašpásoval v parlamentě a liberálním a klerikálním taškářům učinil dojemnou přednášku o náboženství! Kdyby viděl, jak se u nás zatemňuje podstata křesťanství! Kdyby poznal, jak náš Machar falšuje a zmalicherňuje antiku (v Římu, nikoli v básních) a přitom velebí ji na úkor nových hodnot, jež jsme získali vývojem, s jak opovržlivým gestem odmítá renesanci, aby týmiž ústy horoval pro moderní Řím — královský!

Kdo u nás ukázal dosti jasně a vážně v té diskusi o antice, že ono veliké a nezdolné „ano“ k životu, ty pohanské a krásné pudy lidské, jež daly zroditi se všemu, co antika měla skutečně velikého, nezahynuly se svou antickou slupkou, nýbrž vždy znovu a znovu v nejrůznějších dobách a na nejrůznějších místech pronikají nad křesťanský i nekřesťanský rmut a obrozují život? Jediné užitečné poučení, jež jsme mohli míti z této diskuse, nebylo vysloveno, každý hájí svou malinkou pravdu a lež; myšlenka sedí přitom v koutku a čeká.

Odkud má naše umění čerpati posílení k ideovému rozmachu, když se u nás tak úsilně pobíhá semo tamo jen po ušlapaných cestičkách, když duchový náš vývoj neodhaluje hlubokých perspektiv a slávy budoucnosti. České horizonty nesl si Machar do Říma; proto výsledek jeho cesty tak zklamal.

Pak také není divu, že se u nás setká s nepochopením a rozhořčením každý, kdo k nám přijde ze šťastnější země, kde překonali problémky, o něž se taháme, a kde všechny jasné oči jsou upřeny k velikým událostem, jež se již rodí z naší doby.

Malý, ale charakteristický příklad toho jest způsob, jímž jistá část neklerikální kritiky odsoudila svého času Kupku a nyní Jossota. Táž ústa snad, jež velebila Macharovy Boží bojovníky, odsuzovala karikatury Kupkovy. — Týž člověk možná, který obdivuje se veršované satíře Havlíčkově, odmítá drsně Jossota.

Jaký zmatek! Jaká nesmyslná zaujetí! Český knihomol provází bez uzardění takovou duchaplnost, jako že karikatura Kupkova a Jossotova je — „nespravedlivá“. Což probůh bylo někdy smyslem a účelem karikatury a satiry něco jiného než zveličování chyb, zesměšňování ctností, stylizování přirozených linií v bizarní ornament, jenž vyvolává úsměch? Není tato „nespravedlnost“ podstatnou metodou karikatury a satiry, bez níž ani jedna, ani druhá není myslitelná?

Nevěřím ovšem, že podobné úsudky pronášejí se u nás bona fide. Měšťanská duševní pohodlnost, strach před drzými myšlenkami zítřejší revoluce, omezenost a nesnášenlivost diktují tyto paušální výtky. Ale jsou stejně směšné, zejména pocházejí-li od lidí, kteří odsoudili by jistě každého, kdo by podobně mluvil o Havlíčkovi, ač sotva by podepsali některé jeho epigramy.

Nepovažují ani Kupku, ani Jossota za geniálního malíře, ale výbornými kreslíři jsou oba, i když v jejich cyklech, jako v podobných pracích literárních, jsou strany nestejně hodnoty. A vážím si jich, protože jejich dílo jest zároveň nejkrásnější propagandou. Jejich kritikové odsuzují je především proto, že jejich myšlenky jsou jim nepohodlné. To je tak pravda, jakože titíž lidé o závod chválili svého času banální, sentimentální a umělecky většinou stokrát slabší cykly Holárkovy, ideově tak málo nebezpečné.

Dnes rozhodují tu ovšem formalistní a artistní měřítká. V umění výtvarném není však estetický formalismus nebezpečím velikým. Může pomoci ubíti nesmyslný kult zarámovaného obrazu a obrátiti zájem umělců i publika k nejdůležitějším činitelům všeobecného uměleckého obrození, k architektuře, k ryze dekorativní malbě a k uměleckému řemeslu.

Ale v literatuře, zejména v naší, ideově tak ubohé, mohl by se státi pohromou, kdyby vyvolal bezduché nadšení pro prázdnou formu. Mládež, jež má v sobě dnes hodně aristické a líné krve, uvítá ho jistě vřele.

V minulém roce učiněny byly u nás dva důležité kroky pro šťastnější rozvoj českého umění na Moravě. V květnu vzniklo Sdružení výtvarných umělců moravských; v listopadu vyšlo první číslo Moravskoslezské revue za změněných a příznivějších podmínek vydávané. Význam obou těchto podniků pocítujeme již dnes; ale jejich význam zajisté poroste, i když budou znamenat jen východiska popudů a základ pro organizace práce.

Jsem o tom přesvědčen, ač na jejich dosavadní činnost hledím naprosto střízlivě.

Při všech těch různých drobných literárních a výtvarnických půtkách a sporech, jež jsme zažili loňského a předloňského roku, mohli jsme velmi jasně seznat stav uměleckého života, či spíše živoření na Moravě. A právě proto musíme se jen těšit z toho, že teď na jedné straně velmi čilé Sdružení výtvarnické, i když nemůže přirozeně vydupat geniálních mistrů, dá aspoň popud ke skutečnému uměleckému životu u nás, a na druhé straně pevněji zakotvená velká revue literární vyvolá, opře a zorganizuje bohdá zájem pro úkoly, jež nyní přijdou na řadu.

Ovšem uznání významu a zásluh, vyslovení nadějí nesmí nám zakázat upřímnost a kritiku. Překáželi bychom sami nejvíce vývoji a rozkvětu, kdybychom byli spokojeni s tím, co jest. Tož časem musí se objevit celá řada nespokojeností, kritik a výtek, musí býti vysloveny větší a vyšší požadavky, a mohouce konstatovat krásný finanční efekt té neb oné výstavy, té neb oné publikace, musíme se ihned tázati, čím při tomto dobrém hospodářství bylo obohaceno zároveň umění nebo literatura.

Sdružení výtvarných umělců moravských vede si opravdu podnikavě a čile, dovede si vynutit pozornost, návštěvu výstav, dobrý jejich efekt finanční jak pro Sdružení, tak pro vystavující umělce. Zdá se mi však, že obchodní duch jeho jest až příliš dobrý a že zároveň umělci v něm zastou-

pení projevují jakousi přílišnou soběstačitelnost a spokojenost se stavem výtvarného umění na Moravě. Některé projevy, jež jsem četl, ukazují zdá se k tomu, že tito umělci dosti povýšeně odmítají každé poučení přicházející z ciziny a jsou velmi žárlivi na svou domnělou „moravskost“.

Obé činí myslím neprávem. Neboť kromě Úprky a Jaroňka (nevyjímám těchto dvou umělců ovšem úplně) není mezi nimi jediného, který by se v cizině nemohl a neměl učit větší umělecké kázní, hlubšímu názoru na umění a náležitěmu pochopení toho, jak dnes malování je nesmírně těžká věc, zejména pro ty, jimž nebyl dán shůry marnotratný génius.

Na Moravě máme posud jen umělecké talenty; ale právě talent to jest, jenž jen úsilovnou kázní vzrůstá ve skutečného umělce, zůstává bez ní efemérním zjevem krátkého trvání a bez budoucnosti a plodného vlivu.

Pokud se jedná pak o „moravskost“, tu, máme-li pod tímto slovem viděti vůbec něco pro *umění* platného — totiž ony jemné, více vnitřní než vnější nitky, jež tvůrčího ducha pojí se subtilními zvláštnostmi rodné půdy, je-li v ní pevně zakořeněn, a jež tvoří na jeho díle jakýsi povlak jemného, zářného a teplého prachu, jakési ojínění, těžko slovy vystižitelné —, tu především nutno upozornit, že u vědomých umělců (na rozdíl od primitivních a anonymních tvůrců umění lidového) objevuje se tento národní ráz (nádech řekl bych raději) teprve tehdy v celé své kráse a plnosti, jsou-li velicí a velmi svérázní, a že ho nemohou míti vůbec ti, kdož ještě zápasí se základními problémy řemeslné stránky umění.

Co jest mimo to, všechna vnější příbuznost s národním uměním lidovým, všechno neindividuální, neprocítěné, pracné zápolení se starým materiálem, nemá významu pro uměleckou hodnotu díla.

Na Moravě, kde jest tolik lásky někdy až fanatické pro domácí lidové umění, kde není ryčného ohniska, jež by udržovalo umělecký život země v jakési stálé horečce a uprostřed nesčíslných proudů uměleckých z ciziny, kde žije se povšechně a do jisté míry hodně idylicky a jako v zátiší,

u nás mohlo by vzniknouti umění se speciální vůní po některých zvláštních krajích domácích. Ale jak jsem pravil, dokonale se to může státi teprve tehdy, až budou mezi námi žít skutečně velcí umělci. Dnes ve výtvarném umění jen Úprka, v architektuře a uměleckém řemesle jen Jurkovič, tito dva nepolepšitelní nepřátelé, nestojí před krásným odkazem moravského a slováckého lidu jako školáci, nýbrž jako umělci: Józsa Úprka více instinktivně, Jurkovič s celým vědomím moderně vzdělaného umělce, který právě *v cizině* naučil se těžiti z lidového pokladu způsobem jedině umělecky možným.

Musíme si vštípati dvě pravdy, na nichž nedá se nic změnit. Předně: *Umělecký vývoj jest možný jen tehdy, obrozuje-li se domácí umění cizími vlivy.* Umění v sebe uzavřené hyne, i kdyby jeho zárodky byly sebemocnější. Podruhé: *Opravdový národní ráz mohou míti jen díla silných, plných, svérázných individualit, zralá umělecká díla zralých umělců.* Ten neb onen národní prvek může býti ovšem v práci ledajaké, někdy rázu vnějšího zcela, jindy rázu ideového, ale pak vlastní umělecké hodnotě díla nepřidává pranic.

Dějiny evropského umění potvrzují tyto pravdy všude a stokrát, jenže neklidný evropský život, tisíce vnějších rušivých bouří, veliké třecí plochy mezi národy činí tyto dějiny příliš komplikovanými a dedukce z nich obtížnými, a nikoli na první pohled jasnými.

Můžeme si však pro poučení v tomto směru zajít do Japonska, mořem obklíčeného, jehož obdivuhodné umění vyvíjelo se v poměrech mnohem klidnějších, prostě a jasně.

Japonská kultura počínala skutečně teprve tehdy, když z jihozápadu první výbojní přistěhovalci smísili se se severskými praobyvateli v sebe uzavřenými a kulturně velmi opožděnými. První umělecký rozkvět počal, když mezi toto jednak válečnické (vítězná šlechta), jednak selské (porobný lid) obyvatelstvo přinesl v šestém století buddhismus z Číny a Korey hotové náboženství, značnou již civilizaci, malířství, písmo a světový názor. Počal napodobováním čínských uměleckých děl náboženských a končil japonským národním uměním rytířským (škola Jamato a Tosa). Druhý

umělecký rozkvět, když počínal již chyběti nový umělecký ideál, přišel s čínskou renesancí ve století čtrnáctém; japonské umění nabylo čistě estetického rázu, zjemnělo nejvyšší mírou v klidné a rozkošnické době, kdy v zemi vládl skoro třistaletý mír (škola Sessu, Soga, Kano zejména), vydalo svůj snad nejobdivuhodnější květ, Korina, aby znovu umdlelo a zploštělo ve příliš formalistním rokoku. Třetí umělecký rozkvět počal opět vlivem jednak zase čínským, jednak již evropským. V osmnáctém a devatenáctém století (moderní škola čínská, školy Marujama, Šijó a Ukijo) stalo se japonské umění velikým hnutím lidovým, jež vrcholilo v umělcích barevného dřevorytu, kteří jsou Evropou tak obdivováni (na úkor starých mistrů mnohdy) a kteří zároveň Evropě za velmi mnoho děkují: Kijonaga, Utamaro, Hokusai, Hirošige z mnoha. Pak nastal všeobecný úpadek a o dnešním kvasu v japonském umění nedovedou ani Japonci sami říci ještě něco pro budoucnost významného.

Tedy třikráte, pokud pozorujeme jen hlavní epochy, obrodilo se japonské umění cizími vlivy, třikráte k novému velikolepému rozkvětu přivedla ho cizina. Ale ovšem: jen velcí umělci dovedli národní umění stvořiti z cizích a domácích prvků a vždy znovu výhni nových cizích vlivů vésti je k novému rozkvětu. Pro malé talenty však také v Japonsku často znamenaly i domácí tradice, i cizí vliv směr, na němž se ztroskotali, kopírujíce bezduše to neb ono.

Kdyby byla již dnes po ruce z dobrých reprodukcí sestavena galerie vývoje japonského malířství zároveň s průvodem vzorů cizích vlivů, dal bych tuto knihu rád do rukou našich moravských výtvarníků. Až by si zvykli na japonský ráz tak, že jeho exotičnost přestala by pro ně býti exotičností, našli by v ní neocenitelná poučení.

Držme se svého! Ano. Ale napřed musíme něco svého skutečně míti, a toho dojdeme jen tehdy, když opravdově umělecké, silné a schopné duše u nás přinesou si z ciziny tolik ideálů a povzbuzení, aby jim stačily k pevnému postavení se na domácí půdu.

Je jisto, že v našich poměrech znamená Úprka přes všechnu jednostrannost a drsnost svou velmi mnoho. On a Jurko-

vič naznačili jednu cestu, velmi šťastnou možná. Ale on a Jurkovič jsou skoro jediní (Jaroněk ještě), kteří smějí mluvit o „moravskosti“, aniž má v jejich ústech toto slovo hloupého neb nesmyslného významu. Všichni ostatní i s „Úprkovou školou“ mohou viděti však v „moravskosti“ nejvýše velmi vzdálený ideál, jehož jedni vůbec nedosáhnou, protože není v jejich díle žádné stopy po vnitřní rázovitosti jakéhokoli druhu, a druzí snad dosáhnou, přemohou-li technické obtíže, s nimiž ještě stále a stále zápasí, a odváží-li se hledati ho hlouběji než dosud a především ve svéráznosti dobyté těžkou uměleckou kázní.

Vážím si moravského a slováckého lidu tam, kde jest ještě svérázný, takže kdybych byl malířem, šel bych k němu teprve tehdy, až bych si byl jist, že dovedu tolik, abych mohl v uměleckém díle barvami vyzpívati jeho duši a liniemi jeho monumentálnost. Tohle dnešní učení se malovat na jeho teskné kráse pranic se mi nelíbí.

2

Podobně jako na poli výtvarném Sdružení výtvarných umělců moravských — jehož čilost působí dobře i na výtvarný odbor brněnského Klubu přátel umění, od něhož můžeme očekávat i posílení snah prohlubovacích — probudil se k životu literární odbor Klubu, s týmž programem, ovšem na poli literárním. Jako Sdružení chce pomáhat organizovat život výtvarný, tak literární odbor chce tutéž podporu poskytnout životu literárnímu a hlavní myšlenkou obou spolků byla *extenzivní* propaganda.

Ale kdežto Sdružení nevzdá se asi této myšlenky, leda by staly se v budoucnu důležitější změny v jeho formaci, byl literární odbor donucen poměry opustiti ji aspoň do jisté míry všude tam, kde se jedná o kvalitu literární práce. To jest viditelné z vyšších čísel Moravskoslezské revue, toho důsledkem jest i ta okolnost, že se literární odbor usnesl přijímati příště členy jen po dobré úvaze, mající na zřeteli hodnotu literární práce hlásících se spisovatelů.

Výtvarný život moravský pocituje konkurenci a příklad

výtvarného života z Čech mnohem méně než literární život moravský vliv literatury z království; také moderní zásady výtvarného umění (vlastně ty staré, věčně stejně platné, jež jen akademičnost porušila) nejsou ani v Čechách tak všeobecně uznány jako již podobné zásady pro umění literární.

V Čechách koneckonců nejvšednější literární řemeslo, jež se donedávna na Moravě velmi hlučně roztahovalo, nemá již přístupu do literárních časopisů. Nehledíme-li k tomu, že slavná jména — což bylo vždy a všude — smí jakkoliv hřešit na svou popularitu, aniž odváží se jejich časopisy jich odmítnout, nalézá bezesporný literární brak vcelku útočiště jen v časopisech, jež literaturu přidávají k obrázkům nebo k politice. Brak výtvarný však není ještě tak vyobcován ze slušné společnosti: plní často celé sály v Rudolfinu.

Na Moravě je to tedy jakýsi mravní vliv z království (jinak ovšem ne příliš mravně silného), který urychluje literární náš vývoj. Nechceme se dát příliš zahanbit vyšší úrovní literárních Čech. Na druhé straně však nutno přiznati, že stále ještě není na Moravě valného porozumění pro základní kritéria v umění. Jsem přesvědčen, že většina českých spisovatelů na Moravě jinak docela vážných vidí v našich sporech spisovatelů „starých“ s „moderními“ jen rozdíl zásad stejně oprávněných, rozdíl vkusů různých, nikoli však vyšších a nižších.

To bývá však velmi často docela falešná domněnka. O různé zásady, o různý vkus, o individuální pravdu se jedná například, když Moderní revue velmi opovržlivě odbývá Herbenův Hostišov nebo F. X. Šalda činnost Hilbertovu a Dykovu. (Budme loajální a odmysleme si české osobní pohnůtky.) Dyk, Herben, Hilbert zůstávají přesto uměleckými individualitami, jakých nemáme mnoho. Ale na Moravě jednalo se dosud velmi zřídka o zásadní rozdíly v nazírání na umění, nýbrž byly to jen pravidelně menší a větší vkus, povrchnější a hlubší umělecký zrak, jež spolu zápasily.

Ustupuje se „novému“ umění, uznává se dokonce jeho hodnota, ale přitom kritická hlediska opoziční považují se

za čírou jednostrannost. Spíše z nutnosti než z upřímného porozumění dělí se „staří“ s „mladými“ o půdu. (Na Moravě tohle „staří“ a „mladí“ neplatí ovšem jako kdysi — nikoli již dnes — v Čechách, neboť mezi starším věkem autorů na Moravě jest více uměleckých individualit než mezi mladšími, kteří povětšinou jsou špatnými epigony, ač i tu jsou výjimky.)

Dobře to vidíme na vyšlých sešitech nového ročníku Moravskoslezské revue.

Moravskoslezská revue na první pohled jeví se jako výsledek kompromisu a jest jím také, výsledkem kompromisu mlčky a skoro instinktivně uznávaného.

Podotýkám ihned, že dle mého názoru na tomto faktu nedá se prozatím nic měnit, že by to dokonce nebylo ani výhodné, zejména uvážíme-li, že nás čekají veliké úkoly, o nichž později promluví. Přesto nepovažuji za nutné tajiti svou touhu po lepším, jež nikdy nevysloví se příliš brzo. Ostatně chci se zmíniti jen o nedostacích, jež, kdyby správnost mých názorů byla uznána, snadno by mohly býti napraveny, aniž by se muselo cokoli podstatného měniti na zásadách, jimiž jest list veden.

Moravskoslezská revue nechce a nemůže dnes ještě dávat přesnější direktivu uměleckému životu moravskému, nechce a nemůže zejména míti určitý, zásadní a systematicky prováděný vliv na vnitřní a vnější formaci mladých uměleckých talentů. Pro svou osobu bych si toho ani nepřál, protože považuji hlediska jejích nynějších redaktorů za trochu cizí tužbám vyslovovaným v moderním uměleckém vývoji, což nemá být výtkou, nýbrž prosté konstatací. Co však považuji za pravý úkol této revue, jest, aby jako první a nejdůležitější činitel pomohla všem lidem dobré vůle — odpusťte mi tento lidový výraz — *vyprati umělecký život moravský z první vody*. To znamená, aby když nemůže přímo vésti k určitému cíli, aspoň svým příkladem pomáhala odstraňovat věci, jež umělecký vývoj poškozují.

Za takový škodlivý zlovyk považuji například to, když se pieta provozuje na úkor umění. Bylo již po prvním čísle jinde vytknuto, že i jako akt piety jest zcela pochybeno

otiskování slabých produktů, jež sám autor kdysi odložil a do knihy, pro kterou byly určeny, nezařadil. — V prvním čísle stalo se tak s verši Svatopluka Čecha; teď oznamuje redakce něco podobného: verše Sládkovy. Vážím si také velmi mnoha věcí z tvorby tohoto básníka, ale jako akt piety z hlediska literárního a v literárním časopise, jehož úkol je nadto ještě výchovný, je přípustna jen jedna věc: dobrý esej — ale nikoli uveřejňování starých odložených veršů nebo produktů básníkovy úpadku. To může Moravsko-slezská revue směle přenechat časopisům, jež se zabývají systematicky podobnou propagandou piety a nemají jiného literárního účelu. V Čechách jest jich několik.

Tento příklad dobře ilustruje to, co jsem napřed řekl o povaze našich rozporů. Nemůže býti pochybnosti, že se zde nejedná o různé zásady, ale o vkus, nikoli zásadně různý, nýbrž nestejně vyvinutý. Tolik se aspoň domýšlím, že lepší vkus prozrazují ti, kdož uctívají staré básníky výstižnými charakteristikami, spolehlivým průvodcem jejich tvorbou, než ti, kdož z domnělé piety otiskují odpadky jejich díla. Zásadního rozporu tu přece býti nemůže.

Ovšem literární charakteristiky, jež mají býti pravým aktem piety, z nichž má mladá generace seznati význam a povahu předchůdců, z nichž má čerpati rozumné povzbuzení i vědomí, co musí vykonati, aby nezůstala za těmi „starými pány“, z nichž konečně musí seznati nové úkoly, jež ji čekají, nesmějí býti takového rázu, jako jest článek o Nerudovi od L. Quise nebo dokonce Dreslerův článek o Merhautovi.

O pokusu Dreslerově nebudu mluvit; doufám, že redakce sama poznala již, že pan Dresler nenahradí revui to, co jí skutečně chybí: řádného esejistu. O nekonečném článku Quisově soudím, že tak se psalo v Čechách v literárních časopisech před dvaceti lety. Po studiích Krejčího, Šaldy, A. Nováka znamená tato nudná a celkem bezúčelná apologie rozhodný úpadek. Krása ocenění je vždy v individuálním, třeba tu a tam jednostranném pochopení, a nikoli v takovém rádobyobjektivním, bezduchém mudrování. Neruda je u nás příliš milován, než aby byla nutná taková

povídavá výprava proti některým námitkám odborných referátů.

Dobrá esej tedy Moravskoslezské revue chybí a bude asi chyběti velmi dlouho. Není vůle ani možnosti bezpochyby získati některého z toho mála esejistů z království; na Moravě pak jich dosud není: všechny dosavadní pokusy jsou jen žurnalistika.

Nebeletristická část Moravskoslezské revue mimo komentář je vůbec slabá. Tady dá se náprava, jež je naléhavá, docíliti jen tím, když redakce ocitne se v jedné ruce nebo v rukách redakční rady, ale v každém případě *v jednom místě*. Po této stránce činí Moravskoslezská revue dojem, že jest jen skládána, ale nikoli redigována.

Komentář jako dílo několika lidí nejrůznějších názorů bude přirozeně obsahovati vždy ledacos, co jednomu nebo druhému z nás nebude se líbiti. Ale tady především je nutno ukázat snášelivost a přáteli si jedině: aby byl co nejživější.

Vedle něho však musí dříve nebo později vzniknouti řádné revuální rubriky. Vyhýbá-li se jim dosud redakce, jsem přesvědčen, že jest to marné a že čas vynutí si je. Vedle výtvarné rubriky, jež jakžtakž již existuje, chybí přehled divadelní, hudební, literární a ovšem i politický, sociální a hospodářský. O tom však promluvíme si někdy později, až všechny počáteční obtíže redakční budou dokonale překonány a redakce lépe upravena. —

Zbývá zmíniti se o beletrii. Méně špatných veršů zejména bychom si přáli. Vlastní „moravská“ poezie dostala se již až k lyrice Merhautově, a tož nemělo by se dopřávat místa veršům pod její úroveň stojícím. Pravda, lyrika Merhautova není nic epochálního, ale je to vřelá, formálně vyspělá, krásná zpověď „ubohé lidské duše“; pár těch slok jest mi milejší než celá Andělská sonáta nebo tlustý Vranov. Veršový import z Čech vykazuje ledacos špatného (Rosenzweig, Sula) a z domácích je ve zvláštní oblibě u redakce, jak se zdá, F. S. Dub, jehož slabé verše, ač neukazují na začátečníka (kdožví, koho tu skrývá pseudonym!), děkují za uveřejnění bezpochyby jen své „vlastenecké“ a mravokárné

tendenci, ne-li osobě autorově. V próze objevila redakce nový talent, Ot. Břenka; jeho „Pepka“ je formálně dosti vyspělá, ale nevím, poslouží-li se autoru otisknutím věci tak úžasně triviální. Domnívám se, že nejsem choulostivý, ale při čtení otisknuté části vzpomněl jsem si na pravdu, kdesi nedávno vyslovenou: „*Umění je říčící, již prosíváme přírodu, abychom podrželi jen krásu.*“

Konečně můžeme teď před 5. číslem vysloviti i naději, že přestane to drobení prací na zcela malá pokračování, jež notabene neděje se dosti spravedlivě. Nemožno ho schvalovat ostatně ani u příspěvků autorů načisto nesympatických...

Dosti však. Tyto výtky, jež pronáším s nejlepší vůlí na světě, neměly by smyslu, kdybychom nehleděli na Moravskoslezskou revui jako na jedináčka Moravy za velkých bolestí zrozeného. Moravskoslezská revue znamená pro nás víc než soukromý podnik, nikoli pro nynější svou hodnotu, nýbrž pro naděje, jež k ní vížeme, a pro důležitou roli, jež jest pro ni určena v budoucím velikém kulturním podnikání moravském.

3

V předešlých dvou kapitolách uvedl jsem některé své námitky a výtky, z nichž doufám jde jasně najevo, že na Moravě jest sice velmi mnoho chuti k práci a dobré vůle, že však nemáme tu stále ještě dosti pevného podkladu pro umělecký vývoj: pracuje se u nás nejčastěji do šířky a zůstává se na povrchu. Nepřeji si ovšem oné „hloubky“, jež jest veliké většině nesrozumitelným produktem úpadkových duší a projevuje se i úpadkovou formou, nepřeji si také nesmyslného kultu formy na úkor duchového vývoje v umění. Ale přes všechny pitvorné náklonnosti doby můžeme klidně aplikovati na umění to staré „sana mens in corpore sano“, jenže ovšem „zdraví“ jest v umění synonymum „zralosti“, takže náš požadavek může zníti: zralá myšlenka ve zralé formě, zralá krása, jež nevyklučuje vroucnosti, nervů, krve a jejíž pouhý zjev působí jako očisťující lázeň.

Příliš rafinovaná doba vzala umění všechnu jeho moc osvěžující a povzbuzující. Tvůrčí duchové ztratili schopnost radovat se z prosté krásy a zapomněli docela, že člověk všeobecně vyhýbá se vždy a všude zlému, ošklivému a nepřijemnému. A tak jedni pipalají se s perverzitami, hrůzami, neřestmi a patologickými stavy duševními, druzí reprodukují jako reakci proti tomu všednost a nechutnou triviálnost.

Toto zdá se právě moravským případem. „Moravskost“ vidí se v realistické reprodukci všedního života lidového, jehož triviálnost jako by byla se zvláštní péčí akcentována. Ale umění, opakují, jest příroda prosetá tak, aby zůstala krása pro útěchu našim duším.

Na Moravě je hodně svěžesti duševní i tělesné, chybí ještě zralost. Rozpomeňme se, co to jest krása, a nedejme se másti mrzáky a epigony.

Improvisační umění neznamená nikdy vrchol, to je svatá pravda. Před uměleckým dílem, máme-li je považovat za veliké, nesmíme míti nikdy pocitu šťastné náhody; vědomé tvárné úsilí musí nás tu přesvědčiti, že jen a jen tou formou, kterou si umělec zvolil, mohl tak dokonale vyjádřit svou myšlenku. Ale čirým nesmyslem jest zabíjeti formou ducha, a jaká pitomost, piší-li se dlouhé básně kvůli jednomu vzácnému rýmu nebo vrhají-li se obrazy kvůli ubohým problémům světla a atmosféry! Na druhé straně však není prážádnou ctí pro umění, ubíjí-li nervy svých ctitelů rafinovaným zákeřnictvím anebo obrací-li jim žaludek odpornými trivialitami.

Názor na umění, na krásu souvisí úzce s nazíráním kulturním, jest dokonce jeho podkladem. Ani my nesmíme zaměňovat kulturu s civilizací. Kultura je realizováním touhy po kráse, snahou o styl života, kultura národa je v přímém poměru k jeho ideálům krásy.

Teď jsem konečně u hlavní věci. Morava stojí před řadou velikých úkolů kulturních. S rozmachem latentních sil přišlo poznání, co vše nám chybí. A bylo to již vysloveno.

V první řadě stojí nejtěžší a největší, jímž chceme překonat Čechy: *kulturní rada*, a hned vedle jsou další dva,

jimiž chceme Čechy dohonit: *velká reprezentativní scéna moravská a moderní galerie.*

Ejhle, proč je nutno, abychom měli zralý ideál kulturní! Jak by to bylo krásné, kdyby všichni, kdož na Moravě myslí a kulturně cítí, probudili ve svém svědomí houževnatou otázku: „Jsme připraveni?“ A kdyby ve všech těchto duších probudila se zdravá pochybnost a plodná obava. Neboť nejvážnější povahu má ten fakt, že bez provedení těchto velikých úkolů jest nemožný na Moravě zdravý kulturní vývoj a zároveň že není dosud pro ně vytrvalejšího porozumění a hlubšího základu. Bez těchto projektovaných institucí budeme dále živořit, ale kde při svém živoření najdeme dosti sil k jich *zdárnému* založení? To je bludný kruh, z něž musíme vyrazit, uvědomit si jeho vážnost, sdružit síly a vůle k tomu, aby rozuzlení bylo co nejšťastnější. Kdožví, neukáží-li se v horečce nadšené práce síly, o nichž jsme dosud nevěděli.

Úkoly, o nichž mluvím, jsou jistě tak důležité a krásné, že jsou-li na Moravě opravdu síly čekající na vhodnou příležitost, aby se projevíly, musí k tomu dospěti teď a chopiti se díla.

Ale i síly, jež známe a s nimiž počítáme, musí hleděti vážněji než dosud na svou povinnost, *povinnost* pravím, neboť kdo má sílu, má i neodolatelný pud uplatniti ji, a zúčastňuje-li se nějakého díla, musíme žádati po něm, aby ji uplatnil kladně a co nejkrásněji.

Velký úkol zdaří se jen tehdy, když malé, osobní nedůtklivosti těch, kdož jsou povoláni k němu, nestaví se mu do cesty. Egoism jest ovšem prvotní a hlavní vzpruhou všech skutků, ale podružní lidé poznávají se dle ubohých egoismů. Uražená ješitnost, neschopnost odložit osobní nechuť a podobná ubohoučká sobectví hrávají podvratnou úlohu tak často, že budeme přes ně bezpochyby i na Moravě klopýtat.

Tož varujme raději napřed: vůle, sebekázeň mnoho napraví.

Je dosti známo, jak osobní nevraživost hatí mnohdy poměry v našem umění výtvarném. Psal jsem také již o tom,

jakým kamenem úrazu stala se zemská literární dotace.

Dostal jsem nedávno dopis od brněnského žurnalisty a spisovatele, který vystoupil z literárního odboru brněnského Klubu, protože v dobrozdání poroty ocitlo se jeho jméno ve třetí řadě. (Budiž zde výslovně upozorněno znovu, že porota neusuzovala dle prací zadaných, nýbrž měla zřetel k celkové činnosti, k poměrům žadatelů a také k tomu, obdrželi-li podíl z dotace v roce — předcházejícím.)

Tenor dopisu byl asi tento: „Nechci se dráti do literárního spolku, kde nejsem považován za umělce a kde jsem byl volen do výboru jen snad proto, že jsem obáván jako žurnalista.“ Tento názor, jenž sám o sobě by byl správný, není, dle mého mínění a pokud fakta znám, v tom případě odůvodněn. Zejména proto ne, že porota nebyla literární odbor a literární odbor nebyl porota. Rozhodovali letos tři pánové dle svého názoru, napřesrok budou rozhodovati jiní tři pánové dle jiných názorů: to, co se přihodilo jednomu, může se dle mého mínění přihodit každému z nás.

Hledím na věc však ještě z jiného hlediska. Literární odbor nepovažuje za svůj úkol vykonávati vliv na formaci talentů, vésti českou literaturu na Moravě určitým směrem; již pro své různorodé složení může míti na mysli jen jakýsi administrativní vliv a iniciativnost v literárním životě moravském a také organizování k úkolům, jež jsou všem směrům společny. Rozumí se, že i k těmto úkolům jest nutno, aby měl literární odbor vážnější měřítko při sdružování pracovníků; že by to však muselo býti přísné měřítko umělecké, je velmi sporno.

Ve všech podobných sdruženích nalézáme vedle umělců, kteří pravidelně nemají mnoho smyslu pro praktické akce, členy, kteří jako umělci mají podrízený nebo vůbec nijaký význam, ale jsou zato talenty administrativními, organizačními nebo propagačními. Odvází se někdo tvrditi, že význam těchto lidí jest malý ve sdruženích, jež vzala na sebe veliké úkoly? Naopak, na nich spočívá pravidelně zdar předsevzatého díla.

Vzpomínám si na Mánes. Měl a snad dosud má ve svém středu oddaného přítele umění, který sám není výkonný

umělec, pana Št. Víte, že tento širší veřejnosti skoro neznámý obětavý muž zachránil svým úsilím nejednou Volné směry, že on to byl, který je skoro samojediný vedl i v době, kdy už Šalda sklízel potlesk (v Přehledu například) za svou domnělou činnost redakční v nich. Nebýti jeho, Volné směry byly by snad ani neexistovaly již.

A tak se mi zdá, že takové vědomí užitečné práce vykonané blaží člověka, i když není veřejně známa, blaží víc než literární pokusy, o jichž hodnotě jest autor sám v nejistotě.

Což je to opravdu tak záviděníhodný vavříin, říká-li se o někom, že píše průměrné povídky nebo básně? Není důležitějším kolečkem v ústrojí našeho společenského života takový talent organizační nebo administrativní?

Jsem přesvědčen, že ta nepřehledná řada beletristů, spisovatelů a spisovatelek, o jejichž umění pochybuji, nepíše z vnitřní nutnosti, netvoří, lépe řečeno nepracuje z neodolatelného popudu svého nitra, nýbrž provozuje literaturu jako řemeslo bez vroucnosti a bez horečky nebo jako následek řemesla třeba žurnalistického. Proč se však vrhají na literaturu ti lidé, kteří ve svém nitru zcela jistě pochybují o výminečné ceně svých produktů a přitom jejich uveřejnění platí si z vlastní kapsy? Proč neužijí peněz a času svého líc a tak, aby místo mučivých pochybností o svém literárním významu měli blahé a nezvratné vědomí vykonaného skutku užitečného a dobrého?

Dotýkám se jen staré, známé bolesti. Naši otcové nechtějí mít ze svých synů dobré řemeslníky a rozmnožují studovaný proletariát. Naši synové opovrhují užitečným zaměstnáním a rozmnožují řady bezvýznamných škrabalů. A přece inteligentní, neodvislý mistr truhlářský může více krásy dáti životu a delší věk pojistiti svému dílu než průměrný povídkář nebo veršotepec.

Jak bude na Moravě? Před velikými úkoly? Pochopí se vážnost těchto kulturních úkolů a odloží se všechna malá sobectví a nerozumná touha po nesmrtelnosti?

Otázka taktiky rozbíjela a rozbíjí řady stoupců jistých snah víceméně vždy a všude. Tedy i ve hnutí socialistickém. Říkává-li se však rádo, že to byla otázka taktiky, která rozštěpila hnutí socialistické na směr sociálně demokratický a anarchistický, není to pravda nebo aspoň je to jen zcela nepatrný kousek pravdy.

Již ve sporech internacionály, z nichž vzniklo toto rozštěpení, nebyla to jen otázka taktiky, jež tu hrála úlohu, nýbrž hlavní důvod sporů byl v povahách a principech, jež se tu střetly: povaha německá s povahou slovanskou a galskou, princip demokratický s principem akkratickým, výchovná metoda autoritářská s metodou svobodářskou, myšlenka ideálního státu s myšlenkou ideálního bezvládní. Ideály a zásady byly a jsou různé, nikoli jen taktiky.

Tedy ta okolnost, že jedni nevěřili v žádné přes-koleno-zlomení soudobých poměrů, v žádný náhlý úspěšný převrat bez dlouhé výchovné práce, a druzí se domnívali, že všechno počítání s tisícerými překážkami, každé podvracení soudobého pořádku jeho vlastními prostředky, každý kompromis s dobou (třeba proti ní byl namířen) jsou překážkou revoluce, tato okolnost měla jen zcela podřadný vliv na vyhloubení propasti, jež dnes existuje mezi sociální demokracií a anarchismem.

Upozorňuji na tento fakt, protože velmi často přikládá se mezi námi příliš veliký význam taktice a protože naši aspoň teoreticky radikální a intransigentní lidé se domnívají, že v anarchistickém hnutí každá oportunnější a „pozitivnější“ taktika musí nutně vésti ke koncům, k nimž dospěla sociální demokracie.

Pro svou osobu jsem však přesvědčen, že

1. každý zdravý vývoj musí býti výslednicí několika různých taktik, tedy zejména taktiky radikální na jedné a oportunní na druhé straně; že

2. každá taktika jest dobrá, pokud její stoupcem neztratí

ze zřetele ideály, zásady, cíl, a každá taktika je špatná, když ideální cíl je zapomenut a myslí se jen na bezprostřední vymoženosti; že konečně

3. v dnešním hnutí anarchistickém všude tam, kde poměry jsou klidnější a hnutí staršího data, jest starý radikalism jen ve slovech, ale obě hlavní taktiky, výchovná i organizační, jsou vcelku velmi oportunní.

První bod je skoro samozřejmý a nepotřebuje vysvětlení.

K bodu druhému možno jako příklad uvést, že i bezohledná, čistě revoluční taktika může býti špatná, když nepočítá se zadními kolečky, když vydupává revoluci pro revoluci, když vyvolává duchy, jichž nedovede pak ovládnouti a do služeb nové budoucnosti a ideálu postavit. Nebo že i výchovná, přísně zásadová taktika prohlubující může býti špatná, když pracuje s několika jen výminečně uvědomělými jedinci, kteří sami o sobě nemají vlivu na své prostředí, nedovedouce s přiměřenými ohledy k němu propagovati svých zásad.

Třetí bod konečně opírám tím faktem, že na jedné straně taktika výchovná, která již svou povahou vylučuje přemrštěný radikalism, nemůže si přát doopravdy náhlý a rychlý převrat, protože jest přesvědčena, že bude úspěšný jen tehdy, až jistá část prostředí bude náležitě poučena, připravena, vychována, na druhé straně pak taktika agitační rovněž musí dnes viděti, že nevykonala dosud dosti pro rozšíření a organizaci svých přívrženců, kteří při brzkém převratu byli by překonáni svými mnohem četnějšími a lépe organizovanými odpůrci.

Tolik povšechného předesílám, aby mi v dalším bylo dobře porozuměno.

Chci v těchto moravských listech objasniti nejprve *případ Moravského kraje*, časopisu, jenž jest nyní definitivně pohřben a s ním ovšem i naděje, jež jsme k němu do jisté doby připínali. Tento případ jest jediný v dějinách našeho českého hnutí — nechci tím tvrdit, že Moravský kraj byl časopis vysloveně a důsledně anarchistický — a je to případ velmi poučný. V Čechách však, a do jisté míry i na Moravě, panuje naprosto falešný názor na nesnáze, s nimiž Morav-

ský kraj zápasil, a na příčiny jeho pádu. Tisk sociálně demokratický, jehož úroveň je hrozně ubohá a jehož bídáctví je nepřekonatelné, přičinil se, ač zná pravdu, ač dokonce rád vyhrožuje s „odhaleními“, aby pád Moravského kraje vylíčil jako svoje vítězství a jako porážku — anarchismu.

Tož na prvním místě a s největším důrazem nutno odmítnout názor s průhlednou tendencí šířený sociálními demokraty a snad i některými nespokojenými pokrokaři, jako by byl Moravský kraj padl z toho důvodu, že se od něho odvrátili čtenáři a odběratelé pro směr jeho obsahu. O rozšíření této lži postarala se nejvíce brněnská Rovnost, jejíž jakost a počestnost (Tusar! Fárek!) nemohou vylíčiti žádná silná slova; z této redakce rozletěla se tato lež do všech sociálně demokratických fabrik na balamucení lidu en gros.

Není divu, že rafinovaný plán sociálních demokratů měl úspěch i u mnoha plachých a přepočestných lidiček z jiných stran. Sociálně demokratické listy znaly dobře finanční stav Moravského kraje, neboť měly dobré donášeče mezi nespokojenými pokrokaři; tož pojaly svůj plán ihned při prvních útocích na sebe. Vědouce, že Moravský kraj padá z krize do krize, mohly snadno prorokovati jeho pád a balamutiti důvěřivé lidi, že Moravský kraj potácí se a padá jejich vlivem a tím, že bezohledně sociálně demokratické skutky i zásady kritizuje. Vedle toho přispěla k tomu, že se této lži hodně věřilo, i ta okolnost, že bohobojní měšťáckové na Moravě děsili se přímých útoků na tak „mocnou“ stranu, jejíž volební úspěchy naplňovaly je hrůzou, ženoucí je až do blízkosti klerikálů.

Stačí však konstatovati na vyvrácení lži, které ostatně i mnozí sociální demokraté ve své domýšlivosti bezpochyby upřímně uvěřili, tato fakta:

1. Moravský kraj byl svým majitelem finančně zahrabán již před příchodem anarchistů do jeho redakce a před známým kardinálním obratem svého směru.

2. Po celý další čas mohl býti a byl Moravský kraj udržován jen půjčkami, jež činil jeho majitel, jichž velké části však nebylo použito vždy pro list a k jeho sanaci.

3. V rukách svého majitele, v hospodářských věcech úpl-

ně neschopného, a při svrchovaně ležérním způsobu administrace nebyl by se Moravský kraj v žádném případě udržel delší dobu a nebyl by se nikdy stal aktivním a na pevném finančním podkladu spočívajícím listem.

4. Obrat v řízení listu způsobil ovšem jakousi částečnou výměnu odběratelů: jedni ubyli, druzí přibyli; ale tato výměna nehrála zcela žádnou úlohu, nemohouc přispěti ani k pádu listu, ani k jeho vyvážnutí z kalamity. Přesného důkazu ciferního administrační nepořádek nepřipouštěl.

5. Celkový stav Moravského kraje, odmyslíme-li si jeho dluhy listem samým většinou nezaviněné, byl dobrý a v jiných rukách mohl se státi zcela dobře základem pro zdravý podnik.

Bod první až čtvrtý nemohu bohužel opřít detailními důkazy, zavedlo by mne to k soukromým a nechutným věcem, jichž „odhalování“ můžeme klidně ponechat žádostivým toho sociálním demokratům. Neškodilo by ovšem, kdyby bylo protrháno takové předivo lží, klamů a pomluv, jimiž opředena byla existence Moravského kraje a vše, co s ní souviselo, a sice jak zvnějšku *tak i zvnitřku*, leč jaké zadostučinění dostali by přitom ti, jimž bylo ublíženo rafinovaným zejména svalováním vlastních chyb a poklesků na cizí bedra, ale koneckonců je to věc jen pro sociálně demokratický kachní žaludek.

O pátém bodu promluví přistě.

2

V první své stati (viz č. 13) chtěl jsem zejména konstatovati, že celkový stav Moravského kraje — odmyslíme-li si dluhy, jež zavinil majitel listu, a nikoli časopis sám — nebyl špatný. Moravský kraj mohl i při svém pozdějším „anarchistickém“ směru počítati aspoň s dvanácti sty platících odběratel, což jest postačitelny základ, na němž řádný a rozumný člověk může již zdárně pracovati. Tvrdím také, že řádná a pohyblivá administrace byla by tento počet zdvojnásobila do roka.

Moravský kraj nepadl tedy, jak hlásali sociální demokra-

té, pro svůj obsah, nýbrž proto, že jeho majitel nedovedl učiniti pranic pro rozšíření listu a hromadil na jeho účet jen nesmyslné dluhy, jež pak ovšem nikdo přejati s listem nechtěl a nemohl.

Pro svůj obsah byl Moravský kraj vyhledáván, čten a odbírán. Ovšem obsah listu nutno opatrně roztríditi. Volnost, úplná skoro, kterou měli jeho redaktoři, měla jeden zlý háček. Jeden nevěděl nikdy, co píše druhý; v redakci byla úplně neznáma jakákoliv redakční porada. Jen tak se stalo, že úloha, kterou jsme v duchu Moravskému kraji přiřkli, byla ve skutečnosti velmi brzo zmařena. Nechtěli jsme, aby se z Moravského kraje stal list vysloveně anarchistický, naopak, v mezích měšťanského listu pokrokového chtěli jsme poučovati o základních pravdách socialismu a o významu převratu, jenž se chystá, a to chtěli jsme činiti pomalu, opatrně a způsobem pro Moravu vhodným. *Vykládati pravou povahu socialismu, nutnost obrany socialismu proti sociální demokracii, zvykati střízlivému nazírání na parlamentarism a sympatiím pro přímou akci, propagovati radikální antimilitarism* — to jsme zejména chtěli a tyto základní věci bychom snadno a rychle rozšířili po Moravě, kdybychom mohli zůstatí při opatrné a věcné taktice. Ale tuto taktiku mařil důsledně šéfredaktor ohyznými a sprostými polemikami a dal tak sociálním demokratům příležitost k surovému napadání listu a k machinacím mezi pokrokáři.

Naše snahy setkávaly se s velikým porozuměním a s velikými sympatiemi zejména na venkově moravském. Ve dvou třech letech bychom upravili výbornou půdu pro rozumné anarchistické hnutí na Moravě, jež by mělo před hnutím v Čechách tu vyhodu, že by bylo hned od počátku sdružovalo příslušníky nejružnějších vrstev.

Byl jsem zpočátku pro postup co nejopatrnější, věcný, mírný, rázu úplně vzdělávacího; kdyby bylo bývalo možno tento postup zachovati, byly by výsledky velmi krásné bývaly a po pádu Moravského kraje mohli jsme snadněji pokračovati jinde.

Dnes platíme za anarchisty, kteří Moravský kraj ubili; je to lež, kterou obratně rozšířili sociální demokraté ve svém

zájmu, ale najde se dosti pokrokářských strašpytlů, kteří v naší přítomnosti mají plné kalhoty. (Redaktor Obrtel, který rediguje Snahu, místo Moravského kraje teď v Brně vycházející, patří mezi ně.)

Vzpomínám-li si, že jednu z prvních mých lokálek o anti-militarismu uveřejnila pardubická Osvěta lidu jako úvodní článek přesto, že „hervéism“ je z pokrokářských kruhů vyloučen, je mi to svědectvím toho, že zcela nepozorovaně mohli jsme nejen široké vrstvy, ale i pány pokrokáře ledačemu naučiti.

Také naše věcné polemiky s Masarykem vzbudily později velkou pozornost a mohly nabýti vlivu i v Čechách. Masaryk, jako tak mnohé osoby a věci, jež se stanou středem politikářských zápasů, byl i na Moravě buď jen do nebes vychvalován, nebo zcela hloupě hanoben. Tož nezaujatí lidé divili se našim vědomostem, s nimiž ho potíráme, nevědouce ovšem, že poctiví socialisté vědí dávno všechny tyto věci, jež sociálně demokratičtí mizerové dobře utajují.

Co je tam, je tam. Moravský kraj padl hospodářstvím svého majitele a nezbyla po něm ani památka příliš hezká, protože politické kotrmelce a čistě klerikální tón jeho šéfredaktora, jenž katolickou hazuku nikdy ze sebe nesmyje, paralyzovaly naše snahy a naši taktiku, jež vyšly bez viny.

Každé sociální přesvědčení jako část světového názoru člověka má, abych tak řekl, trojí tvář: *ideální, vědeckou a praktickou*, anebo obrazněji řečeno jest plodem vztahů individua ke společnosti a ke světu vůbec, plodem života, jehož jádro, ideál, má dva obaly, dvě slupky: vnitřní, vědeckou, a vnější, praktickou.

Ideál pravého a upřímného přesvědčení, toť nejpůvabnější sen života, jakýsi krystal, v nějž se vyhranila lidská povaha, nejpálčivější touha lidské bytosti a za jistých okolností i nejsilnější hnací síla lidské vůle. Řekni mi, jaké jsou skutečné ideály tvoje, a já ti povím, kdo jsi. Zralý ideál u člověka sobě samému dosti jasného není nic zvnějšku přímo přejatého, nýbrž jest nutně dán celým složením individua; je to výraz povahy.

Povahám silným a činným nestačí však přirozeně ideál jen jako podklad snů, jako bludička, která je utěšuje, k níž však nesnaží se přiblížiti život. Hledají formu, v kterou by se jejich ideál dal zachytiti, hledají tělo pro svou myšlenku, touhu, vůli. To nejde dosíci bez *vědy*. Forma, do níž se má ideál vtěliti, musí býti vědecky stvořena, vědecky odůvodněna a zkonstruována.

Pak přichází *praxe*, pak se počíná pomalu realizovat to, co pojato bylo jako ideál a přijato ve formě, kterou věda schválila. Praktická cesta je cestou radostí i bolestí, malých úspěchů a velikých zklamání. Nestačí tu mávati velikým ideálem jako praporem; nutno krok za krokem dobývati částčky ideálu. Nelze jíti přímou cestou, nelze stavěti volně dle vědeckého plánu: steré nesnáze a překážky nutí k oklikám, kompromisům, k ohromné a nesnadné práci, jež jest upravováním terénu.

Ideál je čistý a pevný, vědecká konstrukce je jasná a přesná: toť podstata. Ale praktická cesta je plna náhod a věcí vedlejších, jež důležité jsou jen pro okamžik. —

Jádrem sociálního přesvědčení našeho jest *ideál svobody*

a spravedlnosti. Jako socialisté však, myslitelé a bojovníci nemyslíme svým ideálem něco neuskutečnitelného, ideál snů a básníků, nedosažitelnou absolutní harmonii, pozemský ráj. Chápeme svobodu jako relativní, uskutečnitelnou zdokonalením společenské organizace a rovněž spravedlnost není nám ničím utopickým. Naše představa společnosti, v níž každý by měl svobodu uplatnění svoje schopnosti a ukojení svoje potřeby v mezích stejné svobody všech ostatních, nespočívá na předpokladu, že se z člověka stane anděl, nýbrž nechce víc, než co jest dosažitelné racionelním, sociálním hospodářstvím.

Proto bylo nám možno teoreticky vtělití svůj ideál, dáti své myšlence a touze formu vědecky odůvodněnou.

Principem této formy jest *federativní organizace společnosti* do důsledků provedená. Individuum, skupina, obec, národ nemají býti k organizaci násilně nuceny a v ní o svou svobodu a o svá práva olupovány, nýbrž jejich spontánní sdružení má chrániti jejich svobodu a práva a dopomáhati jim k jich nejlepšímu využití. To jest možno jen úplným zavržením principu centralistického a důsledným užitím principu federativního, počínajíc již první jednotkou, individuem. Důsledný federalism znamená zároveň důslednou autonomii; centralism byl odjakživa nepřitelem autonomie.

Řešení organizace na základě autonomie a federace muselo býti podniknuto již u celé řady podniků mezinárodní povahy, a třebaže dnešní společenská organizace nedovolovala, aby řešení toto šlo důsledně až k individu, jest nicméně jisto, že osvícená věda nenalézá absolutní překážky, jež by se stavěla v cestu takovému řešení celé společenské organizace a v celém námi zastávaném rozsahu.

Nuže, to, co jsem právě řekl o našem ideálu a o formě, do níž jej chceme vtělití, *to jest nezměnitelnou podstatou našeho sociálního přesvědčení, našeho federalistického či anarchistického socialismu.*

Vše ostatní má význam dočasný a podřízený: odtud cesty mohou býti rozličné. Je pro nás však velmi důležité, abychom podstatné odlišovali správně od vedlejšího.

Stává se velmi často, že pro okamžik nabývá nutně věc

vedlejší ohromného významu a zatlačuje do pozadí podstatné. A v takových dobách ustálí se rád houževnatý předsek, falešná fráze, tíživé dogma.

Jsou revoluční fráze, jsou socialistická a anarchistická dogmata, a jako všechny fráze a jako všechna dogmata překážejí na cestě k svobodě.

Kropotkin jednou správně poznamenal, jak málo zbývá socialistům našeho rázu času k vlastní pozitivní činnosti, neboť jsme nuceni stále většinu své energie a svého času vynakládat na práci rázu negativního: odstraňovat a pomáhati odstraňovat jednotlivá veliká soudobá bezpráví, páchaná na jednotlivcích, na stavech, na národech, bojovat proti okamžitým následkům systému, zachraňovat jednotlivé oběti klerikalismu, militarismu, kapitalismu atd. Pro českou školu a pro vystupování z církve, proti nesmyslnému plození dětí a proti militarismu, proti sociálně demokratickému žabaření a proti pokryteckému a přihlouplému moralismu, pro kulturní požadavky a proti nekulturním zjevům — co příležitostí, a sice: co nezbytností naléhá na upřímného našince, aby pozvedl svého času hlasu: Stokrát se zapřisahneš, že se věnuješ jen tomu a tomu, a stokrát znovu se odvrátíš od svého díla, abys vykřikl svůj protest proti něčemu, co tě v nejhlubším nitru urazilo.

Za takových okolností cíl snadno z očí se ztratí a z vedlejšího boje stává se boj hlavní nebo z dočasné potřeby určitého stanoviska stává se trvalá zásada.

Ale čím méně zásad, tím lépe. Čím více kdo má zásad, tím méně jest spravedlivý a tím nebezpečnější svobodě, tím dogmatictější jest. A také větší pokrytec. Na prstech jedné ruky spočítáš zásady, kterých člověk potřebuje k rozumnému a užitečnému životu: Vše ostatní jest nebezpečná přítěž. Člověk hloupý a tupý nepojme zásad v ušlechtlejším smyslu slova; člověk chytrý a inteligentní dostane nejlepší odpověď od svého zdravého rozumu, vezme-li ho na radu, a nikoli od zásady, která jest velmi často jako zákon: hodí se pro několik málo případů, a pro většinu jest nesmyslná.

Uvedu aspoň jeden případ (příště ve článku „Pokroková

dogmata“ uvedu jich více) toho, kterak z dočasně správné a v určitých případech vhodné taktiky stává se dogma.

Máme jak známo oprávněný odpor proti parlamentarismu i proti způsobu politických voleb. V dělnickém hnutí vyvrcholil tento odpor již v hesle internacionály: emancipace dělníků musí býti dílem dělníků samých. Individualističtí myslitelé pak, poznavše vady reprezentativního systému, došli k poznatku, že jest nedůstojno uvědomělého individua nechati jiné individuum za sebe jednat a rozhodovat.

Povšechně je toto vše zcela správné. Nemohu uvéstí pranic ve prospěch parlamentarismu, leda to, že v zemích opozděných, jako jest například Morava, vyvolává volební kampaň jisté politické uvědomění, myšlenkový ruch, který ovšem dal by se i jinak vyvolati, kdyby voleb nebylo, a který vyvažuje v neprospěch parlamentarismu všechna ta špína, kterou lid v době voleb jest znemravňován.

Na druhé straně však mohu uvéstí důvody proti dogmatické abstinenci v otázce volební. I když uznáváme škodlivost parlamentarismu a nemáme zájmu na tom, kdo nás v parlamentě „zastupuje“, může nastati situace, kdy půjdeme volit. Nepoukáži na známou věc, totiž na to, že jsme vedeni citem více než rozumem pomáhali před léty sociálním demokratům k mandátům v „páté kurii“, — s dnešními zkušenostmi svými již bychom toho neučinili. Ale může se státi toto: V okresu, kde jest vyvinutý kulturní boj mezi lidmi pokrokovými a klerikalismem, jest kandidován inteligentní lékař proti klerikálnímu troupu a rozhodne několik málo hlasů. Citem dáme se strhnouti, toť pravděpodobné. Ale je tu i rozumový důvod. Je nám lhostejno, kdo bude z obou v parlamentě, ale nesmí nám býti lhostejno, že v případě porážky člověka pokrokového bude citelně poškozena drobná práce kulturní ve zmíněném okresu, kde poměry jsou výjimečně napjaté. Půjdeme volit; bez hluku, bez zbytečných řečí vykonáme svou povinnost nikoli tzv. občanskou, ale svou povinnost ke kulturní práci v našem domově.

Doufám, že se mi porozumělo a že chápete, že s tímto příkladem neuvedl jsem nic ve prospěch parlamentarismu.

Rovněž náš filosofický, abych tak řekl, odpor proti reprezentativnímu systému nesmí ustrnout v dogma. Byli jsme k tomu náchylní. Zásada zněla „Nevolit!“ a „Nehlasovat!“ a mnozí byli by považovali za smrtelný hřích proti nejvyšší anarchii, kdyby byli zdvihli ruku, i když to bylo rozumné a nutné.

Je to vcelku strašně lhostejná věc, jde-li Petr nebo Pavel volit či zůstane-li doma. Důležitější jest již, aby nevěřil slibům poslanců a neviděl božského kultu ve formálnostech parlamentární „práce“.

Ale ani celý náš antiparlamentarismus není ve skutečnosti nic podstatného, třebaš na první pohled se nám to zdá. Dnešní parlamentarismus je přechodní instituce, tož náš antiparlamentarismus jest rovněž dočasný a může přijíti chvíle, kdy náš socialismus nebude se již jmenovati mezi jiným antiparlamentárním, protože parlamentarismu již nebude. A jest dokonce zcela dobře myslitelné, že neuzná-li vývoj za dobré udělati dosti brzo revoluční kotrmelec a vše se bude vyvíjet klidnou a strážlivou cestou, promění se dnešní parlamentarismus, jak to už jistý vtipný člověk prorokoval, v jakousi instituci odborných anket na rozumném základu spočívajících a my pak nebudeme míti důvodů k tomu, abychom odbory s námi sympatizující varovali před obesláním takových porad. Staneme se „parlamentárními“, aniž změníme něco podstatného na svém ideálu a na formě, v níž ho chceme uskutečnit.

Tyto moje řádky chtějí jen upozorniti na to, že jest dobře rozlišovat podstatné od vedlejšího v našem přesvědčení, aby nevznikala dogmata, která plodí fanatiky svobodě nebezpečné a lidem nepřijemné. Předsudky proti sobě nejlépe odstraníme, když sami budeme míti předsudků pokud možno nejméně.

V dnešním boji kulturním a v zápasech stranických vůbec hraje, jak se zdá, velikou úlohu takzvaná denunciace. Toto slovo má velmi špatný zvuk; člověk, který se denunciaci dopustí, považován je za vyvrhel — nu a proto hází se tímto slovem statečně všemi po všech.

My můžeme konstatovati pouze, že boj se vcelku přiostril na všech stranách, přestává býti žertem a stává se krvavou pravdou, zkrátka: jde to do tuha více, než je opatrným lidem příjemno. „Bud', anebo“ stává se heslem dne, heslem, jež odjakživa bylo nepříjemné zejména průměrnému člověku pokrokovému, který se domnívá, že světu provždy postačí jeho mastičkářství a jeho záplaty a náplasti.

V první řadě je tu boj klerikalismu se světem svobodomyšlným. O klerikální denunciaci zejména často se mluví. I my zvykli jsme si již na tato dvě slovíčka a neuvažujeme o nich příliš. A přece my, kteří považujeme průměrnou taktiku proti klerikalismu za špatnou a na vystupování z církve klademe důraz jako na základ vši antiklerikální činnosti, dokázali jsme již, že uvažujeme při každé příležitosti a nedáme se svěsti chybami většiny.

Nuže, položme si teď tuto otázku: Může katolický kněz, jemuž svěřena je náboženská výchova katolických dětí náležejících rodičům většinou katolicky věřícím, považovati za něco špatného z hlediska mravného, když zájem své církve hájí proti svobodomyšlným učitelům tím, že žádá jich potrestání nebo odstranění v tom případě, když tito buď přímo ve škole podkopávají vliv katolický, anebo v obci stojí v čele antiklerikální akce?

Každý nepředpojatý člověk odpoví: Nikoli. Kdybych byl katolík, neváhal bych ani okamžik dopustiti se takové „denunciace“, zejména dnes, kdy cítiti bych musil, že katolictví přes všechn svůj umělý rozmach, přes všechnu podporu od mocných tohoto světa jest ohroženo v samých

svých základech. Tak jako stoje na pólu opačném podpíšu bez váhání žalobu na kněze, který svou horlivostí vyprovokuje občany mé obce k zakročení.

Namítne se mi: Jest ošklivé dovolávati se státní autority. Opravdu? Je ošklivé žádati na státních úřadech, aby jednaly s námi stejně jako s ostatními a s ostatními stejně jako s námi? Aby to, co jest dovoleno jiným, bylo dovoleno i nám, a co není dovoleno nám, aby nebylo rovněž dovoleno jiným? Ať jest náš názor na státní autoritu jakýkoliv, v praxi s ní počítati musíme a stále také počítáme. Agituje-li pro vystupování z církví, jest zajisté jedním z nejvýznamnějších důvodů k tomu, že my bezkonfesijní lidé chceme dosíci početné síly, kterou státní autorita bude museti respektovat, síly, která si na ní vynutí zachování základních státních zákonů v duchu liberálním, čili použije státní autority jako nástroje proti klerikalismu. Státní autorita jest de facto vždy pasivní nástroj v rukou silnějšího a i státní zákony nejzákladnější platí jen pro ty, kdož mají silný hlas, dovolávající se jich.

Nebo ještě se mi namítne snášelivost. Ale nemusíme býti fanatiky, abychom považovali v naší době snášelivost za nebezpečnou. Mlčelivé trpění zla jest zejména v dnešní přechodní a těhotné době zločinem na budoucnosti. Je doba boje, a tento boj chceme bojovat a dobojovat, a nikoli tutlat a ututlat jako tak mnozí měšťáci. Oko za oko, zub za zub; poslední zub padne na straně reakce, neboť na naší straně jest pravda a pádná ruka vývoje. Kdo se bojí ran a obětí, ať nevysrkuje hlavy z peřin.

Musíme přesně rozlišovat, co denunziací jest a co se jí jen podobá. Neboť jinak vzdali bychom se třeba důležité obranné zbraně a dávali bychom do rukou jistým kruhům neomezenou moc, pomáhající tak k světové nadvládě církvi jiné. —

Denunziací jest zajisté každé udání, neblahé následky pro udaného míti mohoucí, jež se děje z malicherné msty, zloby nebo důvodů zjištných.

Denunziací není žádné udání, jež má za účel odvrátiti od jednotlivce nebo od většího počtu skutečné nebezpečí

či to, co udavatel za skutečné nebezpečí považuje, a jedná tedy bona fide.

Když občan, vracející se v noci z hospody, zastihne náhodou milence opouštějícího oknem byt milenčin a udá tuto věc, je to sprostá denunciace, protože po takové čistě soukromé a náhodou vyčenichané záležitosti pranikomu nic není.

Udá-li však někdo majitele bordelu, že přechovává syfilitickou nevěstku, jedná zajisté zcela správně. V zájmu svém i v zájmu četných návštěvníků těchto domů patří holka do nemocnice.

Nebo: Udá-li jeden hokynář druhého, že v čas nedělního klidu prodal něco nepatrného svému zákazníkovi (což dělají všichni), je to ošklivá msta konkurentova, denunciace.

Udá-li však organizace obchodních pomocníků řadu zaměstnavatelů pro soustavné porušování nedělního klidu, nespáchala denunciaci, nýbrž užila zcela správně a v sebeobraně náležitě zbraně.

Místo, jež je dnes hlavní příčinou takzvaných politických denunciací, jest škola; z poměru učitele ke knězi prýští zejména. Tu rovněž nastávají případy obojího druhu. Nelze mluvit o denunciaci, kde kněz udává učitele pro skutečnou antiklerikální propagandu; je však denunciací, když udává ho pro fakta ze života čistě soukromého, za něž učitel nikomu není zodpověden, a mstí-li se mu za to, že jinak na kobytku mu nemůže.

My považujeme ovšem náboženství a klerikalism za nepřítel, a tož chceme život mimo církve, stát (pokud se s ním musíme smířit) mimo církve a náboženství ze školy.

Chceme svobodnou školu. Ale jako škola bez kněze a bez náboženství nestane se tím ještě svobodnou, zůstane-li pod vrchní kuratelou státu a neodstraní-li možnost špatných učitelů, jest také dnes vedle kněze a státu i učitel často někým, kdo nesmí zůstat mimo kontrolu občanstva.

Vysvětlím: Nemohu-li dáti svých dítek vyučovat soukromě, jsem nucen posílat je do školy, kterou mi zákon předpisuje, a nemohu mít pražádného vlivu na výběr učitelů pro své děti. Ale vliv učitelů, třebaže je dosti slabý za

dnešního systému, může být přece dosti zhoubný z mého stanoviska. Dnešní stranické boje rodí přirozeně i stranické učitele, neboť učitelem stává se každý, kdo s prospěchem udělá zkoušky, a nikoli jen ten, kdo se osvědčí pedagogem. A tak moje dítě může se octnout v rukou zaslepeného klerikála právě tak dobře jako v rukou fanatika sociálně demokratického, což jest dešť a okap, bláto a louže.

Kdybychom považovali, jak se dnes rádo činí, každé zakročení třeba jen v tisku proti učitelově agitaci ve škole nebo za jistých okolností i mimo školu za denunciaci, pak činili bychom z učitelstva privilegovaný stav, jemuž dítě jest vydáno na milost a nemilost.

Chceme školu svobodnou, to znamená, že ji chceme mít klerikální právě tak málo jako sociálně demokratickou.

Chceme také učitele mít svobodného, a to nejen od vnějšího úsilí, nýbrž i od vnitřních dogmat; chceme pedagoga, jenž dovede přispívat k výchově svobodných občanů. Fanatik do školy nepatří.

Považujeme klerikalism sociálně demokratický za nebezpečnější klerikalismu katolického, neboť církve katolická nemá budoucnosti, kdežto církve sociálně demokratická je právě pro budoucnost nebezpečná (nikoli ovšem proto, že může kdy uskutečnit svůj kasárenský a teroristický ideál, nýbrž proto, že mrzačí pojetí sociální harmonie). Zkušenost každého dne učí nás, jak brutální dovede být fanatism příslušníků rudé církve, která vedle katolické jest dnes již bez odporu církví státní.

Nuže, ke straně tak vládní — a jen hlupák, jemuž možno nos upřít mezi očima, nevidí ještě, že vládní stranou je strana, jejímž tiskárnám zadává vláda veliké práce — nemusíme mít již pražádných ohledů. Její doktríny a její příslušníci nejsou již dávno pronásledováni, nýbrž naopak vším pořádkumilovným protežováni. Jejich drzost a nadutost přesahuje všechny meze — na nás jest, abychom se bránili.

Chceme dostati kněze ze školy, protože není tam jako učitel, nýbrž jako agitátor cizích nám zájmů. A stejně ne-

dopustíme, aby nám ve škole mrzčili děti agitátoři sociálně demokratičtí.

Obava naše není bezpodstatná.

Při nízké úrovni nikoli nepatrného počtu učitelů je přirozeno, že rekrutují se řady sociálně demokratické velmi četně z učitelských kruhů. Fanatism sociálně demokratické žurnalistiky přechází pak i na tyto adepty. Proto budeme na stráž.

Ohražuje-li se pokroková veřejnost proti štvání z kazatelny, souhlasíme, třebaže do kostelů nechodíme, a lidé, kteří tam chodí, jsou nám lhostejni. Stejně však jest její povinností, aby se ohradila proti jakémukoliv štvání z katedry obecné a střední školy, neboť zde jest každý fanatism tisíckrát nebezpečnější.

My, protože sociálně demokratický klerikalism je v cestě především našim ideálům, budeme se brániti co nejostřeji. K denunciaci nikdo z nás se nesníží, ale rozeznávající přesně denunciaci od nutné a čestné sebeobrany, dovedeme se v naléhavých případech otázati i vládních zřízenců, koho to protežují.

Je pochopitelné, že katoličtí a sociálně demokratičtí štváči mohou se volně věnovati svému řemeslu v zemi, kde učitel anarchistický byl sesazen pro pouhé přesvědčení a učitel národně sociální pro činnost vlasteneckou. Ale všeho do času!

Nedávno oznamovaly denní listy, že bádenské vládě, která staví tunel u Forbachu, přihodila se velmi nepříjemná nehoda. Obě prokopávané části tunelu se nesetkaly a bylo konstatováno, že jejich osy jsou od sebe 8 metrů vzdáleny. Škoda touto nehodou vzniklá odhadnuta byla na půlčtvrtého miliónu franků. Příčinou nehody byl prý italský dělník, který přesunul měřický kolík — z pomsty.

Zamyslel jsem se nad touto zprávou. Není ovšem vyloučeno, že na dělníkovu pomstu svedli páni inženýři to, co se stalo jejich vlastní nešikovností, ale možnost toho, že věc provedl dělník, jest touto zprávou aspoň připuštěna: zamysleme se nad mocí dělníkovou!

[Jediným pohybem skoro může zmařiti výsledek dlouhých a namáhavých výpočtů a výsledek práce, která trvala několik let a pohltila milióny, může to dokonce zmařiti předem.

A případ uvedený není příliš výjimečný. Je dlouhá řada oborů práce, v nichž jediný, samojediný dělník jedním neb několika zcela nepatrnými pohyby způsobit může ohromné katastrofy. A není snad oboru práce, kde by nemohl týmž způsobem učiniti škody často tisícové a ochromiti činnost na delší nebo kratší dobu. A to vše nejčastěji s tím nejmenším rizikem pro vlastní osobu.

Není to pražádná nadsázka, řekneme-li, že právě ty velké podniky průmyslové a jiné, jež nejvíce přispívají k zotročení dělnické třídy, jsou ve skutečnosti vydány na milost a nemilost jednoho každého svého dělníka.

Přiznávám se: kdybych dnes byl vlastníkem velikého průmyslového podniku, považoval bych se za nejzotročenějšího člověka na světě. Neměl bych klidného spánku: vylétlé šrouby a přeražené páky vířily by mi před očima v pekelném tanci. Jistě co chvíli by se mi zdálo, že moje stroje jsou mrtvolami a stropy mých továren že se zřítí. Nedovedl bych jediným slovem napomenouti, jediným pohledem po-

trestati nedobrého dělníka proto, že bych předpokládal, že se mi pomstí a jeho msta že mne bude stát několik tisíc. Chodil bych mezi své dělníky s nejsladším úsměvem, který by byl nejhorším pokrytectvím, protože bych je nenáviděl, jako nenávidí bezbranný otrok svého svrchovaného pána. Nakonec bych utekl ze života, jenž by mi byl peklem.

Jak podivné! Zdá se, že dnešní vlastníci spí stále ještě velmi klidně.

A jak úžasný jest poměr mezi těmi, kdož otročí, majíce všechnu skutečnou moc, a těmi, kdož poroučejí, ač všechna jejich moc jest jen podle jména!

Takový centrální ředitel nějaké železniční společnosti, který má snad důležitou úlohu v politice a jest vrchním velitelem celé armády úředníků a zřízenců, jest osoba zcela bezvýznamná, srovnáme-li ho s prostým, shrbeným výhybkářem, který pohybem ruky způsobiti může strašlivou katastrofu, v jehož rukách je co chvíli život set a tisíců. Pan centrální ředitel má však ohromnou gáži, sklízí devótní poklony a řády, kdežto nepatrný výhybkář má sotva tolik, aby mohl býti živ!

Nescílně takových příkladů dalo by se uvésti.

Jediný dělník může zmařiti stavbu tunelu, jež trvá léta a pohltní milióny. Jediný dělník může způsobiti katastrofu železniční, při níž mnoho lidí přijde o život a která společnost bude státi statisíce. Jediný dělník může ochromit výrobu v ohromné továrně. Jediný dělník může zničit existenci pána nad tisíci.

A tento dělník, tento nejvyšší pán náš, jemuž jsme vydáni na milost a nemilost, dře se nejčastěji do úpadu, chodí v hadrech a bydlí a jí jako pes. Může býti co chvíle vyhozen z práce, a hájí-li svou existenci po boku svých druhů, může býti i zastřelen.

To se stalo a to se děje. Proč je to možné?

Proč není u těch, v jejichž prospěch funguje kapitalistický systém, již dávno pozorovati stálou a poctivou snahu po smírném vyrovnání s těmi, kdož systémem tím jsou zotročováni a vykořisťováni?

Proč aspoň pomalu nevyhovuje se základním požadavkům dělnické třídy, když již poměry nejdou rázem napravit? Jen zcela nepatrné ústupky povolují se nátlaku dělnictva a ještě jejich význam se rovná nule, jakmile bystřeji posuzujeme okolnosti; neboť co na jedné straně dělník získá, to na druhé straně opět se mu bere. A nadto povstávají kapitalistické organizace, jejichž účelem je výboj a metodou soustavný výsměch a soustavné urážky vrhané do tváře těch, bez nichž by ničím nebyly.

Proč je to možné?]

Socialism odpovídá: Protože dělnická třída není dostatečně uvědomělá ještě, není dostatečně organizována a solidární.

To jest zajisté odpověď zcela správná.

Ale pozorujeme-li vývoj dělnického hnutí, zejména dnešní jeho stav, mohou v nás vzniknouti jisté pochybnosti o správnosti zmíněné odpovědi, a tož samého základu socialistické taktiky, aspoň pokud se týče otázky *organizace*, zejména sociální demokracií a pokrokovými měšťáky nadevše povznášené.

Sociální demokracie chce postavit silnou, a tož dobře disciplinovanou dělnickou politickou stranu, která by ve svůj prospěch zasahovala i v boj hospodářský a sociální. Otázka sociálního převratu nepadá u ní přitom již dávno na váhu; bývalý cíl byl odstaven, ale sociální demokracie nicméně nespokojuje se s úlohou pouhé politické strany, nýbrž chce býti jedinou představitelkou uvědomělého dělnictva. Jakým právem, to čert ví, neboť — pokud se v jejích kruzích vůbec myslí — opírá se o názory dávno překonané a pro rozumné lidi nepřijatelné, proti nimž i jasně myslící měšťáci museli by se postavit co nejrozhodněji jako proti pověrám, kdyby sociálně demokratická taktika dělnictvo uspávající a socialism falšující nebyla vodou na kapitalistické mlýny.

Pokrokoví měšťáci podporují organizační snahy sociální demokracie, protože vidí, že sociální demokracie co nejlépe drží na uzdě emancipační snahy dělnictva. Sociální demokracie organizaci klade nadevše, protože její teroristické

choutky nemohou se uplatnit silou své myšlenky, nýbrž jen násilím fyzickým.

Nicméně to vše jí nepomůže, aby se zmocnila všeho dělnictva uvědomělého. Naopak. Hrubý její egoism je hlavní překážkou společného postupu všeho dělnictva. Po boku sociální demokracie nechce se dnes jíti žádnému slušnému člověku, který právě není odkázán na výdělek u této strany.

Díků panovačnosti sociální demokracie je dnes dělnictvo více než kdy jindy rozbito a solidarita je mu znemožňována ve velmi častých případech. To je smutný stav, ač musíme uznati, že pro socialism byl by to stav ještě smutnější, kdyby sociální demokracie neobmezeně vládla.

Majíce tedy na mysli tento proti jiným dobám neblahý stav dělnického hnutí, musíme si dáti otázku: Je možno, aby dělnická třída zvítězila svou organizací?

Pro svou osobu tomu nevěřím, zvláště uvážím-li, že vzdělání šířící se mezi dělnictvem ochromuje nutně jeho schopnosti poddati se vojenské disciplíně a jedněm dogmatům.

[Z dnešní poměrné letargie probudí se dělnictvo ovšem k novému revolučnímu vzmachu, neboť po odlivu následuje příliv, po reakci akce. Doufáme dle jistých úkazů, že se to stane dokonce velmi brzo.]

Rozhodně pak myslím promluví potlačovaný instinkt lidu dříve, než se ho podaří sdružití v jednotné bojovné organizaci, kde dělník stál by vedle dělníka bez rozdílu přesvědčení.

Nemluvím tu ovšem proti organizování dělnictva vůbec. Naopak. Právě dělnictvo, které nepatří k sociální demokracii, má všechnu příčinu, aby konečně a co nejdříve již vybudovalo si důstojné organizace. Zejména dělnictvo k našemu hnutí se hlásící je povinno to již proto učinit, aby jasně poukázalo proti centralismu sociálně demokratickému k principu autonomie a federace.

Co nevěřím, jest, že to bude železná organizace dělnictva jako celku, jež zvítězí nad kapitalismem.

Především socialistické uvědomění a pak smysl pro solidaritu přivedou dělnictvo k cíli.

Jinými slovy: *Dělnictvo nezvítězí dobytím politické moci, nýbrž*

uvědoměním si té svrchované moci, kterou má každý dělník jako odborník.

O této moci mluvil jsem na počátku tohoto článku.

Nechci tím říci, že se má dělnictvo státi živlem protikulturním a destruktivním. Kultura i pokrok materiální jsou vedle svobody a přírody to nejlepší, co člověk má a co ho povznáší. Nejsme socialisty proto, že chceme kulturu zničit a k nějakému domněle „přirozenému stavu“ se vrátit, nýbrž proto, že chceme kulturu, svobodu a přírodu sdružit v harmonický pro sebe poměr.

[Ale dělník, aniž se tím oloupi o sympatie kulturní veřejnosti, může, jak jsem ukázal, říci v jistých případech: „Až potud, a dost!“, může to říci sám samojediný a bude to mít tutéž váhu, jako kdyby to řekla celá jeho odborová organizace.

Jakmile pak naši vykořisťovatelé a otrokáři poznají, že dělník ví již, jak svrchovaným je pánem — i když tito takto uvědomějí dělníci budou poměrně jen hrstkou mezi vším dělnictvem —, můžeme být jisti, že hodina vítězství našeho je blízka.

Kdo pochopí tyto řádky, pozná snad novou perspektivu sociálního zápasu, uzří cíl blízko a převrat nekrvavý.]

Myšlenkový ruch jest jak známo co nejmenší u naší sociální demokracie. Nemá jediného významnějšího, duševně plodného člověka (nepočítáme-li F. V. Krejčího); nepotřebuje jich také. Stačí jí, když tu a tam pronese někdo opatrně své odlišné míněníčko, a dost. Neboť sociální demokracie nechce býti než politickou armádou, ve které na jedné straně je stádo tupě poslouchajících vojáků a na druhé straně jsou řízení poddůstojníci i jenerálové. Myslitelé nemají tu místa, byli by přítěží; neboť kde se myslí, tam se špatně poslouchá a špatně komanduje.

Tím vylučuje se sociální demokracie pomalu z vlastního sociálního hnutí. K socialismu má v ní vztah už jen několik dogmat, která časem opakuje v bouři a blecích gramofonové výmluvnosti, a sem tam nějaká prohnaná usnesení sjezdová, židovské knify, jež určují taktiku strany, to neslané nemastné potáčení se mezi vládou a buržoazií.

To je příčina a účinek. Jakmile všechna socialistická teorie byla u sociální demokracie odstavena a program praktický zvrhl se na všeovládající heslo „Politickou moc stůj co stůj!“, musela zpolitizovaná strana ztratit pravou souvislost se sociálním hnutím. Nemá v něm úlohu světla, ukazovatele, vůdce, nýbrž výsledky vývoje jsou jí zvenčí vnucovány podobně jako katolické církvi.

Nemůže nás překvapovat disciplína, kterou strana žádá uvnitř, ani teror, který projevuje venku. Sociální demokracii nestačí to, co mají ostatní politické strany, tj. určitý větší nebo menší vliv na události. Jsouc jednou stránkou panovačného snu germánského, chce všechen vliv, všechnu moc, domnívá se býti povolána ovládnout svět. Proto její taktika musí být co nejsveřepější.

Úsilí sociální demokracie jest ovšem směšné a marné. Čím více přibývá jí vlivu politického, přízně vládní a měšťanské, tím více umenšuje se její význam pro sociální vývoj. Mezinárodní socialism žije a vyvíjí se bez ní a proti ní.

Dnes jest sociální demokracie již jen jakousi policií, protežovanou vším bohobojným, policií, která udržuje část proletariátu hodnou a povolnou. Kdyby nebylo bývalo přízně vládní a peněz měšťáckých, nebyla by byla sociální demokracie ztloustla; kdyby nebylo její „pracovní“ parlamentární taktiky, nehrála by vůbec žádné vážné úlohy.

Probuzený zdravý instinkt lidový smete ji jednou jako skořápku.

Pro nás je znamenitým příkladem toho, jak ani dělnická strana, ani socialistické hnutí vyhlížet nesmí.

Zejména dvě věci vidíme na jejím příkladě jasně.

Předně, že politická moc je spíše svůdcem než vůdcem dělnictva, protože 1. politickou moc nemá ve skutečnosti nikdy dav, nýbrž jeho reprezentanti, 2. protože zapleten obratně do politiky zapomíná si dělník uvědomovat svou skutečnou moc a této moci používat a 3. protože politická moc dělnictva nebude nikdy tak veliká, aby nadiktovala pořádek pro dělníky výhodný.

Skutečná moc proletariátu nemusí se teprve dobývat, nýbrž tu si musí každý dělník jen uvědomit, což se jistě stane, nedá-li se soustavně uspávat. Spočívá jednak v hospodářské síle dělnictva jako celku, jednak v moci, již má jeden každý dělník jako odborník, jehož jediný pohyb může často rozhodovat o osudu největšího kapitalistického podniku.

Podruhé vidíme jasně na příkladu sociálně demokratickém, že socialistické hnutí ztratí veškeren svůj socialistický charakter a veškeren svůj význam pro duchový vývoj, jakmile zbraňuje volnému myšlení a spoléhá se jen na hmotnou svou sílu.

O této věci především několik slov.

Naši odpůrci karikují velice rádi vyvinutou schopnost našeho hnutí přijímatí nové názory a býti stále vpředu myšlenkového ruchu.

Můžeme býti však hrdi na to, že přes všechny steré překážky vnější a vnitřní, jež stály a často dosud stojí v cestě našemu hnutí, nepropásli jsme jediné příležitosti k poučení a vždy byli jsme ochotni své názory opravovat a rozšiřovat, svou taktiku měnit a doplňovat.

Těžko to ovšem chápou zejména sociální demokraté. Jsou zvyklí netázat se, co je správné a nesprávné, co je poctivé a nepoctivé, nýbrž jen co jim prospívá jako straně. Vem čert všechny vyšší zájmy: nade všemi jest zájem červené partaje! Straně prospívají dogmata a jimi omezené myšlení; zdá se jim tedy, že tak tomu musí býti i u jiných.

My však nemyslili nikdy egoisticky, a proto jsme svobodně myslili a snažili jsme se vždy držeti se správného a poctivého.

Jedna důležitá věc tu zvláště padá na váhu. Kdežto sociální demokracie jest jen a jen stranou zájmovou určitého počtu dělnictva a třídním zájmům tohoto dělnictva — aspoň domněle — obětuje vše ostatní (což ovšem nevadí její světovládným choutkám), má naše hnutí nejen dělnickou povahu, ale i všenárodní, stojí jaksi nad třídním bojem.

Tu musí býti jasněji i mezi námi. Jsme socialistické hnutí, jež na jedné straně propaguje svobodnou socialistickou myšlenku proti socialistickým dogmatům a na druhé straně federativní princip organizace pracovníků proti principu centralistickému. To znamená: na jedné straně jest hnutí myšlenkové, na druhé dělnická organizace.

To jsem měl na mysli, když před lety dal jsem popud k založení ČAF, a nepochybuji, že dříve nebo později oba směry jasně vyniknou a přesněji vymezí obor své působnosti. Ovšem stane se to teprve tehdy, až vymře těch několik věčně jako krtci vše podráývajících osob a méně užitečných než krtci a až normální poměry vypěstují nám větší kruh spolupracovníků.

Mnoho nesnází způsobilo nám nedosti přesné ohraničení obou směrů, či lépe řečeno nepevnost, nesamostatnost a vnitřní slabost naší organizace dělnické. Ta musí býti především jasně si vědomá cíle a prostředků, a třebaže musí býti ve stálém styku s myšlenkovým ruchem v našem hnutí, nesmí kolísati dle všech jeho rozmarů, jako se to dělo dříve velmi často.

Potřebujeme obé: odborovou organizaci dělnickou i hnutí myšlenkové, ale jejich vzájemný poměr musí býti takový, aby hnutí myšlenkové nebylo nijak spoutáváno organizací

dělníků a organizace dělníků nebyla ve zmatek uváděna směry a proudy myšlenkovými.

Žádný příslušník našeho hnutí nedá si vzít svobodu myslit volně, přijímat a propagovat nové názory v kterémkoli oboru, potírat dogmata a pověry. Tato svoboda je nejdražší statek každého z nás, a my ji musíme žárlivě střežit právě jako socialisté, abychom skutkem dokazovali, že socialism a svoboda nejsou pojmy protichůdné.

Na vlastním dělnickém hnutí našem, které jest jen složkou ve hnutí federalistických socialistů, jest pak, aby tuto svobodu myslících pracovníků respektovalo, ale také nedalo se jí másti.

Dělnické organizace nepotřebují spolu prodělávat duševní vývoj toho neb onoho literáta k našemu hnutí se hlásícího, zejména dnes ne, kdy náš názor na odborové záležitosti jest již značně ustálen a do jisté míry hotov a potřebuje jen dobrých a vytrvalých pracovníků zejména z řad dělnictva. —

Tedy buďme hrdi na to, co jest na nás nejlepšího, na to, že každý z nás může svobodně myslit a myšlenky své projevovat a nemusí přísahat na žádná dogmata stranických programů a katechismů. Vysmívají-li se nám proto, je to závist těch, kdož si nesmí dovolit, po čem každý dobrý člověk nejvíce touží.

Na druhé straně však je nutno, abychom ukázali, že přes všechnu domnělou nesrovnalost našich názorů máme společny velké a plodné ideje. Je nutno, abychom nejen myslili a debatovali, ale také jednali, a právě tam, kde sociální demokracie nejvíce socialism hanobí, ukázali, k čemu nás vedou naše názory.

K tomu se nejlépe hodí organizace dělnická.

Nebudeme mítí pravé důvěry a nezjednáme si náležitýho respektu, dokud naši dělníci neukáží, co znamenají naše ideje v praxi, a nevlíjí svou touhu po organizaci v přesnou a trvalou formu našim idejím odpovídající.

V příbytku dělníkově není dnes kniha žádnou vzácností. Naopak: můžeme říci, že dělnická třída všeobecně patří k oněm třídám a stavům, o něž rozvoj literární se opírá. To není ovšem nic nepřirozeného. Jakmile dělnictvo pocítilo potřebu znamenati ve společnosti důležitého činitele nejen jako nástroj, nýbrž i jako vědomá tvůrčí a obrozující síla, muselo sáhnouti po knize. A kniha to byla, která z polovičních analfabetů učinila reprezentanty celé třídy, jejichž schopnosti nejsou o nic menší než schopnosti průměrných inteligentů, kteří jsou povoláváni k nejvyšším funkcím ve státě.

Bylo by tedy zbytečno se zvláštním důrazem doporučovati dělnictvu knihu. O to se mi také nejedná, nýbrž o jisté momenty, jež v poměru dělníkově ke knize ruší představu, již si ideálně tvoříme vůbec o poměru člověka ke knize. Ovšem, musím ihned podotknouti, že tyto rušivé momenty nevyskytují se jen v poměru dělníkově ke knize, nýbrž shledáváme je u jiných čtenářů, ba snad u veliké většiny čtenářů vůbec. Píši-li tu tedy zejména o dělníku, děje se proto, že právě dělník, který nemá ani mnoho volného času, ani mnoho zbytečných peněz, měl by svůj poměr ke knize uvážiti co nejdůkladněji.

Fakt, o který opírám svůj názor o poměru dělníkově ke knize, jest právě ta okolnost, že dělník povšechně nemůže *mnoho* knih míti, protože nemá na to peněz, a že vůbec nemůže mnoho čísti, nemaje tolik volného času a jsa všeobecně čtenářem pomalým.

Tu mohu ihned dodati, že mnoho čísti a mnoho knih míti v tom smyslu, jak se to dnes často děje, jest vůbec věc neprospěšná, ba někdy i škodlivá. Kapitalism, který pro svou výrobu dává vymyšletí spoustu zbytečných a ohyzdných předmětů, jimiž lidé přecpávají si pak příbytky a kazí ještě více vkus, použil i produkce knižní k rozvětvení výroby: nakladatelé a tiskaři zahrnují svět neslýchanou

spoustou potištěného papíru, jehož smyslem jest jen jejich výdělek. Kupovati tento brak a zabývati se jím, věnovati zaň peníze a čas, toť počínání blázna a na neštěstí do kategorie takových bláznů patří hrozně mnoho lidí.

Tu tedy zejména dělník právě z důvodů, jichž jsem se již dotkl, měl by se míti na pozoru a jeho heslem mělo by býti: *Jen knihu výjimečně dobrou a pěknou!*

Především je tu stránka praktická: když nemáš nazbyt peněz, nekupuj knih, jež za krátký čas ztrácejí všechnu vnitřní hodnotu a stávají se bezcennými i pro antikváře; nekupuj také knih, jež se ti zanedlouho rozpadnou, a zejména půjčíš-li je několikrát, jsou úplně zničeny.

Knihy, které neztrácí vnitřní hodnoty, nejsou pravidelně těmi, jež ti vnucuje zuřivá reklama. Neprohloupíš nikdy, vyhneš-li se literatuře, která vychází do světa s mnoha bubny a trumpetami. Vybírej si knihy těch spisovatelů, o nichž víš, že ti povědí něco krásného, smělého a hlubokého, třebaže jsou to spisovatelé málo oficielní a málo uznání. Se spisovatelem je to často jako s myšlenkou: spisovatelé stávají se oficielními a myšlenky stávají se zákonem teprve tehdy, když dohráli svou úlohu. Budeš-li se řídit touto radou, stane se to, co se stalo mně: Před deseti lety koupil jsem si německou jednu knížku za zlatý dvacet krejcarů; letos chce za ni berlínský antikvář dvacet marek, tedy právě desetkrát tolik! Kdyby mne byla omrzela, mohl jsem ji teď s výdělkem prodat; ale to je to právě: takové knížky neomrzejí. —

Takové knížky nejsou ovšem „laciné“ v běžném smyslu slova. Ale já ti radím: Nekupuj takzvaných laciných knih! Za korunu dostaneš dnes tlustý svazek; ale když jej přečteš, zkazíš si za deset korun zrak a knížka se ti po přečtení rozpadne. Půjčíš-li ji někomu, vrátí ti cáry z ní. A to vše proto, že za korunu nemůže se prodávat tlustý svazek dobře tištěný a z papíru vytrvalého. Z knihy „drahé“ však může míti zisk padesát sto lidí, a ještě nebude nadobro zničena. A zraku rovněž nikomu nepokazí. Za málo peněz málo muziky: „laciná“ kniha neprojde zdráva ani třemi páry rukou.

Nedávno jistý český profesor díval se na mé knihy. Vzal do ruky silný svazek krásně tištěný, pěkně vázaný; byla to jakási monografie, jež podává poprvé nevyhnutelný vědecký základ pro bádání v jistém oboru a neztratí v tomto směru nikdy své ceny. Týká se ovšem oboru trochu speciálního.

„Co stojí, prosím vás, tato kniha,“ ptal se.

„Třicet šest korun,“ odpověděl jsem.

Pan profesor vyvalil oči: „Člověče, zbláznil jste se, že kupujete tak drahé knihy? Ještě k tomu o věci tak málo zajímavé!“

Bylo mi tedy poučit ho, že především věc, o níž kniha jedná, mne neobyčejně zajímá, že kniha sama dělá mi velikou radost svou vnitřní hodnotou i svým krásným zevnějškem a konečně že kniha bude jednou velmi vzácnou a její cena za pár let stoupne, takže i kdyby mne omrzela z nepředvídaných důvodů, budu ji moci rozhodně prodat. Kdežto kdybych si koupil místo ní třicet knížek po koruně, nedostanu za ně ani polovinu toho, co jsem za ně zaplatil, protože některé by se jistě staly bezcennými, jiné pak se rozpadly...

Vymaňme se z léčky, do níž nás chytá kapitalismus! Podvádí nás spoustou vydávaných knih a podvádí nás „lacinými“ knihami.

Jest ovšem smutnou pravdou, že nakladatel, zejména český, musí někdy vydati deset dvacet špatných a ošklivých knih, aby mohl vydati také jednu dobrou, která mu nic nevynese, na které má popřípadě i škodu. Ale to neznamená, že právě uvědomělí dělníci mají zde býti obětním beránkem. Ať tuto funkci ponechají si lidé méně užiteční a pro vývoj našeho sociálního života k lepšímu celkem ztracení.

Opakuji: Jen knihu výjimečně dobrou a pěknou! Pamatuj si: Kniha je přítel a ještě víc než přítel, kniha je milenka a čtení je svátek. Jiné knihy jsou chamrad a jiné čtení nesmysl.

O tom čtení však ještě příště.

Tedy několik slov o četbě.

Především nutno podotknout, že ponechávám stranou *čtení novin*; to jest něco jiného. Noviny jsou dnes denní potřebou průměrného člověka, jejich význam je v tom, aby *informovaly* rychle a spolehlivě. Také většina žurnalistiky měšťanské, velká část žurnalistiky socialistické, především pak veškeren tisk denní hledí na svůj úkol jako na úlohu informační: vše ostatní ustupuje do pozadí a jest mu jakousi příkrasou prozaického poslání časopisu. Jest ovšem také řada časopisů, jejichž význam je hlubší a trvalejší, jež nejsou psány povrchně jen pro potřebu okamžiku, ale ani tyto časopisy nevybočují povšechně z rámce informačního tisku.

Většina novin čte se nejlépe při snídání, při obědě, po večeri.

Ale zato četba knih, opravdová četba měla by být svátkem, jež každý sám slaví někde v samotě přírody nebo v pokoji dobře uzavřeném, v klidu, z něhož není vyrušován. A zejména člověk, který zřídka a pomalu čte, jemuž není četba do jisté míry nevyhnutelnou nezbytností v jeho povolání, zejména tedy dělník měl by se přičinit, aby tento svátek slavil co nejkrásněji.

Mezi socialistickými dělníky můžeme často pozorovat dva extrémy. Jedni čtou výhradně skoro noviny, jejich povaha je bujně agitátorská, a sáhnou-li po nějakém spisku, děje se to proto, aby našli nikoli nový argumet, ale nový šlágr. Řádnou knihu vezmou zřídka do ruky. Druzí hltají knihy, všechny knihy, které jim přijdou do ruky. Mezi nimi najdou se i tací lidé, ve stavech středních dosti četní, kteří se přecpávají všemožnými vědomostmi, studují všemožné vědy a jazyky — zcela bezúčelně, štvání patrně i v stařeckém již věku nějakým slepým a chorobným pudem.

Oba tyto extrémy jsou škodlivé a nekulturní. Co zlého natropily a tropí dosud často nevzdělaní agitátoři, je známo. Druhý extrém, „hltací knih“, nestojí však o mnoho výše. V Praze známa byla figurka usedlého pána, který říkával: „Tohoto autora jsem již absolvoval.“ Měl krásnou

knihovnu, „absolvoval“, to jest celé přečetl všechny snad české autory a mnoho cizích, zhltnul podobně i kus světa na cestách — ale byl to člověk hloupý a nepříjemný, který ze vši té pohlcené literatury nepoučil se ani tak, aby nepsal pustých a ohavných veršů. Četba, která mu byla sportem, v němž chtěl dosíci rekordu, neměla hlubšího účinku ani na jeho mozek, ani na jeho srdce.

Hledáme-li tedy pravou míru individuálního vzdělávání se pro normálního člověka, jemuž jeho schopnosti nedovolují hráti úlohu mimořádně vynikající jakýmkolivěk způsobem, shledáme, jak se domnívám, že kategorický požadavek dnešní doby „Vzdělávej se!“ nesmí býti vykládán příliš dogmaticky.

Je zajisté nutno, aby každý člověk, jenž chce při čemkoli uplatnit svůj hlas a nechce býti počítán ke lhostejnému davu, jehož plášť obrací se tam, kam vítr, měl především vědomosti ze svého odboru a pak širší rozhled, který mu dovoluje míti jakési mínění. To jsou dva směry, dle nichž odhadujeme duševní úroveň člověka. Čím větší vědomosti ze svého odboru a čím širší a hlubší rozhled všeobecný má člověk, tím jej považujeme za vzdělanějšího. Ostatní je zcela vedlejší.

Co chceme například po rolníkovi? Předně aby byl dobrý hospodář a podruhé aby věděl tolik ze současného života politického, sociálního a kulturního, co jest nutné k tomu, aby nebyl trpnou obětí ani překážkou vývoje.

Podobně i od dělníka požadujeme, aby předně rozuměl práci, kterou koná, a podruhé — krátce řečeno — aby byl dělníkem uvědomělým.

V normální míře dosahuje člověk odborného vzdělání tradicí, v odborných školách a v odborném tisku.

Všeobecný rozhled pak může získati z dobrých časopisů. Prvním ovšem: v normální míře, čili v té míře, kterou potřebuje jako prostý vojáček. Neboť nemůžeme na každém člověku chtíti, aby byl vynikajícím duchem, aby byl vynikajícím odborníkem. Nemělo by smyslu také, kdybychom žádali po každém socialistickém dělníku, aby četl Marxův Kapitál, nebo po každém rolníku, aby četl verše.

Z řečeného vyplývá myslím, že v jistém smyslu smíme říci, že četba knih není pro dělníka absolutní nutností ani tehdá, chce-li platiti za normálně inteligentního.

Není-li však nutností zvnějšku diktovanou, může tím spíše státi se pravidlem dobrovolně přijatým, může státi se tím, čím opravdu býti má: ukázáním vnitřní potřeby.

Rozdíl je důležitý. Konám-li něco pod vnějším nátlakem nebo pod nátlakem svědomí chybně vypěstovaného, konám-li něco z povinnosti mně ukládané, konám to jistě nerad a bez lásky. Blížím-li se však k nějakému úkolu z vnitřní potřeby, puzen svou touhou, blížím se k němu oddaně a vroucně.

Proto bylo by marno nařizovati: Dělníče, ty musíš čísti, ty zejména musíš čísti spisy tyto a tyto! Tak nevzešlo by z četby dělníkovy nic dobrého. Bez lásky bral by do ruky knihy, jež by mu nemohly pranic říci. Kdežto řekneme-li mu: Nemusíš čísti knih, ale sáhneš-li po knize přece, vyvol si takovou, která tě láká a která tobě slibuje něco krásného, a té se pak cele vzdej —, tu můžeme doufati, že v jeho mysli zanechá četba stopy vzácné a trvalé.

Jednomu divím se velice. Proč totiž socialistický tisk český až dosud skoro pranic neučinil pro výběr četby dělníkovy. Jinde aspoň někde se to děje. Tak například Les Temps nouveaux mají v každém čísle rubričku „A lire“, tj. „Odporučuje se čísti“, ve které uvádějí přiměřený výbor z nových knih a časopisů. U nás systematictější pokus o to ještě se nestal. Sociální demokraté povšechně starají se jen o rozšíření knih, jež sami vydají a jejichž hodnota bývá velmi nepatrná a úroveň velmi nízká; v časopisech našeho hnutí objevují se velmi nepravidelně a dnes vůbec zřídka drobnější kritiky nebo referáty, často o knihách, jež pro dělníky vůbec se nehodí a jejichž existence může jim býti zcela lhostejná.

Zde je třeba okamžité nápravy. Aspoň v Zádruze nesmí budoucně chybět rubrika podávající výbor z nových knih a brožur, jichž četba může znamenati pro dělníka zisk. A musíme se zasaditi o to, aby bez této rubriky nebyl myslitelný budoucně žádný náš list.

Jen knihy krásné, smělé a hluboké patří do rukou dělníkových a každý dělník má si z takových knih vybrati jen ty, které odpovídají nějaké jeho zálibě. Jen tak docílíme toho, že četba dělníkova bude pro něj znamenati obohacení ducha a zušlechtění srdce.

Je důležitější otázka, co dělník čte, než otázka, čte-li vůbec. Nečte-li, nic nezíská, nic neztratí; čte-li však špatné knihy nebo knihy, z nichž při nejlepší vůli nic nepochytí, ubíjí přinejmenším čas, neotravuje-li se dokonce.

Čte-li prostý člověk například všední „lidovou“ beletrii, má za to stejnou hodnotu, jako hraje-li karty (pokud ovšem není hráčem hazardním a vášnivým). Je to jen planá zábava, která však někdy působí na jeho ducha tak zhoubně, jak karty ani působiti nemohou: stupňuje třeba jeho falešný sentimentalism, který z něho činí člověka nepříjemného a předsudků plného. Toť ovšem jen jeden příklad z mnoha.

Tedy?

Četba knihy budiž tvým nejhezčím svátkem.

A přece — toto lidstvo, toto dnes tak žebrácky chudé lidstvo, pro ně bojují až dodnes nejšlechetnější duchové, a je to přece krásná idea státi v bojechtivém pluku, jehož dcerou jest, a raněn v boji položiti dokonávající hlavu do jejího klína a říci: „Zachovej mi vzpomínku.“

Anzengruber

Lidé hledají, nalézají a přijímají v umění vždy více než rozkoš estetickou. Z ruky umělcovy berou tu víno, posilující jejich nervy, tam jed, rozkládající jejich krev, dnes jiskru, ozařující temný kout jejich mozku, zítra dýku, kterou si vrazí do srdce, hned ostruhu, jíž pobodávají slabiny, jedouce do boje, hned květ, jehož vůně až k smrti je uspává. Kdyby bylo možno, abyste položili na jednu misku výsledky estetického poslání řady velikých uměleckých děl a na druhou výsledky jejich působení zdánlivě vedlejšího, — hoj, kterak vznesla by se rychle miska první a jak vážilo by to nevážené a odmítané!

Volky nevolky má umění ohromný a složitý význam sociální a nemůžeme ho popřítí. Neshledává-li však poslední analýze v umění nic posvátnějšího než rafinovaný prostředek sdělovací, nemůžeme-li popřítí úlohy, kterou hraje často jako vůdce i svůdce, proč ohrnovati nosík nad jevem všeobecným, nevyhnutelným a základním nebo oči před ním zavíratí? Lidé vlivem umění probouzejí se a mění, rostou a klesají; tak tomu bylo a tak tomu jest. Dosáhneme vyššího umění, když tomu tak nebude? A dosáhneme-li, bude toto umění drahocennějším pokladem, posvátnějším vlastnictvím lidstva, než jest umění minulé a soudobé?

*

Ve skutečnosti: Není nikoho ani mezi estéty nejzarytějšími, kdo by nehledal krásy s hlubokýma očima, kdo by se spokojil jen hrou zvuků, slov, barev, linií, tvarů. Mluví-li se dnes o umění, nemyslí se skoro již na ornament a umě-

lecké řemeslo, nemyslí se na umění, které život okrašluje, nýbrž jen na ono, které život množí, na ono umění, za jehož oponou někdo nastavuje náruč nebo číhá se zbraní, přináší plameny nebo zžehá mrazem, obnažuje slunce nebo otvírá propasti a hroby. Jsme všichni zcela lhostejni k brilantní hře, jejíž život jest vteřina, k akrobatům, kteří nám nedávají nahlédnouti do svého nitra, a ptáme se každého, kdo přichází se svou prvotinou, má-li světu co říci. Ničím nám není virtuozita ruky; hledáme *myslenku a vůli*, která ruku vede.

*

Ale především umělci. Nejvyšší instance. Kněží a bojovníci. Kněží boha, k němuž sami mají nejméně té úcty, kterou předpisují strážci „čistého“ umění. Milují a nenávidí, proklínají a chvalořečí, vraždí a plodí, srážejí a povznášejí — a to vše prostřednictvím svého boha, který jest jen nástrojem, tlumočnickem mezi nimi a světem, neboť umělci — a nic jiného — jsou tím výjimečným a pamětihodným, jež má býti se světem sděleno. A ejhle, jejich bůh neopouští jich rozhněván! Ingenium nevypovídá jim služby.

Smíme se vůbec domnívat, že jediný veliký a poctivý umělec myslil kdy ve svých šťastných chvílích na to, aby dělal umění, a nikoli na to, aby vsugeroval svou vůli většímu nebo menšímu počtu?

*

Zjevení vůle zcela určitým směrem se nesoucí, zjevení vědomé snahy o nějaký lidský (i nelidský) cíl, toť tendence v uměleckém díle.

Kolik zbývá děl „netendenčních“?

*

Překládám ze starého ročníku kteréhosi exkluzivně uměleckého časopisu:

„...I u těch nečetných však, z nichž *my* nevycitujeme žádného etického směru vůle, u těch zcela pokojných, objektivních básní, jako jsou například Homérovy eposy, můžeme chovati silné podezření, zda nezdají se nám jen proto tak beztendenčními, že jejich tendence jsou dávno uspokojeny, jejich cíle vůle dosaženy, takže již nemůžeme viděti v nich v pravé podobě vůli, požadavek, tendenci, jimiž kdysi byly prodchnuty. U jiných velmi starých uměleckých děl dovedeme to ještě zcela dobře: tendence Aischylovy v Prométheu nebo v Oresteji jsou pro nás ještě úplně sledovatelný. A pak — v kterém *oprávněném* smyslu slova možno nazývat „netendenčními“ díla, jako jest Ifigenie a Faust, Kain, Herodes a Mariamne, Brand a Peer Gynt — vybíráme-li z náplně velikých jen několik největších? Na čele těchto děl nepopíratelně stojí psány subjektivní element, útočná vůle, tendence *bojovně* vystupovat pro názor básníkův.“

„To, co ve mnoha případech dává tendenci v uměleckém díle vyniknout neorganicky, tedy neumělecky, to náleží k povaze tendenčního, nýbrž k *umělecké neschopnosti*, to jest nedostatečná tvárná síla oněch autorů, kteří právě nedovedou projev své vůle *opravdově přijmouti* v umělecké dílo, tvárně vyjádřiti, a proto neorganicky *vedle ho staví* v řeči na vnějšek přivěšené. Tu jest pak ovšem „tendence neuměleckou“ — ale *v žádném jiném smyslu než jako každá látka, jež v uměleckém díle tkví nezpracována a syrová jako cizí těleso.*“

„Estetický *tvárný* zákon, že nic, tedy ani tendenční projev vůle nesmí zůstat v obrazu umělcově vnitřně nepřivtělen, má-li býti dosaženo živého, sugestivně silného účinku, tento neporušitelný zákon byl špatně vyložen, jako by umělecké dílo také *obsahově*, tj. jako v sebe uzavřený kus života nesmělo a nemělo vyjadřovati vůli, tendenci svého tvůrce...“

*

Napsal jsem před lety:

„Jako lidé smíme všechno milovati a všechno nenáviděti, jako básníci smíme o všech svých láskách a nenávistech zpívati. A každý z nás ztroskotá se někdy na těch vlnách.

Člověk se chce vymluviti a básníka nechá doma. Pan M. napsal Tristium Vindobona, napsal Zde by měly kvést růže, napsal Magdalénu — a Mithridates je už jen kapitánem vraku. Pan M. mohl se však také státi směšným špatnými verši na manželské štěstí jako pan K.“

„Všem svým láskám a nenávistem můžeme postaviti pomník; někdo jej postaví z margarínu svým ženám a ze žuly svým láskám politickým a sociálním. Někdo staví vůbec jen z margarínu...“

*

Překládám ještě několik řádek ze zmíněného časopisu: „...A toto bojovnictví, tento tendenční charakter nejenže se mi nezdá býti překážkou, nýbrž — v úplném rozporu s nebezpečně kvietistickým učením našich ‚čistých estétů‘ — pokládám jej za nejdůležitější a nepostradatelnou součástku všeho *velikého* umění. Jak slabá a malá musí býti *osobnost*, jež se vyjadřuje uměleckým dílem, když tisícerým způsobem nenaráží na překážky doby; když necítí se býti nucena bojovat, — a jak slabá a malá, jak málo zakořeněná v jádru člověka musí býti *umělecká síla*, jež se zmocní některého většího kusu života a nerozvine přitom *centrálního* poměru tvůrčího člověka k životu s jeho tisícerým odporem proti tisícerému trvajícimu, s jeho výbojnou vůlí, s jeho tendencí.“

*

Ještě jeden fakt ke třem uvedeným v prvních třech odstavcích. Kde není tendence, tam si ji vložíme sami; násilně ji vkládají tam i nejmodernější esejisté. Bylo u nás v jednom týdeníku již psáno o tom. Co vše například takový Camille Mauclair vidí v impresionistických obrazech, jež tak často předvádějí jen zajímavou technickou hříčku! Nikdo v nich toho již nenajde po něm.

*

Oč tedy jde v boji proti tendenci v uměleckém díle? Boj proti slovíčku? Nedorozumění? Neupřímnost? Snad ode všeho trochu. Ale podstata je toto: dva různé směry tendencí, dva různé světové názory narážejí na sebe.

*

Nad stolkem visí mi Zornův leptaný portrét Verlaina. Pouhý odborník řekne: Brillantní kousek. Ale esteticky vzdělaný kritik píše o něm: „...fällt die grobe Körperlichkeit auf; das ist nur der Körper des Gesichts von Verlaine, der in der Tat ein nicht erfreuliches Kirgisengesicht hatte. Wenn man diese Radierung des Dichterkopfes mit einigen andern Porträts vergleicht, die von Verlaine existieren und die, wie dieses sehr ähnlich sind, so bemerkt man die Launen des Zornschen Geistes.“

U nás kdysi, když portrét nebyl portrétovanému pranic podoben, říkalo se: Toť portrét duše. V tomto případě naštěstí chybí estetikovi „duše“ za skutečnou podobou.

„Duše“? Řekl bych: tendence umělcova. Není přece možno jediným portrétem vyjádřit osobnost tak složitou, „duši“ tak proměnlivou; tedy musíme předpokládat u umělce, jenž se nechce spokojiti s neživou tělesností portrétu, určitou vůli učinit z portrétovaného to neb ono. V případě Verlainově co by to bylo? Pijan? Chlipník? Dítě? Světec? Umělcova vůle mohla by být dokonce subtilnější: pijan smutný nebo veselý, chlipník rafinovaný nebo naivní, dítě zkažené nebo zmatené, světec člověk nebo světec básník.

Krátce: to, čemu se říká „oduševnělý portrét“ nebo „oduševnělá postava“, je vždy víceméně dílo tendenční, projev určité vůle autorovy, pokus jeho přesvědčiti vás, že osobnost předváděná jest taková, a nikoli jiná.

Ale Constantinu Meunierovi vytýkána byla estéty tendenčnost, protože jeho horníci velmi často vypadají jako hrdinové!

Kde je logika? Jaký podstatný rozdíl jest mezi tendencí umělce, který z Verlaina učiní mučedníka, a tendencí ji-

ného umělce, který anonymního horníka líčí jako hrdinu? Což opravdu jen ten, že tendence Meunierova lahodí méně povaze estétově?

*

Známa jest velmi bojovná a často dosti slepá tendence mnoha moderních autorů klérem „čistého umění“ velmi protežovaných, jež nám vyličuje ženu jako všeho schopný nástroj ďáblův. Je známo také, kam tato tendence zavedla například Strindberga nejen v umění, ale i ve vědě.

Vysvětluje ji a omlouvá fakt dosti prostý: instituce soukromého vlastnictví zbudovaná muži k výlučnému prospěchu mužů nevyhnutelně zplodila odbojný typ cizoložnice a prostitutky. Žena otrok mstí se tím, čím byla pokřena.

Odbojný typ ženy stal se ostatně v umění cílem vůle také opačné: řada umělců projevuje tendenci tento typ vynášející.

Dobrá: o tendenčnosti uměleckých děl v tento okruh myšlenkový spadajících mluví se zřídka; a pozoruhodno je tu leda to, že protestuje-li se v těchto případech proti tendenci, děje se to hlavně, jde-li o tendenci ve prospěch ženy, a neděje se to skoro nikdy, jde-li o tendenci v neprospěch ženy.

Ale táž instituce soukromého vlastnictví vrcholící v moderním kapitalismu zplodila ještě jiný odbojný typ: sociálního revolucionáře a povstalce dělníka.

Nuže: také tento typ a okolnosti provázející ho ve všech jeho obměnách bývají předmětem tendence uměleckých děl, mezi nimiž máme jich jistě již několik, která snesou přirovnání s mnoha velikými uměleckými díly rázu jiného. Není to však zvláštní, že v těchto případech křičí se *šmahem* proti tendenci?

Žena jako mstitel svého pohlaví jest v umění připuštěna, a dokonce u nejchoulostivějších estétů velmi oblíbena; dělník jako mstitel své třídy, a nejen dělník: každý, kdo se vzpouzí hospodářskému a sociálnímu zotročení, aspoň kři-

kem má býti držán opodál. A rovněž ten, kdo se vzpouzí útisku z důvodů národnostních.

A přece domnělý boj pohlaví není ve skutečnosti o nic všeobecnější, hlubší, trvalejší, velebnější a vlivnější než zápas sociální nebo zápas ras: momenty stejné krásy, stejného entuziasmu, stejné tragiky vyskytují se v těchto jako v onom.

Ovšem: válka sociální a národnostní vede se příliš při zemi, kdežto v poměr obou pohlaví lze tak snadno vpašovat příjemné mystické pačuli. To by mohl býti také důvod pro mnohé.

*

Řekl jsem: nikoli boj o tendenci v uměleckém díle, nýbrž zápas dvou světových názorů. Dodávám: na jedné straně názor náboženský, povážlivě zužující obzory, vzývající „temné podsvětní mocnosti“ a zavírající oči přede vším, co dokazuje, že život jest více v moci lidské, než na pouhý pohled se zdá. Na druhé straně názor osvícený, milující zemi a člověka ve všech jejich obměnách a tvůrčích činech, milující velikolepý proud vývoje a bojující na všech frontách o to, *aby vývoj měl volnou cestu*. Vývoj individua, vývoj skupiny, vývoj národa, vývoj lidstva.

To se snad bude zdáti někomu rozlišením příliš ostrým. Ale vzpomeňme oněch projevů, jež jsme z několika stran slyšeli v poslední době proti materiálnímu pokroku.

*

Situace není zoufalá. Proti tendenci, správně řečeno proti určitým směrům tendence v uměleckém díle, proti naturalističtějšímu pojetí života a proti boji za politickou svobodu, hospodářskou spravedlnost a materiální pokrok nevztýčují se u nás umělci, nýbrž skoro výhradně jen někteří kritikové, esejisté a estéti, kteří netvoří vlastních děl uměleckých, nehledíme-li k pokusům podřadného významu.

*

Opakuji: je málo uměleckých děl „netendenčních“. Není snad vůbec žádných, vzpomeneme-li si, co nám často řekl jediný verš v básni, jediná řádka v knize. Nicméně nebo právě proto snad přiznati sluší každému i sobě právo míti větší sympatie k uměleckým dílům s tendencí sympatickou než k dílům s tendencí nesympatickou. Proto ještě nepodřizuje se v takovém případě umění někomu nebo něčemu mimo ně.

*

Bují ovšem pornografie klerikální i socialistická; také jiná.

*

Také jsme jen lidé. Můžeme říci: Ano, to jest umění — jen tehda, když naše speciální nervy, jež pro ně máme, se rozechvějí. Přirozeně, nejsou u všech stejně citlivé. Zejména někteří labužníci mají je trochu příliš otupělé: ti jsou pak ve stálém sporu s těmi, kdož je mají od přírody tupé. Nicméně stává se dosti často, že je nutno říci: Zde se jen voda kalí, aby se zdála hluboká.

*

Chápu konečně, že ti, kdož jen v umění a uměním žijí, nerozumějí ostatním sympatiím a touhám. Zavřeli se do „věžičky ze slonoviny“, a nepřipustí za nic na světě, že umění jest koneckonců rovno všem ostatním velikým tvůrčím směrům lidského úsilí. Jejich nedůtklivost a neomylnictví lze jim však odpustit již proto, že jsou tak strašlivě nelogičtí.

*

Miluji umění, ale...

Asi takto mohla by zníti zpověď mého sobectví.

Miloučkou je mi myšlenka, když vidím tolik marně popsaného papíru mizeti navždy, že jedna moje báseň — třeba jen jedna jediná, a to vím jistě — zbude jako jeden kamének drahý v básnické koruně mého národa. Miluje ty, po nichž zůstaly rubíny a topasy, vím, že budu také stále někým milován.

Drahou je mi i myšlenka, že můj život jako stromek košatý byl rozložen do všech směrů. Nemám rád zajatce „věží ze slonoviny“; nechtěl bych sám poskytovat někomu pohled tak bezútěšný.

Ale nadevše drahá je mi představa, že snad někdy přijde chvíle, kdy obelstěné, ochuzené lidstvo zbohatne opět, a probírajíc se listy minulosti, najde jména těch, kdož věřili v jeho jasnou budoucnost a tak neb onak pro ni se bili, a mezi posledními najde i moje jméno a řekne: „Zachovejme i jemu vzpomínku.“

Proč by také lidé umírali pro právo, svobodu, spravedlnost, kdyby tato představa nebyla tak sladká a tak krásná při vší své sobeckosti?

Či není tak zcela sobecká?

POLITICKÉ POBLOUZNĚNÍ
ČILI
PO PĚTI LETECH

Čas míjí. V minulém měsíci slavil jsem v duchu tiché jubileum. Dne 17. října 1903 zaskvělo se totiž v čele Přehledu svolání „české inteligence“ ve prospěch akce pro hlasovací právo a dne 25. října 1903 vyšlo číslo Nového kultu s mou odpovědí na tuto famózní urážku zdravého lidského rozumu.

Přehled, který pak velice ostře odpovídal „státoprávním“ odpůrcům všeobecného hlasovacího práva, uznal náš odpor „založený na různosti zásad a vedený na poli zásadním za plnoprávný“, ale rozhodl, že diskutovat o věci s námi bylo by marnou prací, neboť je prý marná disputace tam, kde principy se popírají.

To ovšem nebylo poprvé ani naposled, co jsem učinil tu zkušenost, že o jistých choulostivých principech není v Čechách možná zásadní polemika. Nepřekvapovalo by mne to ani dnes, po těch slavných disputacích svobodných myslitelů a pokrokovců s klerikály, mezi kterýmižto dvěma tábory jsou přece také principy, jež se popírají.

Čas míjí. Trvá lidská hloupost? Chtěl bych míti tak pěkně pohromadě ty dobré lidi, kteří podepsali tehdá nadšené svolání Přehledu. Přečetl bych jim je. Rděli by se někteří studem? Neodvážím se přisvědčiti. Hloupost lidská je oceán, jehož dna nedostihne se ani po tisíci let, neřkuli po pěti letech. Nicméně, nějak podezřele tvářili by se ti pánové přece, až bych jim četl rozkošnou jejich fantazii o „lidovém sněmu, jenž nebude povolovati s lehkým srdcem miliardy na věci neplodné, nelidové a znemravňující z kapes lidu nezastoupeného“! Ačli ovšem... u politiků, třeba jen příležitostních, jest všechno možné. S vítěznou tváří mohli by mi odpovědět: „Ale pane, neklamte se přece, náš lidový sněm povoluje ty miliardy s těžkým srdcem a z kapes lidu zastoupeného.“

Bohužel, nebyl bych tím poražen a nenabyl bych — ač si nic nepřěji vroucněji — lepšího mínění o lidské hlouposti

ani o lidovém parlamentě. Neboť tužil jsem záludnost, s jakou bylo svolání stylizováno, a napsal jsem již tehda: „Možná, že by se nepovolovaly ty miliardy s ‚lehkým srdcem‘ a nepovolovali by je také lidé, kteří jsou reprezentanty jen menšiny národa. Ale *povolovaly by se stejné miliardy*, jen s tím rozdílem, že těm ‚spravedlivě‘ zastoupeným vrstvám řeklo by se, že se to děje ‚se srdcem těžkým‘.“ *A povolovaly by se jako všechny „státní nutnosti“ ochotně právě sociálními demokraty, sociálními demokraty především a nejrychleji*, neboť tento „živel nejčilejší, nejmoderněji (!) organizovaný“ (jak praví svolání Přehledu) představuje ve všech zemích, kde může volně růsti, nejzkorumpovanější politickou stranu, která zná jen jediný cíl, jemuž podřizuje všechny opravdové zájmy lidu, stranický úspěch.

Moje odpověď na svolání Přehledu, k němuž podpory byly ostatně většinou za vlasy přitaženy, vyvolala jistý, netajený zájem, což něco znamenalo, neboť projevy anarchistické, pokud jsou vůbec přijímány na milost a dojdou sluchu měšťanova, těšívají se jen zájmu tajenému. Právo lidu prskalo, Čas zuřil, pan dr. Chalupný, který se od té doby hodně změnil, porážel naše vývody na veřejné schůzi. Dnes se tomu nedivím. Prorokoval jsem do puntíku správně; tušili to snad. Škoda, že to moje proroctví bylo tak laciné, protože samozřejmé, a jejich — naivnost tak ohromná, protože očividná.

Měl jsem ostatně i jinak snadnou práci, neboť svolání Přehledu bylo stylizováno tak, že se hroutilo pod soudem jen trochu logickým. Zejména jedna věta zní mi ještě v uších a často na ni vzpomínám. Tato: „Tušíte, co by to znamenalo, kdyby každý, od učence a umělce až k poslednímu dělníku zemědělskému, byl si vědom, že je rovnoprávnou složkou v tom ohromném, kolektivním ústrojí, jaké představuje moderní stát?“

Přiznávám se, že tato slova netěšila mne ani trochu jako výhodná opora pro polemiku mou. Když jsem si vzpomněl, jak jinde mluví inteligentní duchové o hlasovacím právu, styděl jsem se. A nikdy s větší bolestí opravdovou, upřímnou nečetl jsem podobného útoku na zdravý rozum. „Jak po-

nižující je nyní vědomí,“ psal jsem tehdá, „že toto provolání podepsali umělci významu Ladislava Šalouna, Maxe Švabinského nebo Antonína Sovy! Jaké ubohé to pojetí učence, umělce, dělníka, člověka pracujícího vůbec, jaká to přímo urážka českých pracovníků, kteří dle názoru provolání budou se cítiti rovnoprávními s nějakým velkostatkářem nebo větším poplatníkem teprve tehdy, až budou mít v ruce se všemi stejný hlasovací lístek! Jaké to mizerné pojetí občanské rovnosti! Kus papíru, jež smím odevzdati ve prospěch nějakého dryáčníka, má ve mně probuditi vědomí, že pracuji...“

Zde je kořen zla. Nenapadlo by nás jistě, i kdyby síly naše na to stačily, chtítí překazit zavedení všeobecného práva hlasovacího nebo chtítí toto právo odstranit. Naopak, bylo i v našem zájmu, aby parlamentární komedie byla úplná, aby nebylo *výmlov* na její nedokonalost. Věděli jsme, že nic podstatného se nezmění, změnit nemůže, že miliardy budou povolovány jako dříve, že zákony aspoň po nějaké stránce užitečné budou se roditi stejně bolestně jako dříve, že nacionální válka neochabne, že užiteční lidé budou i dále pátým kolem u kapitalistického vozu vládního, — ale věděli jsme rovněž, že nevyhnutelná etapa musí býti prodělána. Co však musí revoltovat každého jasně myslícího člověka, je ten smutný zjev, u malého národa dvojnásob smutný, když lidé z nejlepší inteligence národa balamutí volky nevolky veřejnost způsobem důstojným jen politických šarlatánů, když vyjí s vlky a plují s proudem, a člověk neví, má-li je považovat za dobré obchodníky nebo za figurky z loutkového divadla. Od vynikající inteligence svého národa máme přece právo žádat, aby zachovala rozvahu ve věcech rázu tak choulostivého, aby nestavěla se po bok demagogů, aby přemýšlela a lidu přinášela jen výsledky bedlivé a nečistými politickými kompromisy nezkalené úvahy.

Boj o všeobecné hlasovací právo vykazoval několik takových trapných epizod. Připomeňme ještě jen jednu. Naši vynikající lidé štváli po boku nejhorších politických dobrodruhů lid do ulic, a když lid pochopil, že vůdcové žá-

dají po něm demonstrace, a jal se je provádět tak, jak on jim rozumí, přispíšili si titěž vynikající lidé — chránění svým postavením — posílat lid domů, zříkat se luzy a svorně, s týmiž dobrodruhy říkali tomu politická výchova lidu.

A boj za hlasovací právo zanechal, jak jsme rovněž snadno prorokovati mohli, své stíny na našem politickém životě. Probudil znovu zcela zbytečný zájem o nechutnou frašku parlamentární a vehnal do politické arény vynikající vrstevníky naše, kteří mrhají tu svoje síly a kompromitují českou myšlenku ve společnosti politických kurevníků.

Je skoro nepochopitelné, kterak lidé rázu Masarykova, Drtinova a Kuntova mohou se vtírati do společnosti, která jich nechce, která jich nepotřebuje, která se jim za zády posmívá. Musí jim býti přece jasno, že u voličů nezvítězí váhou svého jména, váhou svých vědomostí a schopností, váhou svého čistého charakteru, váhou svého programu a působení a že mandát mohou dostati jen z milosti protivných stran, jež tehda, kdy na tom mnoho nesejde, přepustí jim jedno místo, aby se neřeklo, že politikové nemají porozumění pro kulturní činitele národa.

Z milosti živlů státoprávních, a tedy svým názorům nepřátelských, z milosti i všelijakých jiných živlů dostal prof. Masaryk, výslovně jako milost, mandát na Moravě, a to ještě za cenu různých kompromisů a logických kotrmelců. A když nato proslovil v říšské radě svou přednášku o náboženství a s takovou roztomilou naivností mluvil k vykutáleným klerikálním šejdířům, přinesly ovšem oficielní časopisy výtahy z jeho sermónu, ale za rozestřenými novinářskými plachtami chechtali se šmokové, chechtaly se redakce, chechtaly se politické kluby.

A což opravdu necítí ti inteligentní lidé z české strany pokrokové, jak ponižujících je těch 90 hlasů, které obdržel při vinohradské volbě pan Lad. Kunte, jak ponižujících proto, že se o ně ucházel?

Opakuji: Zde se prostituuje česká myšlenka a to je bolestné i tehda, když s myšlenkou samou nesouhlasíme.

A ještě více: Parlamentární politika je školou šejdířství a její korupční vliv neopomene nikdy se dostaviti. Toho

příkladem je prof. Masaryk, toho příkladem je i Čas. A ten zpětný vývoj, který prodělává bývalý týdeník Čas od té doby, co se změnil v denní orgán politické partaje, či lépe řečeno několika politiků, ten budeme dříve nebo později pozorovat i u *všech* osob, jež se snaží ze své studovny dostati se do lavice sněmovní.

Byly ovšem kdysi doby, kdy do parlamentů vysíláni byli nejlepší lidé národa. To byly naivní doby politické primitivnosti a ty doby dávno pominuly. Nemohou se vrátiti a všechno povídání o umravnění parlamentárního života politického, i tehda, když je poctivé, je pouhým mluvením do větru. Parlamentární politika je překonaná metoda politická, úpadek parlamentarismu je všeobecný a jeho definitivní zánik neodvratný.

U zástupců české myšlenky, kteří se tlačí do politického cirku, musíme předpokládat mravní defekt, nedostatek mravního vědomí, pokořují-li se takto s lehkým srdcem. Ale máme tu co činiti i s defektem rozumu, *s neschopností pojmut nový ideál politického života.*

Česká inteligence pokroková, pokud si parlamentární politiky všímá, volá stále po utvoření střední pokrokové strany měšťanské, jakéhosi prostředníka mezi lidem a vrstvami reakcionářskými a výbojně kapitalistickými. Takovou ideální stranu možno snad najít někde dle jména, ale ve skutečnosti taková strana neexistuje nikde; všechny pokusy o ni selhaly. Dnes nikdo prostředníka nehledá již, dnes každá polovičatost trpí úbytěmi, česká strana pokroková je toho dobrým příkladem, dnes platí buď, anebo.

Česká politicky pokroková inteligence přestane býti předmětem útrpnosti a nabude rozhodného vlivu na českou politiku teprve tehda, až přestane výti s parlamentárními vlky (beztak se v tom nevyzná) a postaví se kladně k otázce nacionálního obrození v duchu svobody a spravedlnosti, jejíž politická metoda je čestná a účelná.

V Moravskoslezské revui — jež mimochodem řečeno jest po stránce umělecké příliš „pestrá“ a po stránce revuální zcela povrchní a nevýznamná — posvítíl si spisovatel pan Vilém Mrštík několikráte na zájem vůdčích kruhů politických o kulturní otázky: obraz, jež objevil, nebyl ovšem povznášející. Nyní ve 2. čísle 1. ročníku zmíněné revue odpovídá mu ve článku „Mrtvé sněmy“ pan dr. Frant. Hodáč ml. Cituji toto místo:

„Bylo řečeno v prvním čísle této revue váženým literátem, že ‚intelligence, je-li si vědoma své síly a časem i rozhodujícího vlivu na masy, nepotřebuje žádné organizace, žádné strany‘, a že ‚sympatie intelligence k té oné straně mohou býti jen relativní, podmíněčné, nezávazné a také jen dočasné, pokud strany slouží jí a ne ona stranám‘. Je docela nesprávný tento názor, jehož se chytí jistě také ještě pohodlnost a laciná povýšenost jako výmluvy. Co jest politická strana? Organizace k uskutečnění určitých politických myšlének. Chci-li jim sloužit, musím poctivě sloužit straně, jež za jejich uskutečněním jde, neboť bez silné strany skončí každý politický zápas tak, jako skončilo opoziční pokrokové hnutí...“

Bude dobře povšimnouti si tohoto rozporu blíže.*

Nesouhlasím všude s panem V. Mrštíkem. Stěžuje si do oficiálních politiků, jako by se domníval, že věc může býti jiná, než jest, nevyslovuje dosti jasně rozdíl mezi denním politickým chlebíčkem parlamentárních a táborových řečníků a vážnou prací politickou, k níž intelligence jest povinna přiložiti ruce a zaujmouti jasné stanovisko. Vyjadřuje

* Ač Moravskoslezská revue vybízí k diskusi ve vlastních sloupcích, otiskují článek tento raději zde, protože redaktor revuální části zmíněné revue není dostatečnou zárukou pro svobodu diskuse. Cenzuruje rád i projevy svých stálých spolupracovníků, a sice nepřímou tím, že choulostivý projev „nevejde se prostě tiskárně do čísla“, přímo pak tím, že škrtná věty i v člancích redaktora beletristické a literární části.

se mimoto příliš všeobecně a neurčitě, ač právě dnes musíme požadovat od každého, kdo chce uplatnit svůj hlas a nechce být podezříván, aby mluvil přesně, aby zaujal stanoviska, jež nejsou nikterak dvojsmyslná.

Tím méně ovšem mohu souhlasit s panem dr. Hodáčem ml. Celá frazeologie zmíněného jeho článku, to mělkoučké pojmání potřeb moderního politického života, to marné blouznění o veliké straně, to vše potvrzuje jen, že oficiální náš politický dorost v Čechách a na Moravě nepřináší vedle svého mládí a temperamentu pranic nového do politiky. V Čechách posiluje politiku „pozitivní“, na Moravě politiku radikální, toť vše.

Mladý muž, který v letech studentských o ledacos možná se zajímal, udělá doktorát. Teď už nenapadne ho psát literární úvahy. Je z politické rodiny nebo blízek mladým politikům; ústní otvor má na pravém místě. Začne mluvit z balkónu. Pak na schůzích, na táborech. V mateřské straně pobízí k větší energii, je volen do obrozovacího výboru. Při nejbližších volbách bude kandidovat...

Nic není ve skutečnosti pohodlnější nad tento způsob kariéry a práce na národa roli dědičné. Nic nevybízí rovněž k lacinější povýšenosti. Není to také maličkost míti naději — v bůhvíco všecko: v ministerský kabát nejméně. Pak se mládenec ožení, znamenitě ovšem, a za deset let — zapomené poslední písmeno z abecedy kulturního života, uzavře se do kruhu nejplošší nacionální a parlamentární politiky. Obohatí život asi tak jako uzenář, který má deset filiálek, nebo mlynář, nebo hoteliér, nebo Petr a Pavel.

To jsou ovšem vesměs užiteční a úctyhodní lidé. Takový politik se jim nevyrovná, ale jako posud nezbytný artikl mezi kolečky sociálního života mohl by být k lidem užitečným aspoň počítán. Mlynář má svůj mlýn na mouku, politik má svůj mlýn na řeči. To i ono může být dobré i špatné a není vinou politiků, že řeči nejsou tak výživné jako mouka.

Ale k uzenáři, k mlynáři, k hoteliérovi, k Petru a Pavlu a k jejich řemeslům zachovává člověk z jiného ovzduší *ledovou lhostejnost*; koupí-li od uzenáře šunku, od mlynáře

mouku nebo chléb, jde-li k hoteliérovi povečeřet nebo se vyspat, zaplatí jim za to a — není-li nucen jim vynadat za špatnou obsluhu — obrátí se a jde svou cestou. Ale před poslancem máme smekat, politickému řemeslu máme věnovat zvláštní pozornost. Proč a zač?

Také politik vydělává v přímém poměru ke své prohanosti a reklamě, kterou si činí; politické řemeslo je líp honorováno poměrně než kterékoli řemeslo jiné a závažnější, poslanci jsou dokonce jediní lidé, jimž dovoleno všeobecně a beztrestně brát peníze za sliby, — proč se má tedy politik těšiti ještě zvláštní úctě a pozornosti?

Proč mu mají zejména věnovat zvláštní pozornost lidé kulturní? Proč mají se starati o jeho dnes již zcela prázdné řeči a o jeho dnes již zcela směšná gesta lidé, kteří pracují ve vědě nebo v umění, když každý dělník může ho ignorovat, aniž poškodí tím svých zájmů?

Poslanci, jejich intriky, jejich veto právě tak jako jejich sympatie jsou překážkou kulturního vývoje: parlamenty jsou to, jež zadržují university, techniky, vzdělávací školy a ústavy všeho druhu ve státech národně smíšených; parlamenty jsou to, kde se žvaní, zatímco dělníci, učenci, umělci pracují; a z toho žvanění rodí se vše, co je nepřátelské míru, svobodě a kultuře.

Rozumí se, že svět užitečně myslící a pracující jest také někdy nucen počítati s touto institucí jako se všemi, jež jsou mu vnuceny vládnoucími. To však jen tehda, chce-li něco užitečného vynutit na „zástupcích lidu“, kteří toho sice nepochopí, ale kývnou pod nátlakem — s hůry, ano, s té jediné skutečné hůry, jež na světě jest. To jest také jediný pochopitelný, smysl mající a možný okamžik styků světa myslícího a tvořícího se světem žvanícím. Jinak — *ledová lhostejnost*.

Nářky páně Mrštíkovy vyvolávají proto často dojem opačný toho, jež vyvolati chtějí. Žalují na nepochopení, místo aby ukázaly, že pochopení jest a priori nemožné. Pan Mrštík také neuvážil, jaká pohroma stihla by nás, kdyby politikové a poslanci opravdu pojali zájem o záležitosti vědy, literatury, umění, kdyby nejen z donucení a předeepsaným

námi někdy směrem, ale o své újmě a nepředvídatelným způsobem starali se o věci, o nichž by se pak domnívali, že jim rozumí! A přece mohl se poučit pan Mrštík o tom na příkladu dr. Žáčka, dnešního ministra, který ze zemské dotace na podporu literárního umění na Moravě odměňoval své žurnalistické žoldáky z Moravské orlice a ještě byl přesvědčen, že to není — korupce.

To jediné, co politikům jako politikům můžeme říci, jest: „Nemluvte nikdy o kultuře, nerozumíte jí!“ A nemusíme si z toho pranic dělat, když nám (neboť nejsme jejich voliči) odtrumfnou: „Nemluvte o politice, nerozumíte jí.“ Neboť té jejich politice opravdu nerozumíme, jsouce zvyklí logice, pravdě, kráse. A za určitých okolností můžeme my dodat: „Hlasujte pro tuto věc, pro nás důležitou, a nebudete-li dosti ochotni, vynadáme vám za špatnou obsluhu.“ Na to nám musí zůstat dlužni odpověď a nakonec vykonat, co si přejeme. Přes všechnu svou nadutost jsou to chudáci, jimž příliš brzy klesá hřebínek. Jsou odvislí od každého, kdo si na ně veřejně houkne, a jedinou jejich dočasnou záchranou bývá hroší kůže. Jsou politováníhodni zejména proto, že jsou přežitkem, jenž nemůže stále ještě zmizet, jako Ahasver nemůže prý zemřít. Ze zvyku (a někdy ovšem i z vypočítavosti) prokazují jim jisté vrstvy úctu, ale v nitru jsou všichni přesvědčeni, že není nad ně zbytečnějších lidí. A co komiky jest v této zbytečnosti prozatím tak hrozně nutné!

Pan dr. Hodáč ml. věří v politické strany a domnívá se, že každý člověk musí uplatňovat své politické myšlenky a tužby jen prostřednictvím silné politické strany, čili musí se stát parlamentárním politikem nebo parlamentárním politikům se podřídit, má-li zápas dobře skončit.

To je žalostná slepota v době, kdy úpadek a faleš parlamentarismu byly stokrát zjištěny, odůvodněny, hlasitě prohlášeny.

Domnívá se pan dr. Hodáč opravdu, že není politických myšlenek kromě těch, jež se mohou státí vlastnictvím velikých politických stran a touto cestou dojíti před parlament? Může býti vůbec v pochybnosti o tom, že tyto myš-

lenky parlamentárním politikům nedostupné jsou opravdu veliké, kdežto ty, jež se přežvykují na schůzích, táborech a v sezeních, mohou býti nejvýše nazvány myšlenečkami? Což nevidí co den, že v parlamentech a velkých politických stranách vůbec již nevyskytují se myšlenky, a velké myšlenky politické zejména?

Myšlence sociální brání se parlamenty ze všech sil, o myšlenkách kulturních nemají ani tušení. Politikové jejich nemohou vůbec na denní světlo z těsného kruhu parlamentárních zájmů: jsou slepí, hluchí, nemají ani čichu. Jak byli například překvapeni úspěchy sociální demokracie, překvapeni, zděšeni, zpitomělí.

Pokud jsou z kruhů měšťanských, rozumí doopravdy jako politikové jediné věci, tomu, co se nazývá nacionální politikou a co je ve skutečnosti nejhanebnějším paskvilem politiky, jež si dává čestný titul: národní.

O této politice příště.

2

Nedá se upříti, že staročeši to byli, kteří dlouhou dobu provozovali politiku ovšem měšťanskou, ale skutečně národní a na tehdejší dobu vážnou. Jejich mužové postavili náš národní život na pevný základ a zřídili důležité kulturní instituce, v nichž donedávna byli výhradními pány, protože nebylo stejně zdatných jejich nástupců. Staročeští mužové věděli mnoho a dovedli mnoho; přežili se jen pro svůj nebezpečný konzervatism a politicky zahynuli pro svůj slabý odpor proti germánskému úsilí.

Nesmíme se však domnívati, že byli špatnými parlamentárními politiky proto, že byli dobrými politiky kulturními. Mladočeši hleděli si kultury velice málo, byli jen parlamentárními politiky, a přece vcelku vzato udělali a činí stále politický kotrmelec za kotrmelem.

Mladočeši zmocnili se svobodomyšlných myšlenek a ty dopomohly jim ku vládě. Ale oni to byli právě, kteří stvořili u nás typ parlamentárního politika *ze řemesla* a až na několik vzácných vyjímek zbudovali na tomto typu celou

stranu, ba založili na něm celou českou politiku, tu, které se říká v užším smyslu politika *nacionální*.

Co chce *tato* „nacionální“ politika? *Předně* soustřediti veškeré síly národa pro politický boj s Němci, a sice takovým způsobem, že zatlačena má býti do pozadí otázka sociální a do jisté míry i boj s klerikalismem. „Nacionální“ politikové počítají s hlasy klerikálními, a proto šetří tuto nejškodnější zvěř. *Podruhé* domnívá se „nacionální“ politika, že hlavní, ba skoro jediné pole bitevní jest parlament: ty všechny neřestné kompromisy, smlouvy, švindly, úskoky, jež zde bují a jež pomocí vlády vyhrávají vždy Němci, mistři v politickém vyděračství, ty mají českému národu dopomoci k právu.

Tož můžeme si snadno domysleti, proč typem „nacionálního“ politika je *nedouk*, který rozumí jen nepočestnému řemeslu parlamentárního žvanění a čachrování, řemeslu, které má ovšem *zlaté*, velmi zlaté dno pro svůj cech, ale je zcela nepotřebným a drahým luxem pro národ.

I ti nejinteligentnější a nejbystřejší z našich „nacionálních“ politiků jsou přesvědčeni v hloubi duše, že národ náš by zahynul, kdyby neměl ve Vídni velikých vlasteneckých mluvků. A přitom jsou v úplné nevědomosti o nejdůležitějších otázkách naší doby.

Mluvil jsem po volbách, jež se konaly již na základě všeobecného hlasovacího práva, s jistým moravským vůdcem národa. Byl zdrcen počtem mandátů, jež dostali sociální demokraté. „To je hrůza, to je hrůza,“ pravil, „kdo by to byl řekl!“ Trochu jsem se mu posmíval: „Vidíte, to máte z toho, že si nevšímáte sociální otázky!“ řekl jsem. Odpověděl mi: „Ba, ba, řeknu redaktoru X, aby si této věci trochu všimal.“ Redaktor X, čistokrevný měšťák, ví snad trochu více než jeho chleboďárce, poslanec a vůdce národa, ale... Osobní orgán pana poslance přinesl článek proti marxismu, pak velmi hloupý článek o syndikalismu, přinese snad ještě někdy něco, ale vcelku zůstane při starém, a toto „staré“ jest prázdná, mělká nacionální politika, která, i když podrazí nohy sem tam některému sociálně demokratickému baronovi s mandátem a uplatní sebevíce

protisocialistických článků a řečí, nezastaví vývoje sociální otázky, která je i důležitou národní otázkou, a dokáže jen, že omezenost politiků jest překážkou zdárného řešení sociální otázky ve prospěch národního celku.

Nacionální parlamentární politika nemůže ve skutečnosti soustředit české síly proti germánskému úsilí, protože je výslovně kapitalistická. Ti, jimž vlast, tj. půda, byla vzata a jimž národ, tj. vládnoucí třída, jest macechou a kteří vidí, že kapitál český vysává je stejně jako německý, nemohou obětovati své zájmy malé a veliké pro slávu politiků à la Kramář et consortes. To je přece velmi jasné.

„Nacionální“ politika však je nebezpečná i pro celý národ, protože udržuje a podněcuje zájem o politickou frašku a odvádí pozornost od politického dramatu, odnímá síly a energie skutečné národní politice, která je vždy především kulturní, sociální a hospodářská.

Nic nesvědčí lépe o pravdivosti těchto našich slov jako fakt, že vynalezen byl u nás pojem „drobná národní práce“ pro nejpodstatnější a nejdůležitější vnitřní politickou činnost a že tato činnost byla hojně zanedbávána a pomíjena, protože všechnu pozornost měly řečnické bengály a papírové rezoluce, parlament a úvodníky.

Museli bychom opakovat všechno to, co stokrát bylo již sneseno našimi časopisy proti parlamentarismu, kdybychom měli dokazovat, že jako nikdy nic vážného, ani spor česko-německý nebude rozřešen reprezentanty stran, vlády a vládychtivých zájmů v parlamentě, nýbrž naším lidem, mravním a kulturním zesílením jeho češtví, převahou pochopení pro sociální spravedlnost nad nacionálním násilnictvím, hospodářským usamostatněním našeho lidu.

Proud parlamentární vody může se jen zastaviti, aby volky nevolky schválil čili uzákonil fait accompli čili hotovou věc. Ani ticho, ani bouřka v parlamentární skleničce nezmění nic na postupu českého živlu, dovedeme-li řádně užívatí zbraní hospodářských a kulturních.

O toto právě má pečovat politika opravdu národní, nemá býti výnosným řemeslem cizím zájmům lidu a vyhraženým povýšencům, kteří na účet národa ukájí svou nejhlou-

pěšší ješitnost a jichž typem je dnes u nás dr. Kramář.

Zájem o skutečnou národní politiku, to jest o organizaci sil, napomáhajících mravnímu, kulturnímu, sociálnímu a hospodářskému vývoji, v našem národu zájem o takovou politiku jest ve všech vrstvách, u dělníků právě tak jako u pracovníků vědeckých a literátů. Čím lépe drží se však tato politika podstatného, tím zájem o ni jest větší, čím více však od podstatného prchá k politické hře s lidem, jejíž institucí je parlament, tím zájem o ni jest menší — aspoň u těch vrstev a jednotlivců, kteří se nedají slepě vésti. — — *

V Besedách Času (č. 50) napsal „vrrr“, povšimnuv si patrně našeho prvního článku o parlamentární politice (Zádruha č. 14), toto:

„Je smutné..., že ...se vyskytne otázka, má-li také umělec a spisovatel mít politické přesvědčení a uplatňovat je v některé politické straně. Léta Páně 1908!“

Nutno tedy upozornit pana „vrrr“, že tato otázka se nevyskytla tak, jak se domnívá, neboť vyskytla se jen druhá její polovina.

Je fakt, že právě ti čeští spisovatelé, kteří stojí proti politickým stranám anebo stojí mimo ně, ze všech nejvíce myslí, píší a pracují politicky, kdežto ti, kteří sem tam pro parádu podepíší některé partaji nějaké provolání, jsou politické nuly.

Tvrdí-li někdo opak, falšuje fakta, a to sluší nejméně našim umravněným realistům.

Je přirozeno, že vážní spisovatelé, jejichž dílo je zároveň dokumentem jich světového názoru, nedají si vzíti právo státi samostatně a mysliti bez komanda. Na to může se pan „vrrr“ otázati svého kamaráda — Machara.

To by však bylo nutné, kdyby chtěli uplatniti své politické názory v mezích politické strany, která je ovládána ohledy diktovanými jejími parlamentárními aspiracemi.

Řekl jsem v předešlém článku, že je to zahanbující, když Masarykové, Drtinové, Kuntové prostituují českou myšlenku v parlamentu nebo v tahačích o mandát. Někteří lidé poblouznění nemají na tom dosti a chtěli by pod žezlo

politických podvodníků ze řemesla dostati veškerou českou myšlenku a literaturu.

Ale politický švindl prohlédá inteligence stejně jako děl-níci, to je nejkrásnější slib pro českou kulturu.

Přijede-li člověk z Prahy do Vídně, vchází z jednoho světa do světa jiného a cizího; přijede-li z Vídně do Brna, přichází z města do předměstí. Na první pohled činí Brno dojem vídeňského předměstí; po delším pozorování najdete v něm skutečně mnoho vídeňských způsobův a zejména nezpůsobů, jak jste je mohli pozorovat hlavně na vídeňských předměstích, jež jsou prosycena českým živlem. Co odpuzuje nejvíce, toť gros pravého brněnského publika, jeho obojživelnický, čechoněmecký ráz, ti poněmčilí Češi a němčící Češi, kteří se rekrutují hlavně z oněch bezpáteřných a polovzdělaných středních vrstev, pro něž Vídeň ušila svůj křesťanský socialism. Sobecké srdce, nepřístupný mozek, nevkusný duch ve slově i gestu, to jsou charakteristické známky tohoto odporného a politováníhodného typu, procházejícího zpětným vývojem, jež zavinilo odnárodnění a jenž, aspoň jako zjev podobně hromadný, není možný u silnějšího a charakternějšího živlu dělnického, o čemž nás ostatně nejlépe poučují severní Čechy.

Je přirozeno, že vývoj k lepšímu, pomalé počešťování Brna, děje se nejen pod tlakem vzrůstajících českých předměstí brněnských a vlivem českých přistěhovalců, nýbrž i tím, že z původně českého, ale nyní národně bezkarakterního živlu vracejí se mnozí ztracení synové, puzení k tomu jednak zdravým instinktem, jednak snad i vypočítavostí. Stíny obojživelnické výchovy přenášejí se však takto i v samo jádro obecenstva zřejmě českého: zůstává zejména po stránce kulturní velmi nepřístupno a nehybno.

Není dosud pravého kulturního ruchu českého v Brně, není tu publika pro mimostranické a zcela nezištné akce. Tak mnohá věc ztroskotává tu o malé lidi a kocourkovské návyky, o lhostejnost širších vrstev a neporozumění — ne-li nevraživost — většiny politiků.

Jaký tedy div, že české Národní divadlo v Brně je nej-

zuboženější popelkou mezi českými divadly a že brněnské divadelní obecenstvo české nevyrovná se ani průměrnému arénovému publiku pražskému! V těsné, nečisté, špatně osvětlené boudě, která hrozí sesutím, hraje se bez programu více nebo méně povrchně za stálých krizí ředitelských, kapelnických i jiných před publikem, jež doopravdy miluje jen operetu, chodí trochu na opery a důsledně se vyhýbá veškeré činohře. To je co rok bilance Národního divadla v Brně. Vede je výbor Družstva, jemuž chybí k tomu schopnosti a zejména silný muž, který by věděl, co chce, který by měl program, vědomosti a dobrou vůli a dovedl vůli svou provést uprostřed lhostejnosti a nedosti čistých a vedlejších úmyslů; vede je také pan ředitel Frída, který je především obchodník, jenž nechce prodělat. Tito dva činitelé jsou ve stálém sporu. Výbor Družstva spoří, i když je to nejméně na místě; pan ředitel hrozí a podporuje dezorganizaci. Kritika je nelaskavá a divadlu za dnešního stavu celkem nepřátelská z důvodů, k nimž se vrátím a jež jsou dosti pochopitelné. Obecenstvo a herci ponecháni jsou sami sobě. Jaké jest obecenstvo, vysvítá z toho, co jsem o něm již řekl. Herci pak, špatně placení a přetížení, nemají lásky ani oddanosti ke scéně, kde se necítí doma, neboť není stabilizována a vyhání je v letní sezóně na venkovské potulky. Nemají času řádně nastudovati úlohy, neboť musí studovati nové a nové. Činoherní novinka přejde naším jevištěm dvakrát a pak pravidelně zmizí a ustoupí jiným, jež mají osud týž. Nesmí se vrátit ani příštího roku, aby hlediště nezelo úplnou prázdnotou.

Z pověděného vysvítá, že k tomu, aby české Národní divadlo v Brně mohlo ze své těžké choroby uvedeno býti ve stav rekonvalescence, nutno podniknout veliké reformní dílo, jehož *hlavní* úkoly ve svém *přirozeném* postupu byly by tyto: 1. Stabilizace scény. 2. Řádná organizace správy a zdisciplinování sboru. 3. Zdokonalení umělecké úrovně vnitřní i vnější, což zároveň vybízí k ustanovení inteligentního dramaturga. 4. Pojetí promyšleného plánu k výchově činoherního publika. 5. Stavba nové a *důstojné* budovy. Předpokládám tu ovšem vedle další řady úkolů rázu drob-

nějšího i probuzení všech činitelů z chronické dřímoty a energické obnovení akce sběrací.

Akcentoval jsem v predešlém odstavci, že postup práce, jak jej naznačuji, je *přirozený*. To znamená: když už chce se přistoupiti ke stavbě nové divadelní budovy, musí zajisté první otázka, kterou si směrodajní činitelé v této vážné věci předloží, zníti: *Co přeneseme do nové budovy?* Neboť divadelní budova nečiní ještě divadlo. Nemá-li brněnské Národní divadlo vejíti do nové budovy jako těleso nové, řádně organizované a na své umělecké a kulturní poslání řádně připravené, nebude stavba nové budovy znamenat počátek promyšleného reformního díla, nýbrž jen postavení starého šlendriánu do nových kulis.

To je samozřejmé pro lidi, kteří uvažují střízlivě a myslí to s otázkou divadelní poctivě; není to však samozřejmé pro Družstvo, lépe řečeno pro několik pánů, kteří výbor ovládají. Jejich heslem je: Stavět, stavět, stavět! Rychle stavět, stůj co stůj stavět, bez rozvahy a bez programu stavět, stavět nádobu pro obsah, který neexistuje, stavět, aby — jak se v Brně říká — užuž se jejich jména skvěla zlatým písmem na mramorové desce ve foyeru nové budovy.

Pánové prof. Ursíny, inspektor Mašek a dr. Rudiš, do jisté míry pak i předseda baron Pražák nemají jiné myšlenky a cestou necestou ženou se do stavby. Každá snaha o pozdvižení umělecké úrovně scény a o průpravnou akci pro divadlo důstojné naráží na odpor těchto pánů. Jejich požadavkům a jejich vkusu totiž brněnská šmíra zcela vyhovuje, čehož doklady podali již v několika aférách. Z výboru Družstva dosazena jest jakási provozovací komise, v níž zasedá několik pánů rozumnějších a inteligentnějších. Ale ti jsou vcelku bezmocni. Chtějí-li, aby přijat byl některý reformní návrh, třeba jen nepatrné a nevyhnutelné doplnění orchestru, musí s ním vyčkati takové schůze výboru, do níž pánové shora jmenovaní se nedostaví. Tento fakt sám stačí na objasnění nemožných poměrů ve výboru Družstva.

Připusťme však nemožnost, připusťme, že i nepřirozený, převrácený postup díla reformního povede k cíli, připusťme, že stavba nové divadelní budovy je opravdu nejprv-

nější a nejdůležitější krok k lepšímu. Co shledáme? Že zmínění pánové, výbor Družstva ovládající, nejsou schopni ani otázku stavby zdárně rozřešiti, že ani zde nemají smyslu pro požadavky umělecké, ba že ani zde nemají dobré vůle.

Česká veřejnost moravská byla nedávno ohromena usnesením výboru, jež směle možno nazvati *kulturním skandálem moravským*. Výbor se usnesl ve schůzi 16. listopadu, aby stavba se provedla roku 1910, a to *na místě nynější zatímné budovy*. Výbor nabyl prý přesvědčení, že *stavbu lze úplně provésti v 7 až 9 měsících!* Sezóna 1909/10 ukončila by se poněkud dříve, sezóna 1910/11 zahájila by se o něco později, a tím by se prý zjednal potřebný čas ke stavbě bez přerušování her.

K tomuto usnesení netřeba komentáře; jím potvrzuje se také to, co se v Brně očekává všeobecně, že totiž dnešní výbor Družstva chce provésti stavbu nového Národního divadla v Brně bez řádných uměleckých soutěží, bez součinnosti skutečných odborníků a umělců. Hlasy všech povoláných vrstev, jež si přejí míti v nové divadelní budově *malý, ale důstojný* pomník české práce umělecké na Moravě, mají býti ignorovány, neboť pánům dnes v Družstvu rozhodujícím by stačilo, kdyby stavbu provedla některá podnikatelská firma vídeňská.

Rovněž vyhlédnuté staveniště, nepatrné místo mezi dvěma ohromnými a nevkusnými zemskými domy, velikými kasárnami zemského ústavu slepců a novým pavilónem veřejného záchodku, je naprosto nevhodné. Otázka staveniště, komplikovaná a nesnadná, není ve skutečnosti definitivně projednána; směřují-li se pánové z Družstva s dnešním jejím stadiem, dokazují i zde svou úplnou neschopnost, projevenou ostatně již tehda, kdy svým „politickým dobráctvím“ dočasně prohráli místo na stavbu v tzv. Lužánkách, kde české divadlo stavět nechtějí dovoliti Němci.

Naznačil jsem jen v hrubých rysech, oč nyní půjde v malé kulturní vojně na Moravě, která teď musí býti svedena s výborem Družstva, aby se zabránilo trvalé umělecké ostudě, neboť je jasno, že české divadlo v Brně nebude se stavěti na dobu několika málo let. Veřejnost v Čechách, poměrně

vyspělejší, měla by rychle věnovati kritickou pozornost otázce Národního divadla českého v Brně a pomoci opozici, která se nyní přihlásí k slovu a pokusí se zvítěziti nad bezohledným a cynickým barbarstvím jistých činitelů na Moravě.

K některým podrobnostem se snad ještě vrátíme.

Pojem literárního esejisty značí nám dnes velmi složitého tvůrčího ducha, jehož schopnost syntetická vyvíjí se rovnoběžně s jeho schopností analytickou, literárního historika, básníka a kritika v jedné osobě. Bystře rozpoznati příčiny, povahu a následky zjevu, jež si vybral za předmět svého studia, s vědeckou prozíravostí vymeziti jeho místo a s básnickou silou vztýčiti budovu, v níž jest víceméně důležitým kamenem, vytušiti řád a zákon, jež mu daly vzniknouti v proudu zjevů příbuzných, — toť jeho úkol. Literární historik je člověk vědy, který především *pracuje*; básník a kritik *tvorí*. Čtností literárního historika zůstane objektivnost; od básníka a kritika žádáme subjektivní sen a dojem. Spojuje-li tedy moderní esejista ve svém díle objektivní práci a subjektivní tvorbu, znamená to, že jako tvůrčí duch stojí na pevné bázi pozitivních poznatků, že jeho sen okouzluje nás svou pravděpodobností a konstruktivní vynalézavostí. To jest, čeho od něho také očekáváme, a posuzujeme ho dle toho, jak se mu všeobecně daří současně přesvědčiti nás důvody o správnosti východiska i zaujmouti nás krásnou linií konstruktivní.

V české literatuře nemáme mnoho esejistů, a pomineme-li všechny prosté literární historiky — kterých ovšem nebudeme zbytečně podceňovat, jak se to rádo činí dnes, kdy líbivý paradox je příliš protežován na úkor těžkého bádání vědeckého —, bude nám zastaviti se u šesti jmen: *Jiřího Karáska ze Lvovic*, *F. V. Krejčího*, *Miloše Martena*, *Arne Nováka*, *Arnošta Procházky* a *F. X. Šaldy*. Mezi nimi F. V. Krejčí zaujímá zvláštní místo, nejméně trpytné a slavnostní, ale zato sympatičtější tím, že kultura jeho ducha není tak výhradně literární jako u všech ostatních.

Z hlediska čistě literárního ovšem stojí dnes u nás nejvýše Arne Novák. Elegantní a bystrý, bohatý a diskretní, reprezentuje svěží osobnost, která svítí čistým leskem, jehož jako by se nebyla dosud dotkla špína osobních tahanic a praček, v nichž neděsí „silná slova“, ale malichernost motivů a mizernost zbraní. Bylo by opravdovou ztrátou pro naši literaturu, kdyby sešel na cestu svých předchůdců a nechal v sobě vyprovokovat slepou zaujatost nebo oblíbil si estétskou manýru. (Jeho „Večerní dialog o Janu Nerudovi“ v 1. čís. *Noviny* prozrazuje, že, již vliv jistých kruhů a je přímo ohyzdný svou úsilnou koketností.) Slibuje uvésti do české kritiky vážný a klidnější tón a skoro všeobecně ztracenou věcnost a poctivost. Nemá té kruté záliby v paradoxu a stylizované lži jako Karásek, který přes svou náklonnost k zašlým barvám a k polotónům vidí rád objekty své kritiky buď v úplném stínu, nebo v úplném jasu; nekochá přebarvených a barokních transkripcí z francouzštiny jako Miloš Marten, jehož celý život chce být plagiátem cizí kultury; neholduje dobrovolně určité řadě chorobných a nábožensky podmalovaných zjevů jako Procházka, který

omezuje svůj hodně široký zájem spíše z jakési bázně a opatrné skepse než z vůle k titěrnému stylu života nebo z nejvnitřnější potřeby; jest konečně i vzdálen vládychtivé bojovnosti, řemeslně obratné dialektiky i domyšlivého patosu pružných slov, jimiž Šalda tak často paralyzuje některé své lepší, poctivé a účelné kritiky.

Vedle skvělého Nováka jeví se nám F. V. Krejčí málo oslnivě. Barva i linie jeho slova je mnohem prostší. Zato však řada jiných vlastností činí ho velmi sympatickým aspoň těm, kteří neleží devótně na břicho před několika módními pojmy, myšlenými s velkou začáteční písmenou. Je to předně *populárnost* autorova, populárnost bez kompromisů, populárnost z vnitřního přesvědčení člověka, který ví, že mnoho a mnoho duší jest přístupno duchové kultuře a prahne po ní, třebaže není schopno ani nakloněno ocenit produkce vyšší školy literárního žonglérství, jež křečovitému koktání říká styl.

Dnes je v Čechách mnoho lidí, kteří jsou ochotni považovat za nevkus, vyjadřuje-li se někdo prostě a česky. Stylem jmenují jedni z nich secesní barok, jímž v architektuře podobně vyslovují se přetékající duše pražských a vídeňských zednických mistrů, druzí estétský bombast nebo gumový patos, jenž připouští pěknou řádku vedlejších možností. A jsou nesmírně hrdí na to, že jim nemůže každý rozuměti, že píše jen pro „vybraný kruh“, pro hrstku snobů obojího pohlaví a zelené chlapce, kteří deklamují při každé příležitosti jejich kučeravé periody s rozkošnou prostoduchostí. Tito lidé domnívají se býti jedinými nositeli nefalšované kultury, jež opovrhuje proklatou „mělkou osvětářskou a pokrokářskou prací“ (vyjma tu Macharovu ovšem!) a očekává *Čin*, jenž se zrodí v salónech, kde se servíruje čokoláda v drahocenných koffících a s obřadností starých japonských čajínů.

Tato společnost nepřipustila by bezpochyby k sobě literárního referenta sociálně demokratického deníku a všechna populárnost jest jí proti srsti. Neboť populární práce, toto aklimatizování očí z temnot v říši jasného dne, jest největším nebezpečím pro všechny privilegované pachtýře, tedy i pro pachtýře kultury. Dav (ten spodní ovšem, v němž je příliš mnoho horoucích duší, nikoli ten vrchní, nasycený a líný) musí býti pevný ve víře v „temné podsvětí mocnosti“, aby se po jeho zádech a za jeho peníze lépe šplhalo k výšinám různých měšťanských edenů.

Stará komedie má se opakovati, tentokrát se sankcí apoštolů duchové kultury. Šplhalo se po zádech staročeského národa, šplhalo se po zádech mladočeského národa, teď se šplhá po zádech důvěřivých pokrokářů. A zcela po aristokraticku plivne se na ně. Pokrokářské časopisy byly dobré jen k tomu, aby otiskovaly několikasloupcové polemiky (poctily tím ovšem *sebe*). Pokrokáři jsou dobří k tomu, aby platili cesty do Říma (poctili tím ovšem *sebe*). Pokrokářští volí budou dobří k tomu, aby táhli pluh po té naší „novině“; poctí tím sebe, ale musí býti slepí a hluchí, aby neviděli „oráče“, kteří si vzadu vykračují s rukama v kapsách nebo hulákají a praskají bičem...

Od té doby, co pozoruji tu pitvornou honbu za stylem u nás, stává se mi opět milým i takový aristokrat, jako je Jiří Karásek ze Lvovic, který byl uraženou ješitností tak apodikticky prohlášen za naprostého diletanta (který nikdy nebyl básníkem) a jehož každá věta přece je prostá, česká, plastická, v nejlepším smyslu stylová. A pozorují-li velkohubou a neomylnickou výpravu našich kulturtrégrů, pociťuji zvláštní lásku k F. V. Krejčímu, který bez reklamních bubnů, tiše a vážně koná své dílo, nejde za pluhem s nadávkami, ale táhne ho sám poctivě a mužně po nejtvrdějším koutu naší české půdy.

Miluji *práci*, věřím jen práci; opravdový *čin* může vzrůst jen z těžké práce dlouhých a dlouhých let oddaného čekání. Věřím jen dlouhé a trpké aklimatizační práci, jež má českého člověka smířiti s jasným dnem, učiniti z něho nikoli syna Héliova, ale dítě onoho živého slunce, jež zahřívá naši rodnou půdu. Žádný spasitelský čin, žádná vyubnovaná fráze sebeumněji stylizovaná neučiní z noviny úrodného pole, nýbrž jen systematická práce venkovana, který svou mozolnou rukou pevně, účelně a trpělivě řídí pluh. Jsou ta gesta oráče a rozsevače všední již a neslavnostní, ale proto nejsou méně veliká a svatá. A jsou hlavně plodnější a světlejší než dunivá parádní deklamace, oslňující jen bezpáteřné dušičky, provázena nejmizernější literární politikou, jaká kdy u nás existovala.

F. V. Krejčí zůstal šťastně vzdálen literární politiky i literární demagogie. Jeho poměr k umění je nejčistší: právě v jeho nových dvou knihách (*Zrození básníka* a *Karel Hynek Mácha*) je přímo hmatatelná vřelost tohoto poměru. Jakoby z lásky starého písmáka rostou jeho měkké věty a tu prostě a melodicky plynou s lehkostí básnického slova, tu rozlévají se teplé a sugestivně jako vypravování milého učitele. Cítíte: zde si s vámi nikdo nehraje, upřímně a z duše mluví se tu k vám o vážných věcech, nikde nevypaluje se chlubný ohňostroj a diskretní barvitost má svůj pravý účel jako dobrá úprava knihy: ozdobiti, příjemnými učiniti stránky, a nikoli přeplniti je a odpoutati pozornost od hlavního k vedlejšímu.

Nechci tu bořiti velmi logickou a široce založenou, třebaže jen v hlavních liniích podanou stavbu, již ve svém *Zrození básníka* učinil F. V. Krejčí přístupnou každému příteli literatury. Podobná konstrukce z pozitivních poznatků budovaná má především ten účel, aby jasnými a v poměru k sobě hodnotnými učinila zjevy zařazené v rytmus své architektury. Krejčího dílko dosáhlo svého cíle úplně a krásně; *Zrození básníka* můžeme považovat za nejlepší dosud esej tohoto autora.

Nepodám ani obsahu dílka, jež jistě vnikne hojně do všech čtoucích našich kruhů a zasluhuje několika vydání spíše než kterákoli jiná nová česká kniha z těch, jež se jich dočkaly. Autor nemá ovšem kamarádů a straníků, kteří by měli zájem na jeho prestýž, proto nebude v této knize hledáno české krédo. Ale český čtenář najde v ní několik myšlenek vzácných u nás, ač tak pravdivých, z nichž aspoň na tři, duchu ryzí českosti znamenitě odpovídající, chci upozornit.

Je to především krásná *harmonie v poměru individua k národu*, již odhaluje na dně domnělé propasti, pod povrchem domnělého rozporu hlásaného tupými demagogy na jedné straně, a na druhé ješitnými estéty a filosofy, harmonie, jež zejména dějinami českého národa a české literatury proniká v stále novém a novém lesku. Stačí tu citovati jedno místo aspoň z knihy Krejčího: „...Bytost národa, zaujatá náboženskými a politickými zájmy, dlouho necítí nutností vyslovit se básnicky — básníci nepřicházejí. Probuzena pak k životu novému, zcela jinému, za okolností, které jí nedovolují uplatnit se jinak než v kultuře, potřebuje básníků a hle, básníci se rodí. Toť naučení, které nutí mnoho sleviti z pýchy neomezeného uměleckého individualismu. Umělci ukládá ovšem jistou skromnost, ale ostatním lidem přináší povznesení. Neboť ve světle tohoto poznání nežije ani ta nejposlednější jednotka v organismu národa a společnosti zbytečně. Ony všechny obsahem svých citů, snah a snů jsou atomy skládající vespolek atmosféru, jejíž tlak za jistých okolností způsobuje, že vystupuje génius a vyslovuje světle a slavně všechno to, co žily a cítily tyto davy lidí v pouhém přítmí a čeho vyslovit nedovedly...“

Na druhém místě zaslouží upozornění jasný a přímý poměr autorův k *náboženství*. Nedodává tomuto pojmu záludné šířky, překonává ho v duchu čistě českém a není sentimentální při stanovování jeho vlivu.

Konečně proniká i touto knihou nejvzácnější vlastnost F. V. Krejčího, jeho vřelé cítění sociální a jeho bystrý sociální optimism, jímž vyznamenává se již tolik velikých spisovatelů v cizině. Zrození básníka nabývá tím krásného závěru.

Také druhá nová kniha F. V. Krejčího, *Karel Hynek Mácha. Kniha o českém básníku*, jeví všechny vlastnosti slova a ducha autora. Jest jen trochu povídavější: autor se často opakuje a ve svém zanícení pro prvního skutečného a celého českého poetu nešetří superlativy, jež místy ruší, připomínajíce Vrchlického. Také pozitivní a protináboženský smysl autorův, s nímž zcela dobře srovnává se stálý jeho poukaz na zákonnost všeho dění, měl by se na druhé straně varovati pružných pojmů z náboženské kultury přejatých. To platí zejména o kapitole věnované Máchově smrti.

TRIBUNA

Pan Arnošt Procházka je bohužel přesvědčen o absolutní neomylnosti a platnosti uměleckých názorů Moderní revue a jejích spolupracovníků. Proto (viz Moderní revue čís. 5) předně věří, že Martenův referát „Literární historie a kritika“ *vyvrátil plně* mé poznámky o F. V. Krejčím a A. Novákovi zejména. Ponechávám mu milerád tuto útěchu ve zlých dobách. Nejsem ani dost ješitný, ani nevisím celou duší na podobných, pro mne zcela podřadných literárních sporech, abych nějakou replikou hájil svůj názor a pány, kteří se mnohem lépe mohou

obhájit sami. Jsem také přesvědčen, že protichůdnost našich názorů je založena u nás příliš hluboko a povahově, než abych mohl doufat o jakékoli sblížení stanovisek v těchto otázkách. Připouštím, že Marten ze svého hlediska necítí právem sympatii ani ke Krejčímu, ani k Novákovi, ale neuznává jeho premisy ani jeho metody nemohu se cítit poraženým. Konečně jsou mi dnes také hlediska speciálně charakterizující umělecké názory Moderní revue hodně lhostejná. Jsem již takový nepolepšitelný „pokrokář“ a „utilitář“: má pozorování mi praví, že tato speciální hlediska vydala již všechnu svou výživnou sílu tam, kde byla výživná, a ztratila svou nebezpečnost tam, kde byla nebezpečná pro náš literární a umělecký vývoj, a proto můj živý zájem, ať pozitivního, ať negativního rázu, hledí jinám.

Proti povídání o „drsných osobních injuriích“ a „nezodpovědných povšechnostech“ měl bych se ovšem důrazně ohradit. Kdyby ty moje dvouřádkové charakteristiky tří kritiků z Moderní revue nebo poznámka o barokním slohu, jež přiléhá ze spolupracovníků toho listu jen na Martena (a nic jiného z mé stati nedotýkalo se spolupracovníků Moderní revue!), byly „drsnou osobní injurií“, pak ohromná většina toho, co pánové z Moderní revue napsali, když kriticky nebo referentsky odsuzovali, byla by nejhanebnější nadávkou, nejsurovějším výpadem. Ale dopustil bych se směšné naivnosti, kdybych výtku pana Arnošta Procházky bral příliš vážně. Vždyť o několik řádek výše v témž čísle a na téže straně má týž pán stať „Co nejhlouběji dole“, jež přesto, že vychází leckde ze správných předpokladů, není ničím jiným než řinčivým řetězem osobních injurií nejdrsnějšího rázu. Kdo v té jámě sedá, jiného tam hledá, hlavně považuje-li sebe a své druhy za neomylné a nedotknutelné.

Trvám doslova na všech svých úsudcích ve stati, o níž se jedná, a tím důrazněji, že tyto moje úsudky nejsou výplodem osobních mých zaujetí, nýbrž souhlasí s celým mým názorem na umění i život. Mluví-li pan A. Procházka rozhořčeně o „veteši“, má ze svého hlediska snad pravdu, ale já nepěstuji exotické pro exotické, nové pro nové a za každou cenu; mluví-li o „nezodpovědné povšečnosti“, upozorňuji ho, že píše vždy pro všechny čtenáře publikace, v níž uveřejňuji, a nikoliv pro Petra nebo Pavla literárně činného. Odsuzují-li některý zjev nebo směr, mám na mysli užitek čtenářů, a nikoliv osobu apoštola odsuzované mnou tendence, nejsem literární politik. Nezávidím koruny žádné pomazané hlavě a nemám záliby v několikasloupcových osobních polemikách. Snad si tím někdy ublížím v očích některé literární galerie nebo kavárny, ale co na tom sejde: vím, kam jdu.

*

Literární polemika byla u nás v letech devadesátých povýšena na jakýsi umělecký žánr, zpříjemňující nudu kaváren a přinášející trochu vzruchu v existenci lidí, kteří vedle nejnужnějších funkcí tělesných a společenských projevují se jen v literatuře a literaturou. Tento umělecký

žánr měl dvě kategorických tvárných zákonů: 1. Nechtíti rozumět(!) a 2. vykroutit se nejméně očekávaným způsobem! Jsme-li spravedliví, uznáme, že v tomto žánru přivedli jsme to my Češi nejdále. — Ale i zde jest úpadek. Dnes naši polemikové jsou velmi málo již vybíraví: stačí jim například, když šifry T. L. využijí k tomu, aby polemiku navázali na základní motiv: tele. Zbyly jen stopy bývalé dovednosti a bývalého ohně.

Ani pan Arnošt Procházka nezachránil svého bývalého žáru do podzimních let; tvárných zákonů polemiky však nezapomněl. Vše, co povídá o mých snahách, jest nechtění rozumět a překrucování skutečnosti. Vyložil jsem své názory na tendenci v umění nejlépe myslím před lety v Rozhledech v polemice s panem Karáskem a jarní dni berou mi všechnu chuť opakovat je nyní. Pan A. P. opakuje několik všedních pravd a věří snad, že je popírám. Jen věří, důkazů však nemá. Naopak. Vždy a všude stavěl jsem se proti tendenčním škvárům a vytýkal jsem případný nedostatek vlastní umělecké práce a tvárného úsilí. Přečte-li si pan A. P. třeba můj referátek o Mahenových Podíviích (psaný dřív než jeho), sezná, že v otázce formy se shodujeme a skoro stejně bezpochyby vidíme.

Lekce, kterou mi udělil, byla tedy zcela zbytečná a nemístná. Vím jako pan A. P., že umění počíná teprve tam, kde jeho forma je zdolána, ale vím také, že končí tam, kde je „přemíra technické kasuistiky“.

Kdyby šlo o skutečný spor mezi námi, bylo by jeho jádro jinde než v mém domnělém a nedokázatelném zneuznávání formy v umění. Byl by to spor o ducha v uměleckém díle, jehož pánové z Moderní revue právě tak málo podceňují jako já. A byl by to spor i o sociální význam umění. Pak by došlo ovšem také na naše osobní záliby: tu bych se klidně přiznal ke svým sympatiím pro problémy sociální třeba, jako pan A. P. nemohl by zatajiti svého forsírování temných problémů sexuálních například.

Pan A. P. ve své polemické dobrosrdečnosti hází mne do jednoho pytle s prof. Vodákem. Ale prof. Vodák vyniká právě v tom, že nechce viděti umění tam, kde nejsou mu vhod tendence díla nebo osoba autorova. Já však, pokud moje oči umění viděly, viděl jsem ho a uznal vždy, i když jsem měl důvody k potírání ideového základu díla nebo osoby umělcovy. To je podstatný, velmi podstatný rozdíl mezi námi. A tu se mi zdá, že pánové z Moderní revue měli velmi často blíže k prof. Vodákovi. Aspoň ve svých posudcích domácí tvorby umělecké projevovali tolik idiosynkrazií, že se daly vysvětliti jen jejich zálibami pro jisté tendence a jisté formy, ač se vrhali jen na uměleckou stránku díla.

Ve své polemice imputuje mi pan A. P. celou řadu úmyslů a snah, o nichž se mi ani nezdálo. Třeba: nadřaďuji prý práci dělných rukou práci tvůrčího ducha. Kdopak mu tohle řekl? Činím něco zcela jiného: nesnižuji pojem duševního tvoření, a proto nevidím práci tvůrčího

ducha ani v kronbaurovštině, ani v nesmyslném blábolení literárních gigrlat.

Ad vocem *terminus technicus*. Píše-li někdo soustavně špatně přeloženou frančtinou, opičí-li se celým svým zjevem do posledního knoflíku a celou svou literaturou do posledního puntíku po cizích vzorech, jest to jen *terminus technicus*, pojmenují-li ho plagiátem, a žádná injurie a podkladem pro tento *terminus technicus* je soud zcela věčný, i když pan A. P. toho neuzná, protože nemůže se prokousati z kukly svých dogmat a předsudků.

Jako přísný strážce barokní pagodky posvátných dogmat a posvátného žargónu připadá mi pan A. P. se svou slepou vírou v to, že papírová věžička, jež mu poskytuje útulek, vyrůstá organicky ze samých základů umělecké kritiky a historie, jedině možná, jedině psychologicky a esteticky oprávněná. Nic není u něho osobním hlediskem, všechno je vyčerpáno z božského a neomylného pramene...

Čert mi to napísknul, že jsem se dotkl pomazané jeho velekněžské hlavy a neméně pomazaných hlav jeho aristokratických kolegů: mohl jsem již hodinu sedět v lese, jehož stromy jsou o trochu starší než pan A.P. a vyhlíží snad proto mnohem moudřeji.

BRNĚNSKÁ DIVADELNÍ AFÉRKA

Jakési nápadné ticho zeje z naší moravské žurnalistiky v záležitosti políčku, jenž padl s příslušnou porcí rozhořčených výkřiků ve špinavém průjezdu, který ironicky jest nazýván „foyerem“ brněnského Národního divadla.

A přece skrznaskrz nešťastné živoření české scény v hlavním městě Moravy mělo by zůstatí ušetřeno aspoň takových afér, a tož stala-li se již jedna, měla by býti tak dokonale vyřízena a všestranně osvětlena, aby tak lehko nemohla se opakovati.

Ale zdá se, že nikomu nechce se kousnouti do kyselého jablka, jež má ještě k tomu trpkou příchut' — *politickou*.

„Hrdinský čin“ Zvolského není sám o sobě ničím příliš zvláštním a nepochopitelným. Fackovalo se před ním, bude se fackovati po něm. Jaroslav Kvapil, Ludvík Lošťák, hrabě Šternberk... předchůdců má Zvolský dost a dost. A musíme-li v jeho případě bezpodmínečně odsoudit skutek pro Moravu zahanbující, existují někdy i políčky, jež v nás vzbuzují jisté uspokojení...

Pravím však, že jednání Zvolského bylo *zahanbující pro Moravu*. Proto, že obě vážné polehčující okolnosti, jež Zvolskému nesmíme upříti, jsou zároveň obžalobou kulturní vyspělosti moravské: moravské stanovisko ke kritice a ta okolnost, že Zvolský byl vcelku nástroj, za nímž nutno hledat činitele divadelní a *staročeské matadory*.

Morava nemůže si zvyknout na svobodnou kritiku. Náš literární a umělecký světiček zvykl si na pohodlnou idylu pod staročeským patronátem a teď se nikomu nechce z polostínu na jasné slunce. Heslo

„Ruka ruku myje“ zakořenilo se v našem životě a jeho důsledkem je vždy, že lidé stojí na místech, kam nepatří. Kritika chce však opak: aby každý stál tam, kam ho staví jeho schopnosti. Kritika není nikdy neomylná, kritika je také vždy jednostranná: její soudy nejsou absolutní. Ale přispívá k tomu, aby vynikly jasně schopnosti i nedostatky každého. A o nic jiného se nejedná. Odpor ke kritice, strach před kritikou, jež bují na Moravě, jsou prostě směšné. Řeknu-li někomu: „Příteli, ty nic nedoveš,“ a on mi odpoví: „Co tedy mám dělat, mám se jít utopit?“ znamená to bezesporně, že ten občan skutečně nic nedoveš a že především nemá uměleckého sebevědomí a důvěry v sebe. A totéž o sobě potvrzuje ten, kdo kritiku chce napravit — fackou.

Strach, nedůvěra v sebe, pochybnost o právu na místo, na němž se stojí, vědomí malosti, to jsou prameny té moravské nenávisti ke kritice. A k tomu přistupuje ještě ta okolnost, že ta trocha moravské kritičnosti přichází z časopisů opozičních.

Je to velmi smutná věc, že tolik moravských literátů a umělců má tak značné vztahy ke klerikálně konzervativním kruhům, jež přece už nemohou státi níže jak v ohledu mravním, tak svou inteligencí. Takový, dnes tak protipřirozený poměr nebyl by ani pochopitelný, kdyby se tu jednalo o umělce skutečně vynikající nad průměr, lépe řečeno nad úroveň, jež ve šťastnějších zemích za průměr platí. Ale i když se v našem případě jedná jen o zcela malé dušičky, je to přece věc trapná a leckde ji v našem uměleckém a literárním životě pociťujeme jako závalu.

Umělecký konzervatismus je tu blízce politickému konzervatismu, protože je si vědom své slabosti a protože pamatuje také častěji na svůj obchůdek než na prospěch věci. Stejně ohrožení přivínají se k sobě. Na obou stranách cítí se, že studený vzduch, jenž přináší moderní a pokrokové ideje (nikoli ovšem ve smyslu programu některé partaje), jest nebezpečný slabosti a pohodlnému kšeftu. Tož na obou stranách hledí se nejen s předstíranou útrpností, ale i s opravdovou nenávistí na opoziční tisk, který — což nebývá jinde častým zjevem — u nás zastává i rozumnější a životaschopnější hlediska literární a umělecká.

Lidové noviny a dva tři časopisy pokrokové pokusily se rozproudit trochu života v naší literatuře a v umění, a tož přijaly měřítko poněkud přísnější a poctivější, zejména aby čelily konzervatismu, jenž není u nás ideový, nýbrž prospěchářský. Že však čelí zároveň stejně čistému konzervatismu politickému, jsou jejich političtí nepřátelé i odpůrci jejich kritiky literární a umělecké, což ovšem nemělo by se rozuměti samo sebou.

Teď si vysvětlíme snadno, proč měl Zvolský tolik kuráže, proč ředitel Národního divadla a kapelník Holeček troufají si odepřít satisfakci, jež z pouhého společenského taktu již byla nezbytná, a konečně proč Družstvo nedoveš se vzchopit k energickému zakročení. Zvolský spoléhal správně na tichý souhlas ředitele, kapelníka a velké části

ubohého brněnského publika; ředitel a kapelník spoléhají na neschopnost Družstva a v Družstvu sedí generál moravských geometrů, známý klerikál Mašek, který přece hlasitě schválil jednání Zvolského, jež několik jiných pánů schvalovalo mlčky.

Tímto faktem dán jest však také způsob řešení této aféry.

Slušná veřejnost moravská musí se ostře obrátit nikoli proti poštvanému chudáku Zvolskému, snad schopnému, snad neschopnému hudebníku, v každém případě však špatně placenému a přetíženému, ani proti řediteli, který je obchodník v málo záviděníhodné situaci, ani proti kapelníku, který je slaboch, nýbrž proti intelektuelním původcům staročeským, proti těm, kteří si mnou radostí ruce nad tím, že facku dostal — referent nepohodlných Lidových novin. Ti dokázali, že nedovedou posuzovati věc nestranně, ti dokázali nutnosti Národního divadla.

Aféra je dnes v mrtvém bodu. Ředitel neustoupí, protože se právem považuje za silnější stranu, referenti nemíní ustoupit také a Družstvo bude mlčet: akce slušnějších lidí v Družstvu se nezdařila.

Toto ticho je pohodlné řediteli, sboru, publiku i provokatérům z Družstva. Škodu může z něho míti toliko — divadlo. To však je to nejsmutnější.

Proto nemohu schvalovat pasívní rezistenci referentů. Nesloužili ani řediteli, ani Družstvu, sloužili dramatickému a hudebnímu umění, sloužili divadlu. Jejich povinností bylo odložit od toho dne, kdy útok na prof. Koblížka se stal, všechny ohledy, jež posud měli — a tak hojně — k té brněnské divadelní mizérii, jejich povinností bylo vyložit veřejnosti pozadí aféry, ale v divadle měli zůstat — třeba ozbrojeni dobrým karabáčem pro všechny případy.

Dnešní ticho je nebezpečné a nesmí déle potrvati. Referenti jsou povinni do divadla se vrátit a slušní lidé z Družstva jsou povinni veřejně objasnit, co se v Družstvu dělo, neboť jen tak doví se veřejnost, jak a s kým musí zúčtovat. Věděli jsme, že Družstvo trpí letargickým spánkem; teď víme ještě, že jest v něm mnoho špíny.

Tož ven s tou špínou!

OSUD ZEMSKÉ LITERÁRNÍ DOTACE A PŘÍPAD PANA JOSEFA HOLÉHO

Když byly známé širší požadavky českých spisovatelů na Moravě, předložené zemskému výboru, hoseny beze všeho jednání o nich rovnou do koše s velkopanským gestem všemohoucího politika, obnovil literární odbor brněnského Klubu přátel umění svá předloňská již přání v záležitosti existující literární dotace.

Tato přání byla v podstatě:

1. Aby vážná literární porota rozhodovala o tom, komu mají býti ceny z dotace uděleny.

2. Aby celá soutěž projednávána byla veřejně.

3. Aby nejmenší udělený obnos nešel pod 500 korun.

Tyto skoro samozřejmé požadavky netřeba zajisté odůvodňovat.

Zemský výbor, správněji řečeno dr. Žáček, přistoupil však toliko na požadavek první, a to ještě jen částečně. Porota (do níž z navržených literárním odborem vybral si dr. Žáček pány Mahena, V. Mrštíka a E. Sokola) měla rozdělití žadatele ve tři skupiny. V první měli býti ti, jichž práce je nejvýznamnější, v druhé ti, kteří aspoň něco slibují, ve třetí posud neschopní.

Stalo se. Ale dr. Žáček a zejména plénum neřídilo se přesně dobrozdáním poroty; nadto byla dotace opět rozkouskována vedle obnosů větších i na ceny stokorunové a snad i menší, a výsledek je tajen jako úřední tajemství zemského výboru.

Dr. Žáček se stydí a bojí.

Dr. Žáček má se zač stydět. Předně za to, že nemá dosti na svých vavřínech politických a plete se do věcí, jimž vůbec nerozumí, osvojuje si právo rozhodovat v záležitosti čistě literární, na niž jeho vzdělání nikterak nestačí, ještě k tomu přes hlavy odborníků, kteří podali svá, jistě poctivá a nestranná dobrozdání, své samozřejmé a nesporné požadavky. Je to smutné, že člověk tak veřejný nedbá jasného příkazu: „Ševče, drž se kopyta!“

Podruhé: V Brně pověstný již učitel S., který měl s několika jinými zneuznanými génii tolik odporné bezohlednosti, že v této záležitosti čistil kliky u jednotlivých matadorů zemského výboru a způsobil, že v kancelářích této instituce mluví se o českém spisovateli velmi dvojmyslně, chlubí se veřejně, že podíl z dotace obdržel, a jest známo, že ho chtěl obdržeti především za agitační články, jež pro dr. Žáčka psal do Moravské orlice. To by byla ovšem vyložená *korupce*, a dr. Žáček jest povinen věc objasniti.

Potřetí může se dr. Žáček stydět za své soudruhy z pléna. Návrhy německé přijaty byly *bez debaty*; návrhy české byly předmětem zuřivě tahanice různých strejčků, jež měla ovšem i zahanbující důvody politické. Podrobnosti poskytly by jistě opět jeden obrázek charakterizující ducha české samosprávy.

Ale ze všeho nejpovážlivější a nejvíce křičící jest ten fakt, že přes dobrozdání poroty a návrh referentův byl odmítnut i letos pan Jos. Holý, který předložil rukopis nové své básnické knihy.

Pan Holý odmítnut byl teprve v plénu. Jako důvod strašily i letos jeho Adamovské lesy a dle pověsti má o to zásluhu prof. Kameníček, osobní nepřítel profesora Holého, který prý přimluvil se u dr. Koudely, jenž se nejvíce o to přičinil, aby Holý tímto surovým způsobem byl pohaněn.

To jsou ovšem nové doklady k staročeskému hospodářství, o němž jsem již minule řekl, že stojí v ohledu mravním a duševním vůbec velmi nízko.

Jsem zvědav, najdou-li čeští spisovatelé na Moravě nějaký způsob

energického a významnějšího (než jest projev jednotlivcův) protestu proti tomuto provokačnímu jednání s panem Holým, který patří přece mezi těch několik málo nejlepších, jež naše literární obec má ve svém středu. V každém případě mělo by se něco státi již v nejbližším čísle (4) Moravskoslezské revue.

Páni ze zemského výboru mají ovšem bohužel jakousi polehčující okolnost. Ti, kdož sledují český literární život, pamatují se na předložský projev — i v ubohých Čechách ojedinělý —, jímž proti Adamovským lesům pana Holého vystoupila pětice českých spisovatelů: Krejčí, Kvapil, Machar, Sova, Šalda.

Pan Holý dotkl se totiž (*pro nezasvěcené naprosto nesrozumitelně*) se spravedlivým celkem a opravdově mravným rozhořčením v jedné z básní Adamovských lesů jisté sukně, kolem níž točí se stále zběsileji a směšněji několik českých literátů, kteří zavádějí k nám nejnižší literární politiku a nejvyšší osobní kult. Tito pánové, kteří pijí z téhož pramene a v témž salóne sladkou čokoládu, strhli nehorázný poplach a zlákali k nestoudnému protestu lidí, kteří se rádi zablýsknou někdy svou pořádkumilovností. F. X. Šalda, který nedlouho předtím uznal pana Holého za předního reprezentanta nové české poezie, objevil náhle, že lyrika pana Holého nemá nic společného s uměním. Ostatní kývli; český literát vzniká někdy aspoň kýváním. Tribunál, jež sehnal prof. Vodák a jemuž předsedal F. X. Šalda, vynesl roztomilý rozsudek, který i svou formou i svým pozadím patří k nejmizernějším literárním projevům. Mohl by směle reprezentovat Čechy na mezinárodní výstavě podobných artiklů.

Tedy mravní otcové země moravské mají jakousi velmi slabou výmluvu, jež nám ovšem nesmí brániti v tom, abychom se co nejdříve nepostarali o satisfakci pro pana Holého. Rozumí se, že přitom nesmíme zapomenout ani zmíněného ortelu pěti spisovatelů podepsaného. Tato aféra není ještě promlčena a oživuje zvláště dnes, kdy hlavní původci této zúmyslné literární vraždy (jen domnělé ovšem) hrají si s nejdomyšlivější tváří na spasitele českého života a české kulturtrégy.

Napravit nějakou mizernost není nikdy pozdě.

BOUŘE VE SKLENICI VODY

Nedávno psal mi jeden pražský redaktor toto: „Nevím, je-li dorost skutečně tak slabý, jak by se dalo z jeho zásilek souditi; je-li však, je to žalostné. Byl bych rád, kdybych mohl uváděti mladé lidi do veřejnosti. Sem tam přimhouří se oko; obě však přimhuřovati jest přece těžko... Dříve — aspoň se mi zdá — bylo více svéráznosti. Každý dělal třeba pošetilost, ale na svou pěst. Nyní však dlouho jsem se nesetkal s individuálním zabarvením...“

Nuže, stejnou zkušenost učinil jsem i já jako redaktor Šibeniček. Dokud vycházely ve volných lhůtách, šlo to; jakmile však došlo k jich

pravidelnému vydávání každých čtrnáct dní, bylo mi — přiznávám se, přimhouřiti nejen jedno, ale aspoň půldruhého oka. Tiskl jsem pokusy pana Rýpara-Želivy, pana Rosenzweiga-Moira, pana Pavla Suly a jiných. Tiskl jsem i těm, proti nimž jsem byl pro ledaco zaujat.

Bylo to zbytečné. Další jejich zásilky utvrzovaly mne jen v přesvědčení, že z jejich lyrických mračen nedočkáme se zdravého, osvěžujícího deště. Podaří se jim někdy *náhodou* drobnost, mladý stesk, vtipný kuplet. To však neopravňuje dnes již nikoho k tomu, aby se ihned považoval za umělce. Všeobecně rozšířená znalost veršové techniky, pružnost a povolnost naší dnešní češtiny, individuální rozmanitost v nové české poezii, to jsou vesměs věci, jež usnadňují průměrnou výrobu veršovou, ale zároveň právě proto vnucují nám přísnější měřítko, požadují po nás, abychom od umělců čekali víc, než všeobecně poskytují veršovnické schopnosti víceméně obratných diletantů.

A tak znám mezi nejmladšími našimi poety jen jednoho umělce, na jehož knihu (první tuším) můžeme se opravdu těšit. Je to pan *František Taufer* — který však ani nepatří již mezi nejmladší.

Nezastavil se všude vývoj starších českých básníků, ale česká poezie jako by stála a padala s nimi. To však je přechodný zjev, a netřeba se snad tím příliš rmoutit. Každý ovocný strom odpočívá nějaký čas, než opět je obsypán plody.

Nářky domněle „zneuznaných“ jsou dnes naprosto plané. Není skutečně zneuznaných. Můžeme si stěžovat tu a tam na kritickou zaslepenost, můžeme se smát některým literárně politickým kozelcům; kritika jako vždy a všude jest i dnes u nás velmi rozmarná panička. Ale nevěřím, že český beletrista, dovede-li něco a snaží-li se proniknout, nedobude si vynikajícího místa nad hemžením prostředností, nevěřím, byť sebevíce se žvanilo o domnělých klikách proti všem nepohodlným větrům pečlivě uzavřených, že jest v českých zemích redaktor, který nepřijme s otevřenou náručí skutečný nový talent. Naopak jsem přesvědčen, že každý redaktor čeká naň toužebně a nepřije si nic vroucněji.

Komu se nepodaří dnes tisknout, tomu se to nepodaří již nikdy, neosvítí-li ho ovšem duch svatý.

A tož, opakuji, všechny nářky, vzteky jsou plané. Přihlížíme-li k tomu, co české literární umění již dokázalo, musíme konstatovati, že česká kritika jest vcelku až příliš shovívavá (nepravím ovšem vždy relativně nestranná).

Na Moravě máme právě malou bouři ve sklenici vody, bouři *vody*, o níž veřejnost neví. Snad projev páně Želivův v Selských listech je signálem k celé výpravě nespokojenců.

Další fakta sem náležející jsou tato: dva pánové projevíli nedůvěru brněnskému literárnímu odboru tím, že jeden vystoupil z odboru vůbec, druhý aspoň z jeho výboru, a jednotliví moravští spisovatelé, jakož i redaktoři Moravskoslezské revue a Lidových novin jsou oblažováni dopisy a dopisnicemi méně lichotivými. Sám dostal jsem dosud čtyři.

A to vše kvůli nešťastné literární dotaci! Dobrozdání poroty pobouřilo. A přece porota (pp. Mahen, Mrštík, Sokol) nemohla jednati nestranněji, shovívavěji a rozumněji. Majíc na zřeteli moravské poměry a účel dotace, přihlížela i k celkové činnosti žadatelů a k jejich poměrům a nebrala za jediný podklad svého dobrozdání hodnotu předložených knih.

Co by se bylo teprve stalo, kdyby byla porota rozhodovala *jen* dle zaslanych knih a kdyby byla aplikovala na ně přísné měřítko literární. Pak by se byli ani do druhé a třetí řady nebyli dostali mnozí, k nimž jen shovívavost může míti zřetel.

Rozumí se, že letošní rozdělení dotace neuspokojilo nikoho. Dr. Žáček počínal si opět pašovskými, a co nezkazil dr. Žáček, pokazilo plénum (odmítnutí Holého například). Literární odbor energicky zasadil se o to, aby rozdělení dotace bylo podrobno náležitěmu řádu, neodvislému od čachrů politiků. Ale pánům, kteří si myslí, že dobrozdáním letošní poroty byli podceňeni, nesmí ani ve snu napadnout, že řádná a přísná porota umělecká, od níž nebude odvolání, dá jim nějaké zadostučinění, budou-li stejně jako dosud kaziti papír. Připouštím, že ten neb onen pán má snad nějaké místo mezi kalendářovými autory, — ale k umění není cesta tak pohodlná, jak si myslí.

Nejvíce zuří autor Bitvy u Kašovic. On jest to, který si postranními cestičkami vymohl skvělý honorář za své politické články pro dr. Žáčka, on to jest, který podporuje erár zasíláním sprostých dopisnic jednotlivcům a redakcím.

Soudím-li dle dopisnic mně zaslanych, stačil by každý z těchto lístků sám o sobě, aby jejich autor byl odsouzen pro urážku na cti...

Jak pravím: bouře ve sklenici vody, bouře špinavé vody.

Proč se jen lidé tlačí tam, kde nemohou být užiteční?

BUDOUCNOST MACOCHY

Česká podnikavost dostává křídla. Myslil jsem si často sice, že pro toho, kdo mnoho má, není nesnadno získati ještě více, zejména dovede-li počítati s různými ctnostmi a nectnostmi lidskými, čemuž se tuším říká spekulace, ale čeští národohospodáři a nedávné burzovní ztráty českých kapacit z království poučili mne, že pro českého člověka není to tak snadné.

Naše národní povaha jest jednou příliš opatrná, držgrešle, podruhé příliš furiantská, potřetí příliš lyrická; to všecko naši podnikavost tlumí. Hrajeme si také rádi na proce, aniž toho dovedeme.

Vlastenecký advokát objedná si u slavného architekta zámek (s věží, rozhodně s věží; věž chce pan doktor, věž chce i paní doktorová), ale zámek nesmí stát víc než deset tisíc. Není tohle naivnost? Za deset tisíc je dnes trochu slušnější chalupa, ale zámek, zámek s věží dokonce? Architekt musí obnos překročit, o hodně překročit; pan doktor se s ním pak tahá o honorář. To je české procovství. Když chceš míti

zámek, nesmí ti záležet na nějaké stovce. Pravý proc platí líp než lord.

U nás procovství objevuje se však před podnikavostí; jinde je to myslím naopak. Napřed podnikavost nahromadí denárky a pak teprve zbohatlý občan dělá lorda, pak mu nemusí záležet na stovce.

Nicméně i v otázce české podnikavosti jest pokrok u nás citelný. —

Nedávno, tělesně nepřítomen, ale duchem zúčastněn, naslouchal jsem hovoru několika sestrčených hlav v brněnské Slávii.

Srdce sevřelo se mi bolestí. Mám také českou povahu; v hospodářských otázkách bývám často lyrik. Truchlil jsem nad osudem Niagary, z níž udělali pohon pro průmyslové podniky, ač jsem nikdy u Niagary nebyl a bezpochyby nebudu.

Tož představte si, jak mi bylo, když sestrčené hlavy rokovaly o přírodním divu nikoli zaoceánském, nýbrž zcela mně blízkém, rokovali jako spiklenci, svým dílem zhouby zcela si již jistí.

Jednalo se o — Macochu. Plán jest ďábelsky rafinovaný.

Uděláme akciovou společnost... Rozšíříme tajemné řečiště Punkvy... Absolon objeví tam zcela jistě nové jeskyně... Zavedeme do tunelu elektrické světlo, dopravu po lodičkách... Do Macochy zavedeme vytahovadlo s elektrickým pohonem... S Blanskem, jež má výborné spojení se světem, bude Macocha spojena automobilovými drožkami... Světová atrakce přiláká na Moravu proudy cizinců...

— V Adamově už mám inženýra, který se tomu věnuje. Dám do toho sám padesát tisíc, když se to povede...

Srdce se mi svírá, ale podrobuji se pomalu nevyhnutelnému osudu. Člověk, zejména bohatý člověk ovšem, jest přece pánem přírody. Je-li často bezbranný proti jejím rozmarům, špatným náladám, nervózním žvlům, mstí se jí aspoň tímhle způsobem, proti němuž ona je opět malomocna.

Tož dej pámbu štěstí!

Ale víte co, pánové, když už zničíte bezprostřední divokou krásu přírodní a poskytnete lidskému hmyzu za všech končin země příležitost k tomu, aby se mohl pohodlně a bez nebezpečí pro svůj drahocenný vaz rozlézt do všech koutů vábného tajemství země, přičiňte se aspoň, aby vše, co z ruky lidské přidáte přírodě, bylo po lidsku krásné.

Myslete na to hned od počátku! Aby každý kámen, každá střecha, každý schod, každé zábradlí — vše, co zbudováno bude na tomto místě lidskou rukou, bylo zasazeno s taktem ve svůj rámeček. Chcete-li ukázat světu český div přírodní, ukažte mu současně také jednu trochu zásadně a důsledně uplatněného českého umění a vkusu. Každá bouda, každá loďka i taková automobilová drožka může býti vkusná, prostě jak to ve svých nejlepších věcech dělá třeba Jurkovič.

Pokuste se jednou vzdělávat vkusně! Není to riskantní.

ZBRANĚ NEJPODLEJŠÍ

Macharovsko-svobodovský kult a protidykovská štvance přestaly již dávno býti otázkou vkusu a názorů a staly se metodou hrubé literární politiky, nad níž nebylo u nás nic ohavnějšího. Vše to, co bylo svého času vytýkáno literární politice našich „starých pánů“, opakuje se tu v novém vydání tisíckrát horším a nemravnějším. Zdá se mi, že jest opět jednou nejvyšší čas, aby se slušní lidé spojili proti teroru, jímž někteří pánové ohrožují důsledně naše literární publikum. Jakých mizerných zbraní užívá se od nich, toho ukázka jediná stačí, kterou vyjímám z referátu prof. Vodáka v Čase o „Nové české poezii“, jenž byl uveřejněn nadvakrát na počátku března (č. 67), a podtrhuji: „Výbor z nové české poezie, ve kterém chybí jméno Macharovo, už tím nemůže být, jak má být. Poznámka redaktorů zmiňuje se o F. X. Svobodovi, že ho žádali, aby jej směli pojmout do antologie, a že on odepřel. F. X. Svoboda dobře udělal; *požádali ho velmi farizejsky, pouze naoko, aby si dodali zdání úplné spravedlnosti a nestrannosti.*“

Redaktoři antologie jsou ovšem bezmocni proti tak mizernému podezřívání. Každá literární zbraň je slabá proti němu a zbraní jiných nedovolí jim užití asi jejich dobré vychování. Kdo je to však prof. Vodák? Co znamená? Co stvořil? Co vybojoval? Co nového přinesl? Co vykonal? Nic, zhola nic. Tento c. k. moralista je pouhopouhá literární nula, jež nemá jediného nervu pro umění a jež, i když se opírá někdy o zdravější, a nikoli svoje umělecké názory, obratem ruky zhanobí je a zkompromituje mravnostním policajstvím nejhrubšího zrna.

Prohlédli jsme, ano, prohlédli — ale prof. Vodáka a celou tu čistou kliku, jež proměňuje náš literární les v „novinu“ s pravou dřevoštěpskou brutálností.

DVĚ KNÍŽKY PRÓZ

(*Jos. Dýma: Povídky a bizarerie — Jiří Mahen: Podivní*) — Kladu tyto dvě sbírky povídek vedle sebe, protože jedna jest opak druhé. Třebaže dle titulů mohli bychom předpokládati jakousi podobnost obsahů, nemají, *nemohou míti* obě knížky nic společného. Dělí je propast, na jejíž jedné straně jsou snahy diletantské, na druhé snahy umělecké. Také schopnost pan Dýma s jistou sebedůvěrou improvizuje: bylo by asi velmi těžké přivést ho k pochopení toho, co jest láska ke slovu a větě. Pan Mahen má této lásky někdy až příliš mnoho: projevuje často snahy artistní. Pan Dýma má zálibu ve vnějším lokálovém neštěstí, jeho efekty jsou hrubé a všední a přes vnější svou shodnost s příhodami obecného života nevzbuzují důvěry, protože autor, nemaje

daru řeči umělecké, nedovede učinit pravděpodobnými svá vypravování. Pan Mahen miluje, vyhledává, vymýšlí si a zveličuje tragiky a konflikty vnitřní, jež jsou někdy velmi sugestivní, protože roznícená slova vypravovatelova znají všechny rafinované léčky. Autor májí se cíle jen tehdy, když se příliš opíjí vlastním vzrušením; pak vyráží podivínské skřeky, hromadné, záhadné zkratky, tříští věty: je v tónu více choroby než stylu. Povídky páně Dýmovy uspokojují bodré čtenáře, kteří nad knihou páně Mahenovou budou se bezpochyby nudit. Nevím, co bych panu Dýmovi přál: všemu nelze se v umění naučit; panu Mahenovi přeji, aby takové prózy, jako jest „Renesance“ a „Sponka“, byly z nové doby jeho vývoje a také aby jejich prosté a ukázněné formy dovedl užítí při syžetech výživnějšího jádra.

E. SOKOL: SLUNCE

Jen trochu poznámek a dojmů chci podati o knize, jež bude na Moravě bezpochyby hojně čtena zejména pro druhou svou část, která obsahuje řadu stránek, jež mohl bych skoro nazvat „kulturním dokumentem“ z vnitřního moravského života, třebaže z jakýchsi konvenčních důvodů líčí se tu dny penzionátu — pražského.

Pro tyto stránky stojí kniha páně Sokolova za čtení. Činí milý a poctivý dojem prožitého nebo dobře přímo či nepřímou odpozorování tato pozorování ze života penzionátu a jeho chovanek, psaná ve formě deníku učitelčina. A co více: zapomeneme-li, že se tu jedná o chtěný projev literární a přeneseme-li se přes rušivý živel této literární snahy, nemůžeme upříti těmto stránkám jejich ženskou povahu; mohla je opravdu napsati, zdá se mi, žena, ovšem — literaturou trochu pokažená.

Je tu dvojí možnost: buď měl autor po ruce jako podklad skutečný deník ženy, a pak musíme litovat, že ho nedovedl umělečtěji zpracovat. Anebo neměl tohoto podkladu, zkombinoval jen roztroušená svá i cizí pozorování, a pak můžeme býti po této stránce s autorem spokojeni: měl šťastnější ruku jako psycholog než jako umělec.

Mám z literární tvorby páně Sokolovy stále dojem, že nechce zpívat, jak mu zobák narostl, že se znásilňuje, že se nutí býti — modernistou.

Takový román, jako je Slunce, prozrazuje přece, že zde jistý umělecký fond jest; ale tvárné úsilí autorovo, neobyčejně křečovité, není s ním v žádné harmonii. Pan Sokol je násilník; ale nemaje síly přinutiti formu dle své vůle, znásilňuje sebe.

Vidím aspoň na každé stránce knihy této houževnaté a znepokojující úsilí o modernistický styl a impresionistní formu, a právě proto, že je tak příliš vidím, myslím si, že odporují autorovu ingenu.

Snaha o impresionistickou formu jeví se ovšem na prvním místě v nekonečných lyrických stránkách knihy, jež mohl by autor seškrtati na polovinu, aniž by tím vzal knize cokoli po stránce náladové a

sentimentální. Naopak: této stránce knihy byl by jen prospěl velikými škrty.

Patřím k těm lidem, kteří nenávidí oněch proslulých „lyrických pasáží“ v moderních románech, i když autor podává v nich nové objevy v postřehu nebo ve vyjádření. Román koneckonců má býti dílo epické, jež má své od díla lyrického odlišné zákony. Přecpáváme-li dnes svoje romány víceméně nepodařenou, protože od své speciální kázně uvolněnou lyrikou, neznamená to nic jiného, než že jsme ztratili všechen smysl pro prostou a mocnou linii epickou, že nejsme žába ani rak, že jsme půl toho a půl onoho, nepodaření epikové i lyrikové.

Český moderní román, pokud jej máme, trpí snad šmahem touto polovičitostí. Bezpochyby proto, že nevidíme v soudobém životě velikých epických rysů hodných uměleckého zpracování. Nevidíme, nechceme vidět, bojíme se vidět, protože ideově nejsme na výši doby, jsme ideově chabí, nezralí a bez páteře.

Lyrická próza přišla velmi vhod našim spisovatelům. Lyrika veršovaná při dnešních velikých požadavcích vyžaduje stále větší kázně, tvárné schopnosti, velikého pudu a velikého jeho ovládnutí. — V lyrické próze lze však nevyčválaně bouřit, pustit uzdu překypující výmluvnosti, fantazii a sentimentalitě, jež u moderního člověka tak často vybuchují nazdařbůh a do větru.

Neděje se to ovšem vždy bez talentu, ale skoro vždy bez uměleckého sebezapření. Známe jednu českou knihu typickou pro tento druh. Je to nezaslouženě zapadlé a neznámé „legendarium“ pana Těsnohlídka Dva mezi ostatními, cyklus lyrických próz, jež je nesmírným zakopaným pokladem krásných postřehů, cizelovaných vět a stylizovaných věcí a věcíček, že tucet lyriků mohl by býti z něho dobře živ, vytvořiti umělecká díla, — ale poklad sám není dílo umělecké: nahromaděný materiál jen, v němž zabloudíte a oslepnete. —

Pan Sokol nemá však v lyrických stránkách svého románu nových postřehů ani překvapujících stylizací; tož působí tyto stránky tím větší únavu: jsem jist, že i nejsvědomitější čtenáři budou v této knize zuřivě přeskakovat. Možná dokonce ke svému prospěchu, neboť odnesou si lepší dojem z knihy.

Na druhém místě jeví se impresionistní snaha a epická slabost autorova v napovídání dějů materiálních i psychických. Celá historie starého fořta s Evou je napovídána polovinou úst, má podivný ráz čehosi tajemného, o čem nicméně všichni lidé vědí, a zůstává až do konce mlhavá a skoro nesrozumitelná. Rovněž poměr Helenin k Bartošovi je do poslední chvíle napovídán zcela impresionisticky, a že později současně líčen je podobně vznikající poměr k řiditeli, nevíte v rozhodné chvíli, před plesem, kdo je vlastně skutečným vyvolencem Helenina srdce.

Jsem přesvědčen, že tento poslední případ není následek možné psychologické nedovednosti autora, mám o něm po této stránce velmi

dobré a románem samým vyvolané mínění a zároveň impresionistní jeho snaha zdá se mi tak zřetelnou a nápadnou, že nechci pochybovat o tom, že autor se tu znásilnil, že užil prostě oblíbené dnes metody, které však neovládá.

Nemohu také říci, že pan Sokol není vůbec epik; v každém případě bylo však tuto jeho epické ingenium překonáno impresionismem, tedy bylo slabé, slabší než forma, kteréž s takovou zaujatostí užil.

Konečně rovněž asi z impresionistického úsilí rodí se některé podivínské výrazy autorovy. Užívání provincialismů (pan Sokol nevyhybá se moravismům, ač přeložil děj do Čech a do Prahy), vracení se k výrazům zapomenutým a „zastaralým“, tvoření nových slov odstínejších, toho nemusíme jistě zavrhnout, zvláště jedná-li přitom autor s taktem a rozumem. Ale zbytečně vyhledávati tvary (například zakloniti!) a nezvyklé, znamená velmi často nevyhnouti se nevkusu a nesrozumitelnosti. Uštkne to náhle člověka, který se dal důvěřivě kolébatí rytmem vět, na nějž pan Sokol zřídka zapomíná.

Deníkové formě druhé části románu Slunce musíme býti asi vděčni za leckterou milou stránku, o nichž jsem mluvil na začátku. Také za některá pěkná pozorování psychologická. Ale z čistě uměleckého hlediska, a z epického zejména, znamená tato deníková forma útek před těžším tvárným problémem. Tady byl Rhodus páně Sokolův a tady si měl zaskočiti. Zdá se mi, že aspoň jeho psychologická schopnost byla by ho neopustila. Ovšem *vymluviti* mohl se nejlépe tak, jak to učinil. Ale myslím, že se právě proto *nevyslovil*.

Nevyslovil jasně a trvale ten krásný problém slunce, problém slunce v lesní žínce, krásnější než všechny problémky kvetoucích i odkvétajících emancipantek.

„MLADÍ LITERÁTI“

Když jsem nedávno četl geniální fejetony Práva lidu o anarchitech, usmál jsem se a nepochyboval jsem ani okamžik, že to opravdu de profundis promlouvá „mladý český spisovatel“. A když redakce Zádruhy projevila mínění, že autorem těchto fejetonů je pan Foltýn-Stivín, napsal jsem ihned Knotkovi: „Nevěřím, že je to Foltýn, je to asi J. M.“

Znám Foltýna: Klukoviny, mizernosti, placeného lhářství není schopen. I když se snad změnil trochu vlivem své církve, nemá zcela jistě oněch vlastností, jež činí z oné zvláštní odrůdy lidské, která u nás nazývá se „mladí literáti“, postrach všech slušných lidí.

Není opravdu pitomosti, není mizernosti, které nedovedla by spáchat ona cháska, jejíž historie u nás počíná státoprávními projevy džentlmena z Řezníčkova Týdne a končí prozatím sociálně demokratickou habilitační produkcí pana J. M.

Především je společnost těchto zneuznaných světél české poezie zbabělá: Útočí pokoutně a anonymně. Pak je klepařská: Ví, že neubije

myšlenky ani nepohodlného talentu, tož hledí aspoň zesměšnit člověka klepy, jizlivostmi, anekdotami.

Nemysleme však, že jedněm se jedná o vlast, druhým o socialism. Červ jejich nitra, toť nezřízená touha po slávě (není to čest, ať jakákolivě!), domýšlivost a ješitnost, která není v žádném poměru k tomu, co dovedou stvořiti. Žijí jako kleštěnci stálou závistí a vztekem, poráží „modly“ ze řemeslné msty, neboť jejich věčně černá duše nedovede si nic zamilovat. Spolčují se jen s tím, kdo jim lacino dopomoci může k popularitě.

Jedna část je tupější a hrubší; provádí jen fučkovštiny. Druhá je rafinovanější a patří vlastně do sanatoria.

To jsou neurastenikové naši a jejich literatura je typické koktání, skrzskrz chorobná lyrika ve verších i v próze, teskný výsledek chaosu všemožných vlivů, skutečná a vyložená dekadence, jaké jsme ještě neměli.

A že přirozeně tato literatura nenalézá porozumění a pochvaly, že jedni krátce se přiznávají: „Nerozumíme“, a druzí myslí a říkají: „Kalíte vodu, abyste se zdáli hlubšími“, — stupňuje se nervóza „mladých literátů“ k hysterickému řádění. —

Zasmál jsem se, když jsem přečetl fejetony Práva lidu, *oddechl jsem si*, když jsem přečetl článek v Akademii. To jsem byl již jist, s kým máme tu čest.

Neboť jaké štěstí pro nás, že pan J. M. uznal za dobré nyní, kdy se stal učitelem na nějaké střední škole, odložití všechno koketování s nebezpečnými a revolučními ismy a přidržet se zaručené a státotvorné církve sociálně demokratické! Zase jedna věš, před kterou jsem již před lety kamarády varoval, je nadobro z krku!

Neurastenikové jsou někdy upřímní, zvláště když se dají na pokání. Náš český koktavý Hamsunek vykonal v Akademii generální zpověď a vylíčil tu *sebe* barvami živými a pravdivými.

V literárním výrobku jiného vyhraněného exempláře tohoto druhu mám další znamenitý dokument pro psychologické poznání druhu celého. Je to typicky klepařská, necudná a beztaktní povídka, pouhopouhá msta na bývalém kamarádu o pár let starším. Neurastenik vyráží tu ze stísněné hrudi charakteristický povzdech: „Ty jsi hotov, já mám před sebou celý život!“

Je opravdu nutno, aby celý svět byl hotov, vyčerpán a nemožný, neboť jen tak dojdou uznání zásluhy neurasteniků a „mladých literátů“, kteří nemají nic, o čem by mohli říci: „To jest moje.“

Občan G. musí být hotov, občan Š. musí být hotov, občan N. musí být hotov, abych já, „mladý literát“, přišel k platnosti.

A jako autor zmíněné povídky dovedl ve společnosti říci o ženě, kterou kdysi na chvíli upoutal: „Prosím vás, v poušti napije se člověk z louže“ (zpoličkován za to bohužel nebyl), tak pan J. M., když jeho špiclovská úloha mezi námi byla dohrána, stal se — státem placeným anarchožroutem.

Můžeme z té duše přát sociální demokracii rekruty z této společnosti. Snad se jim podaří k větší cti a slávě rudé církve stvořiti vedle sociálně demokratické vědy také sociálně demokratické umění.

Bojím se však, že tu budou nuceni odnaučiti se — koktat.

L' ASSIETTE AU BEURRE SLOVANŮM

Sociální demokraté vydali s pomocí nakladatele známého satirického časopisu francouzského zvláštní číslo věnované utiskování Slovanů, to jest Slováků, Čechů na severu a Poláků v říši zejména. Lidé, kteří podle reklamy očekávali kdožvíco, jsou velice zklamáni a nazývají celé číslo ostudou. Tak daleko nepůjdeme. Ostudou je nestydatě a hnusně bombastický projev dr. Soukupa, známého mluvky a rrrrrrevolučního štváče sociálně demokratického. Rovněž článek Hudců, ač strážlivý, je nedostatečný, takže obrázku Alšovu nebudou v cizině vůbec rozumět. Obrázky jsou vesměs slabé a vtipy jsou vesměs nemastné a neslané. Tato věc děje se však u L' Assiette au beurre v poslední době častěji: tendence (pravidelně dobrá ovšem a velmi často i ryze anarchistická) nechává za sebou ducha i umění. Kousek užitečné propagandy číslo věnované Slovanům ovšem vykoná; jinak dokazuje opět, že to, co nejde provésti terorem a velkou hubou, sociální demokracie zdárně provésti nemůže. Chtěla si udělat kousek reklamy v době rozvířené otázky českých menšin a otázky slovanské, ale celé její nepodařené dílo má pečeť neupřímnosti a proslulého již jejího jezuitství, jež by ráda hodila na krk jiným. Kdyby oficiální časopisy českých stran nebyly nuceny míti politický ohled k tomuto podniku sociálně demokratickému, slyšeli by páni velmi málo lichotivé poznámky ze všech stran.

DVĚ NOVÉ KNÍŽKY JOSEFA HOLÉHO

1

Chci nejprve stručně charakterizovati ráz a povahu posledních básní Josefa Holého, jež uložil do deváté své knížky básnické pod názvem Mračna (A. Piša, Brno), než povím svůj názor na význam a místo autorovo v naší poezii.

Mračna jsou po Bezručově Slezském čísle naší nejlepší sbírkou poezie sociální, národně sociální mohl bych říci, maje ovšem na mysli něco hlubšího, trvalejšího a vděčitelnějšího, než jest program politické strany. Vedle těchto dvou knih uhájí si snad své místo již jen krásná kniha Macharova Zde by měly kvést růže, jejíž obsah, pokud se motivů týče, jest ovšem užší. Z ostatních básníků našich, kteří se sociální struně nevyhýbali a o jejichž umění dá se mluvit i vedle zmíněných tří autorů, nepodal dosud žádný knihy tak ucelené a jednotné.

Srovnáme-li tyto tři knihy básnické, vyniknou jasně rozdíly mezi třemi jejich autory.

Bezruč je úplně spontánní a sám. Čtu jeho sbírku znovu a znovu a nenalézám jeho otce. Není jeho otcem ani Machar, ani Holý, ani kdožkoli ze starších našich, tím méně cizích básníků; není jeho matkou ani národní píseň. Jest jisto, že Bezruč četl, ale jest stejně jisto, že autor Slezského čísla nic nezná. Bezruč ve vydaných svých verších jest veliký básník, ale jsem přesvědčen, že každá další jeho knížka řekla by nám, že není umělec, to jest člověk vědomě tvořící a tradici napojený, ačli by se ovšem jako zázrakem neopakovalo to, co se stalo, když psal verše Slezského čísla: že lyrické jeho ingenium vytrysklo prudce z tajemných hlubin jeho duše jako raketa a potuchlo beze stopy, kromě té, jež zbyla na papíře. Bezruč není pánem svého ingenia, nedovede tvořit.

Oba druzí básníci jsou literární umělci. Machar heinovským romantismem došel k realismu; Zde by měly kvést růže jest kniha realistická. Má vady i přednosti realismu: odpovídá dobře citům své doby, ale mnozí, méně dobou zasažení ve své senzibilitě, nebudou jí milovati a nepochopí jí, neboť se jim bude zdáti prozaická a suchá.

Mračna Josefa Holého jsou knížka romantická. Romantism (v tom užším smyslu slova, jako říkáme symbolism, naturalism, realism) jest řečí básnické duše autorovy; romantický titanism jest jádrem autorovy povahy.

Výrazové prostředky Mračen jsou zcela romantické.

*Hluboko v temném údolí
se zmarem život zápolí.*

Nebo:

*Nad propastí nad bezednou
slunce zmírá, hvězdy blednou,
spatřiti vás ještě jednou,
rozskočí se hrud.*

Nebo:

*V svět nekonečna zve hvězd záře mdlá
a sírá kyprá země zvolna dýchá,
v step mlhavou ves ruská, zapadlá
jak v matčin klín, se ponořuje zticha.
Pták černý zakroužil tu nad řekou,
pak vznesl se, plul v temnost dalekou.*

To jsou akcenty skoro máchovské. To jako by ani moderního českého autora jste nečetli, kdyby na jiných místech knížky nepojil se k romantickému výrazu v bizarní trochu směsi výraz suchý, registrující více než po realisticku:

*Však mezitím, co za peníze z říše
v smíšených obcích školy stavily,*

*i v školkách děti matkám dávaly
ve jménu kultury, jež byla výše.
Ba za mlátičku v české obci ryzí
si selští chými školu brali cizí.*

Nebo:

*Ráno, když slečinka přijede z věnečku,
nalezla s matinkou na schodech domečku
milence bývalého. Spal a krásně snil.
Snil o ní. Již se neprobudil.*

Tento kontrast ve výrazu, jenž působí v souvislosti mnohem drsněji než vytržen, jest ostatně často chtěný a patří jaksi k básnické individualitě autorově, jak vidíme z dřívější doby. Bil se oň i v polemice tuším. Pro svou osobu jsem rád, že není příliš častý a chybí docela v nejlepších číslech sbírky („Hrdina“, „Zasypaný horník“, „Tulák“, „Prosba“), jež většinou čistě romantickými prostředky komponována jsou docela harmonicky. Působí někdy jako šok příliš prudký, na nějž si musí člověk dlouho zvykat, než pochopí dobře úmysl autorův a smíří se s ním. Jde to ovšem; ale je toho opravdu třeba?

Romantický titanismus, zjevný v takovém Vašíčku Nejlů i v subjektivní lyrice Holého a snad i v jeho polemikách, promítá autor ze svého nitra do osob svých bolestných postav. Každý po svém způsobu, jsou to skoro vesměs hrdinové, malincí titáni, ale titáni přece. Ve „Vánoční“ je to souchotinář:

*Lékař řekl: Ještě čtrnáct dní;
slyšel jsem a cítím. Lhůta jistá,
zítra přijde k Lidce Ježíšek.
Tatínek jí ještě stromek chystá.*

V „Hrdinovi“ je to mladý rybář, jenž zachraňuje posledního trosečníka a — jak romantické! — svého bratra náhodou.

V „Prosbě“ je to matka vojáka, jenž na Špilberku zavřený je proto, že nechtěl kver vzít do ruky:

*Já bídná osoba pokorně prosím,
ke hříchu hroznému svedla jsem syna,
před Bohem Otcem, Synem a Duchem
já jeho matka dávám se vinna.*

V básni „V cihelně“ je to cihlářská dívka, jež dostala od pánů zlatku a po trpkých úvahách:

*S penízem ruka se počala chvít,
daleko chtěla jej odhodit,
pohledla na svou bídnou matku,
zaplakala, odnesla jí zlatku.*

„Zasypaný horník“ je hrdina mroucí, „Tulák“ je budoucí titán.
Atd.

Mračna jsou prostě romantické balady; několik čísel z této sbírky patří k tomu nejlepšímu, co česká poezie má v tomto oboru.

Modernímu sluchu a citění přibližuje je především zvláštní drsná dikce básníkova, pak volba motivů a někdy i realistický nátěr kulis. Verš Holého jest velmi svérázný, imponuje chtěnou nekázní, jde brutálně za svým cílem přes sklon svůj k prostotě a národní písni, zmate často člověka drsným překocněním se z jednoho rytmu v druhý rytmus, nutí ho strávití nesčetné nekorektnosti vlastní i z národní písňe převzaté, ale cítíme, že přibližuje nám takto romantickou svou duši, která by nás bezpochyby mnohem méně hřála ve formě korektní a uhlazené.

2

Druhá právě vydaná básnická sbírka Holého, *Skokády* (nákl. Moravskoslezské revue), jest nové zrevidované a probrané vydání první jeho knížky. Je to Sturm und Drang silného, vzdorného „venkovského hochá“, jenž nebyl spokojen s domnělým „jalovým a bezcenným umělostkářstvím“ tehdejší (1897 vyšlé) poezie naší.

Holý jest v ní již celý, byť ovšem nevybouřený a trochu příliš podceňující formu v umění. Jeho verš je tu již skoro hotov s celou svou drsností, jež stiskne vás někdy jako zdrásaná a mozolná ruka lamačova. Sklon k titanismu a k romantické baladě je tu již naznačen.

Knížka má prozaický doslov. Autor, patrně jako v odpověď na nesprávné soudy o něm a nad míru vznesené, sám snaží se tu hrdě naznačiti své místo a svůj význam v naší poezii.

V jádru s ním souhlasím; v podrobnostech nemohu. Je pravda, že jeho poezie „navázala na složky dokonalé poezie lidové“; je také pravda, že Holého místo v české poezii jest do jisté míry za Sládkem. O všem ostatním nejsem přesvědčen.

Holý říká především příliš mnoho, když praví o sobě, že „našel vědomě český ráz verše, úplně původní“. Nebo spíše říká příliš málo. To, co on nazývá českým rázem verše, existovalo před ním aspoň u Nerudy a u Sládka (v jeho dobrých věcech); Holý dal tomu jen svůj odstín, onu drsnou (vnější i vnitřní) neurvalost venkovskou, jež smí si tak ledacos dovolit, co u nikoho jiného bychom nesnesli. U Holého můžeme užítí paradoxu, že vady jeho verše jsou předností jeho poezie. A právě tato nejcharakteričtější vlastnost jeho poezie nebyla, nemohla a nesměla být napodobena.

Mluví-li Holý o vlivu své poezie na Bezruč, Křikavu, Gellnera, Šrámka, Mahena i Viktora Dyka, myslím tedy, že se dosti klame. O Bezručovi řekl jsem již předešle, že stojí sám; jeho technika veršová jest jiná. Příbuznost mezi Holým romantikem a Dykem analytikem jest také jen zdánlivá, třebaže tito dva básníci objevují se tak často

vedle sebe. V generaci Šrámků a Gellnerů pak byl právě Holý, pokud vím, dosti málo znám i milován.

Magnus parens této poezie jest Machar, což se ovšem dnes nerado leckde slyší. Ale jest jím, on, který vyšel z Heina, vyšel i z Nerudy, první po delší době oprostil český verš, učinil ho bez cavyků nástrojem myšlenky a poslal ho do boje. Jeho cesta od Heina a Nerudy k realismu jest velmi jasná, prostá, logická a — česká. Vnitřní i vnější obrat v naší poezii, jež znamenalo jméno Macharovo, nemohl ani přijíti snad odjinud.

Holý jako romantik zůstal zdá se nedotčen vnitřní stránkou tohoto obratu; proto vidím jeho jméno raději vedle Sládkova než Macharova, jemuž blíže stojí Dyk. O vnějších momentech, jež přibližují Holého ke generaci pomacharovské, mluvil jsem již minule.

Zajímavé jest, že mnoha svých úspěchů dosáhl Holý právě tak jako Machar: uvolněním verše, rozbitím korektních forem. Co prováděl však Machar s fešáckou lehkostí, činil Holý s drsnou vážností a dochází se svým skoro kantorským hloubáním o těchto věcech k revolučním výsledkům.

Vedle národní písně vidí Holý vývoj českého jazyka a verše ve dvou řadách, jež od jejich domnělých počátků naznačuje těmito jmény:

1. Verš (jazyk) čistě umělý: Alexandreida, většina legend, Smil Flaška, Jungmann, Kollár, Vrchlický, Zeyer, Sova, Machar, Karásek, Březina, Neumann, Opolský.

2. Verš (jazyk) speciálně český: Dalimil, Píseň o Štemberkovi, Linda, Mácha, Erben, Čelakovský, Havlíček, Nebeský, Neruda, Hálek, Heyduk, Čech, Sládek, Holý, Dyk.

Z hlediska filologického má snad trochu pravdy. Z hlediska uměleckého a psychologického jest první řada počínajíc Vrchlickým zcela neorganicky spojena. Z druhé řady, počínáme-li Nerudou a vyloučíme-li Čecha, který spíše se hodí do řady první za Vrchlického, obdržíme řadu jmen, jež charakterizována jsou společně svým skutečným nebo zdánlivým sklonem k lidové písni. Toť však také vše, a to nestačí, abychom mohli nad veršem básníků první řady všeobecně zlomiti hůl jako nad veršem „nečeským“ nebo méně českým. Víím, či lépe řečeno cítím, co Holý myslí slovem „český verš“, třebaže nedovedu toho definovat. Tuto českost verše musíme však hledati hlouběji, a pak ji najdeme i u Sovy, Machara, Březiny, Opolského z básníků první řady, třebaže nenalezáme u nich vždy zjevných ozvuků národní písně.

Kritériem Holého zdá se mi příliš filologické. Verš je buď spontánní projev lidové duše vytrysklý zároveň s melodií; o způsobu, jímž vzniká, a o půdě, na níž vzniká, netřeba mluvíti zde. Anebo je verš chtěným, promyšleným pokusem o literární umění, a pak je to verš umělý a zůstane čistě umělým, ať užívá nebo neužívá materiálu z národní písně. O jeho českosti nerozhodne filologie; germanism činí ho často češtějším než bezbarvá virtuosita v tomto směru bezvadná. A jsem jist, že i materiálu z lidové písně možno užití ve verši pramálo českém.

Lidová píseň je krásná, když se pěkně zpívá, ale do literárního umění zejména dnes jest celá její otázka přitahována za vlasy. Na tom se shodneme, že nápodobení lidové písně je sterilní umělecký blud; na druhé straně však každá umělá prostá písnička a často i sloka zcela nezpěvná bude něčím připomínati lidovou píseň. V rafinovaných písničkách Hlaváčkových najdeme ozvuky národní písně právě tak jako v praprostinkých a báječně českých verších Gellnerových, budeme-li je tam chtít hledat. Holý zařadí Hlaváčka do první řady, Gellnera do druhé řady; já vím jen tolik, že oba se pramálo starali o lidovou píseň.

A užívání materiálu z písně národní je nebezpečné: je to křehký materiál. Má jen vyvolati starou iluzi, probuditi představu něčeho tradičního již, ale často zklame; je to pak jen závadný kámen. I některé písničky Holého obešly by se líp bez této připomínky.

Napíše-li Holý:

*Poddán buď rozkazu vrchností svých,
osud tvůj v rukou pánových!*

(Mračna)

jest v prvním verši užito jakéhosi archaismu s velikým zdarem.

Napíše-li:

*Divoká bída učí tě vzdorovat,
to tvrdé kamení brání ti milovat.*

(Tulák)

je v druhém verši užito ozvuku národní písně se stejným zdarem.

Napíše-li však:

*Zakopali, co mu život dala,
nespatřila ho a nezlíbala.*

(Balada z továrny)

působí reminiscence z národní písně v prvním verši dost nepříjemně, manýrovaně, a umělecky znamená? Dle mého soudu: nedosti kázně.

Tudy mohli bychom se dostat i k vyslovenému barbarství.

Shrnuji tedy: Holý je básník romantický, jenž volbou syžetů a stafáže a zejména drsným a uvolněným svým veršem často založeným na reminiscencích z národní písně přibližuje se k moderní generaci porealistické. Jeho místo je za Macharem, ale vedle Heyduka a Sládka.

A o otázce národní písně: Národní píseň působila a může působiti obrodným vlivem na verš příliš virtuózní a rafinovaný. Poskytuje také materiál, s nímž obratná ruka docílí zvláštních efektů. Ale českost verše dlužno hledati hlouběji než v poměru k písni lidové.

V chudších třídách japonského lidu jest jako u nás zákon o povinné školní docházce často obcházen. Rodiče považují za prospěšnější posílat své děti do továren. Již v šesti a sedmi letech přijímají se děvčata za učnice do prádelen a tkalcoven; obyčejně trvá doba učení pět let. Platu neberou v té době žádného; mají jen zdarma stravu a byt. Po vyučení stávají se náležitými dělnicemi a svým počtem převyšují počet pracujících hochů.

Japonská žena je velmi ceněnou pracovní silou.

Baumann ve své knize *Japaner Mädel*, z níž tuto čerpám, vypravuje: „Čekali jsme v přístavu v Nagasaki na zdravotnické důstojníky, neboť žádná loď nesmí přistáti v japonských přístavech, dokud cestující a mužstvo nepodrobili se lékařské prohlídce. Také uhlí měli jsme v Nagasaki naložit. Lodě s ‚černými démanty‘ nedaly na sebe dlouho čekat, ale nevěřil jsem svým očím, když nosiči uhlí ukázali se — jako ženy a dívky. V okamžiku daly se do práce a konaly svůj úkol s obdivuhodnou rychlostí a zručností. Malé, pilné tyto bytosti tvořily dlouhou řadu a bambusové koše letěly rychle z ruky do ruky, až děvče na konci uhlí konečně vysypalo. Aby jich pohybům nebylo překáženo, učinily si nosičky co největší pohodlí, takže jejich toaleta byla částečně v úplném rozporu se zásadami nějaké *lex Heinze*. Tu jsme poprvé pocítili, že jsme již v Japonsku. Přitom jevily ženy i dívky veselost a dobrou náladu a přijímaly ochotně každý žertík.“

Japonská žena je tedy důležitý činitel v hospodářském životě své vlasti; japonští odborníci tvrdí, že více než polovina japonských žen a dívek vydělává si práci rukou svých. Spatříte je na polích, v továrnách, v císařské tiskárně, na dráze, u telefonů atd. To jest ovšem hlavně důsledkem nesmírného průmyslového rozmachu Japonska, a hospodářské postavení japonské ženy se tím jen zhoršilo.

Prádelny bavlny zaměstnávají nyní více žen než mužů. V Osace jest 20 procent dělnic ve stáří od deseti do patnácti let. Dle jisté statistiky jest v sedmnácti velikých prádelnách jen šestnáct tisíc dívek pod patnáct let zaměstnáno. Proti tomuto číslu stojí jen dva tisíce hochů.

Ve veliké prádelně Kanegafuži v Tokiu jest zaměstnáno dva tisíce sedm set žen a tři sta mužů. Také v továrnách tabákových a v sirkárnách pracují skoro jen ženy a dívky.

Všude jest však žena otrokyní.

V tkalcovně plátna na Hokkaido sedí sta žen v dusných, nezdravých prostorech, zcela podobných některým mučírnam evropským a severoamerickým. Ve velikých papírnách v Odži transportují špinavé, smrduté hadry rovněž ženy.

Sta japonských žen a dívek pracují také v uhelných dolech v Mijake — v těchže jámách, do nichž vysíláni jsou i trestanci. Není to zjev nikterak řídký, že žena s dítětem na zádech sestupuje do šachty. I v jiných větších továrnách zpozorujete četné dítky, jež dělnice musely vzít s sebou, nemajíce komu jich svěřiti.

Malé prsty japonské ženy, jež básník nazval „tyčinkami květů“, jsou neobyčejně obratné a vytrvalé. V císařské tiskárně číslují bankovky a perforují a gumují známky. V továrnách tabákových zhotoví jedna dělnice sto balíčků cigaret za hodinu, což za den činí tisíc balíčků. V sirkárnách nalepí šedesát cedulek za minutu. A nastavovati v přádelnách přetržené nitě dovedou tak obratně a čistě, že jen stěží najde se chyba.

Výdělek Japonky jest nicméně nepatrný a není v žádném poměru k vykonané práci. Japonská dělnice pracuje deset až jedenáct a půl hodin denně; denně v pravém slova smyslu, neboť Japonci neznají nedělního klidu a dnů odpočinku jest nejvýše pět za rok. Přitom zůstává však chudá jako kostelní myš.

Taková nosička uhlí dostává v nejlepším případě asi 48 haléřů denní mzdy; nejjobratnější dělnice ve velikých továrnách na hedvábí v Osace vydělají si 84 až 96 haléřů denně.

Mzda mužů jest všeobecně značně větší než mzda žen. V sirkárnách vydělají si muži dvakrát až třikrát tolik co ženy, kterým se tu platí asi 30 haléřů denně. Nicméně ženy hrnou se do továren, takže japonské hospodyně musí si již hledati služby v odlehlých provinciích, popřípadě i kulie si najmouti za „dívku pro všecko“. V roce 1886 byl poměr dělnic k dělníkům jako 2 : 1, v roce 1897 větší než 3 : 1 a nyní jest již 6 : 1 i vyšší.

Všeobecně možno říci, že mzdy v Japonsku stoupají, ale stoupá i dražota zejména nyní po válce s Ruskem.

Vyučení dělníci vydělávali průměrně v roce 1887 denně 17—25 senů (1 sen = přes $2\frac{1}{2}$ haléře), v roce 1896 průměrně 28—41 senů a v roce 1902 již 42—73 senů. Podobný vzestup vykazují i mzdy nádeníků, kdežto stále ještě dívky pod čtrnáct let pracují za průměrnou denní mzdu 7 senů čili necelých 18 haléřů.

Počet dělnic v Japonsku vzrostl zejména ve dvou letech války, neboť dělníci odcházející na bojiště byli nahražováni ženami.

V roce 1904 bylo u motorové práce zaměstnáno 526 215 osob a z nich patřilo ženskému pohlaví 207 951; v onom čísle obnáší počet hochů 9473, kdežto počet děvčat pod čtrnáct let — 34 205!

To jsou ovšem naprosto neudržitelné poměry.

2

Veliké továrny vydržují pro své dělnice jakési penzionáty, v nichž dívky lacino jedí i spátí mohou. Tyto penzionáty jsou ovšem různé: některé jsou z hlediska hygienického a sociálního pro dělnice výhodny,

jiné jsou úplně špatné. Zvláštního služebnictva v nich není, takže dívky z únavné práce se vracející musí se v nich o všechno ještě starati.

V penzionátech velikých továren na hedvábí v Osace žijí dělnice po deseti až dvanácti ve světnicích a dostávají dvakrát denně jídlo pozůstávající z masa a ryby vedle obvyklých japonských příkrmů. Za vše platí denně asi 30 haléřů. V lacinějších penzionátech pro nejchudší dělnice určených platí dívka denně 18 haléřů.

To zdá se ovšem skutečně málo. Ale nehledíme-li ani k denním mzdám dělnic, jež víc by ani platit nemohly, nedostanou dívky za onen peníz také nic zvláštního. Musí vésti život kasárnický a spáti pod tenkými, roztrhanými dekami. Jakýsi „cerberus“ v každém penzionátě kontroluje dělnice a bdí nad tím, aby byly večer nejpozději v osm hodin již doma.

Továrny verbují svými agenty mladé a nezkušené dívky v nejoblehlejších provinciích země. Kolik dívčích snů zhroutilo se již v takových dělnických kasárnách! Agenti vylíčí ovšem rodičům sotva povzrostlých dívek život v Tokiu nejrůžovějšími barvami a dívkám namlouvají pravý opak toho, co později jako dělnice zakoušejí.

Nejhroznější život ze všech dělnic vedou ženy a dívky zaměstnané v papírných třídění hadrů. Rovněž v tkalcovných plátna na ostrově Hokkaido sedí tito ubozí červi v kimonu těsně nahromaděni v hrozných prostorách bez vzduchu a světla od rána do večera — dcery Země vycházejícího slunce!

Z domova svého vylákané dívky nemohou tak snadno uniknouti z otrockého života, neboť podepsaly kontrakt, a uprchnou-li, jsou policejně zpět přivedeny. —

Již v okolí Nagasaki můžeme se přesvědčit, že Japonka je také vydatná zemědělská síla. Nesčíslné ženy pracují v ječmenných, pšeničných a zelinných polích. Jsou účastny ve všech oborech zemědělské práce, vidíme je při pěstování rýže, zelenin, obilí i čaje: všude stojí vedle japonského rolníka jako sourodá síla.

Ale placena jest i tady žena hůře. Ty, které trhají čajový list, dostávají jen 36—48 haléřů denně; v rýžových polích vydělávají si ženy dokonce jen 25 haléřů nejvýše. V posledních letech mzdy poněkud vzrostly; rozumí se, že jsou stále ještě co nejmenší.

V době čajových žní přicházejí ženy a dívky zdaleka v zástupech po dvou až třech stech. Mají slaměné střevíce a těsné kalhoty; při práci jsou polonahé. Stárnou velice rychle při této práci, takže na polích čajových a rýžových domnívá se člověk viděti často matrony, jež ve skutečnosti jsou teprve dvacetileté.

Ješitnou však jest japonská žena i zde a přes nedostatečnou svou „toaletu“. Je to zvláštní pohled, zříme-li, že tyto malé a často hezké venkovanky pracují v poli pečlivě načesány a našminkovány. Necítí se — dík ovšem staleté drezúře, které byla podrobena japonská žena — příliš nešťastny ani při své otrocké práci: žvatlají, smějí se a zpívají. Očekává-li je mateřství, pracují do poslední chvíle a ihned po porodu

jdou opět na své místo jako Zolova Gervaise v Zabijáku, jako ostatně i mnohá živá otrokyně evropská.

Zvláštní jakési postavení mezi japonskými ženami dělnicemi zaujímají ty, jež loví awabi (tj. lastury dodávající perleť), ponořující se nahé do moře. Jejich výdělek jest prý značný (někdy 12 až 15 korun denně). V domácnosti jsou ony pány, neboť jejich manželé musí dělati za ně domácí práci. V okresech, kde se loví awabi, je také zrození děvčete vítáno, neboť zajišťuje jaksi budoucnost rodiny; jinak není v Japonsku děcko ženského pohlaví potomkem vítaným.

ZASLÁNO

Obdržel jsem dnes dopis od kamaráda Jar. Kováře v Žižkově, v němž mi vytýká, že obě mé pražské dívky navštěvují ve škole náboženské hodiny.

Obě tyto dívky jsou bez vyznání, a pokud jsem informován, zúčastňují se jen náboženského vyučování, aniž jsou z tohoto předmětu zkoušeny a dostávají z něho známku, na kterýžto kompromis přistoupila paní Kamila Neumannová bez mého vědomí na žádost správy školy, patrně aby „měla pokoj“.

Nepovažuji fakt sám za těchto okolností za příliš důležitý; nebyl bych nicméně sám nikdy na takový kompromis přistoupil z důvodů taktických. Odpověděl jsem také na přípis okresního hejtmanství žižkovského, které na mně vymáhalo prohlášení o tom, v jakém náboženství má dcera Kamila má býti *vychovávána*, tím, že jsem co nejdůrazněji protestoval proti tomuto vyzvání a prohlásil jsem, že *vychovávána* nebude v žádném a vyučovati náboženství že ji bude její matka. O této odpovědi své vyrozuměl jsem také paní Kamilu Neumannovou.

Učiniti více nebylo v mé moci, neboť nemám žádného vlivu na domácnost paní Neumannové, aniž mohu častěji navštěvovati Prahu.

Kamarád Kovář byl by si nejspíše přál, abych byl uplatnil svou „otcovskou“ či „manželovu autoritu“. Dejme tomu, že chybují, nechci-li v tomto smyslu jednati.

Na druhé straně však vím dobře, že paní K. Neumannová stýkala se a snad ještě stýká s celou řadou našich kamarádů — zejména z onoho kruhu, k němuž patří i kamarád Kovář. Proč tedy tito kamarádi nepřesvědčili ji o nesprávnosti jejího jednání? Mohou tak učiniti ještě dnes a já nepochybují, že si paní Neumannová dá říci.

Kamarád Kovář se domnívá, že mé dívky navštěvují náboženské hodiny proto, aby si „nezkazily kariéru“. To jest jen důkaz, že nehledí na věc střízlivě. Víím, odkud vítr věje, a proto mu odpovídám zde veřejně.

A jednou provždy: Paní K. Neumannová má svou rodinu a já také svou, to by mohli aspoň anarchisté chápat. A chtějí-li docílití nějaké nápravy, ať se obrátí s dobrou radou na pravou adresu a neútočí hrubým podezříváním a zlomyslností.

Já jsem dosud proti svému přesvědčení protiklerikálnímu a protináboženskému nejednal nikdy.

Stanislav K. Neumann

V Bilovicích n. Sv. 6. října 1908.

PŮVOD A POVAHA MRAVNOSTI

1

Základem vši naší kultury s jejími tisícerými paprsky a tisícerými vymoženostmi jest instituce soukromého majetku. Na soukromém majetku je vše zbudováno, s ním vše souvisí, nejvyšší projev lidského ducha o nic méně a o nic volněji než prosté a maličké věci všedního života. Tendence soukromého vlastnictví podmínily proto a utvořily i základní formu pohlavní morálky, to jest jednomanželsství, monogamii.

Jednomanželsství bylo dříve a jest ještě dosud často vyhlášováno za plod individuální pohlavní lásky. To je základní blud, neboť ono nemělo s ní nikdy pranic co činiti ani ve svém principu, ani při účelu, jež mělo plniti a také plnilo. Činiti z individuální pohlavní lásky jeho základ — toť nejvýše ideál, k němuž jednomanželsství tíhne jako instituce; ale nebylo jím ani uspíšeno, ani ho nedosáhlo, leda mimochodem a jen u některé třídy. Monogamie vznikla ze zcela jiných kulturních podmínek a ze zcela jiných společenských potřeb. Vznikla, jak Lewis H. Morgan dokonale dokázal ve svých Dějinách vývoje rodiny, z koncentrace větších bohatství v jedné rukou — a sice v rukou muže — a z potřeby odkazovat tato bohatství dětem tohoto muže a žádného jiného. Legitimní dědicové jsou jejím prvním a posledním účelem a po staletí také jejím účelem jediným. Žena měla plodit děti, jež s nepochybnou jistotou mohly býti jen jedním mužem zplozeny. Řekové, u nichž jednomanželsství poprvé se vyvinulo, doznali také bez obalu tento jeho výhradní účel. A již zde sluší podotknouti, že právě proto neznamenal monogamie výsledek smíšení muže a ženy, aniž nejvyšší formu manželství, nýbrž, jak hned uvidíme, „proklamací v celých předchozích dějinách lidstva dosud neznámého boje pohlaví“.

To je základ a konečný účel jednomanželsství. Logickým důsledkem, jež koneckonců instituce jednomanželsství na člověku žádá, bylo by tedy: Vzájemný styk pohlavní má se omeziti na styk jednoho muže s jednou ženou a jedné ženy s jedním mužem, a opět výhradně v mezích manželství mezi oběma uzavřeného. Tento zákon byl také oficiálně předepsán, ale při své nepružné strnulosti platil jen pro ženu, kdežto pro muže měl ve všech dobách nejvýše jen oficiální platnost.

To je nápadný a veřejný rozpor. Existuje však jen zdánlivě. Protože jednomanželsství nezrodilo se z individuální pohlavní lásky, nýbrž založeno bylo na konvenci, představuje formu rodiny, jež nevzrůstá z přirozených, nýbrž z hospodářských podmínek. Že pak tento hospo-

dášský základ byl a dosud jest jen ve prospěch mužův, musel míti za následek mužovu vládu v manželství a neodvratné pak poddanství druhé strany, ženy.

Vznik soukromého vlastnictví vyžadoval tedy jen monogamii žen, neboť tím bylo dosaženo účelu obdržeti legitimní dědice. Zjevné nebo skryté polygamii* muže nestálo však pranic v cestě. A že muž představuje v manželství stranu vládnoucí a žena stranu potlačovanou a vykořisťovanou, byl také muž stále jediným zákonodárcem, který zákony výhradně ve svém zájmu formuloval. Proto požadoval sice vždy přísně cudnost ženy a nevěru její poznamenal jako největší zločin, ale současně vždy shledával samozřejmým, že jeho vlastní žádostivost omezoována jest jen zcela primitivními překážkami.

To vše jest vnitřně nutný následek věci, a právě proto „přirozený pořádek“.

Ale ještě jiný, méně zamýšlený důsledek se dostavil: pomsta znásilněné přírody. Ta se projevuje dvěma nevyhnutelnými a od naší kultury neoddělitelnými společenskými zřízeními: cizoložstvím a prostitucí.

Otrok mstí se vždy týmž prostředkem, kterým byl přemožen a zotročen. Aby žádný jiný muž mimo manžela nesdílel s ní lože a neměl jejího těla, určoval zákon přednášený ženě církví, státem a společností od počátku její zralosti za každým krokem ve všech řečech a v tisíceřích formách a formulkách, — že také jiní sdíleli s ní lože a měli její tělo a že jistota otectví nejvýše na mravním přesvědčení spočívala, bylo pomstou ženy ve všech dobách a u všech národů. A to přes všechno opovržení společnosti, přišla-li věc najevo, přes tvrdé a často barbarské tresty, jimiž tato pomsta ženy byla stíhána. Není potlačitelná, protože základ manželství je tak dlouho protipřirozený, dokud spočívá na konvenci.

Totéž platí o prostituci, nahrážce manželství. Žádný zákon nedovedl ji potlačit, žádné sebebrutálnější opovržení jejími kněžkami nevyhladilo ji ani na jediný den ze společnosti. Musela se ovšem tu a tam skrývati, ale cestičky v její zákoutí byly přece jen všemi, kdož na ní měli zájem, naleznány. Tato její nevyhladitelnost je také zcela logická. InSTITUTE soukromého vlastnictví, založená na hospodářském vývoji k obchodu, dodala všemu charakter zboží, převedla všechny věci na jejich poměr peněžní. Láska je proto stejným obchodním artiklem jako podvlékačky.

Jako ve většině případů nelze vzíti manželství jeho povahu obchodní, není ani prostituce od monogamie oddělitelná. Každého dne znovu ji pěstuje systematicky, a koneckonců jest prostituce přece jen oním pojistným ventilem, jež monogamie nevyhnutelně potřebuje, aby aspoň poněkud zajistila svůj hlavní účel, legitimní dědice.

Tedy vzpírejme se jakkoliv této osudné a smutné věci, cizoložství

* Polygamie — mnohoženství

a prostituce zůstanou přece nevyhnutelnými společenskými zařízeními — pokud ovšem potrvá soukromé vlastnictví — ; stálý milenec ženy, manžel paroháč a holka jsou charakteristické a ustálené figury společenské, jedním slovem: To jest přirozený dnešní pořádek.

Povrchní lidé řeknou: Je-li to vše správné, následuje z toho jen, že předně tomu vždy tak bylo a že podruhé tomu vždy tak bude, dokud svět bude světem; neboť to jest právě ta hříšnost světa, to je stereotypní, všeobecně panující názor.

Jistě bylo tomu vždy tak. Ale zkoumáme-li toto „tak“, shledáme, že v jeho mezích dají se konstatovati největší rozdíly, stálá změna v mezích trvalého. Najdeme svéráznosti, rozdíly, stoupání a klesání při všeobecném odchylování se od základního zákona pohlavní morálky, vyplývající z jednomanželsství, a to v takovém množství, že vzniká z toho typický obraz doby a že jedna epocha markantně odráží se a liší od epochy druhé.

2

Pozorujme tedy různá oceňování vzájemné manželské věrnosti, cudnosti ženy před manželstvím, prostituce, různých názorů o slušnosti a tak dále.

O oceňování manželské věrnosti můžeme říci: Byly doby a vrstvy lidu, v nichž relativně všeobecně a vítězně proveden byl základní zákon jednomanželsství, věrnost obou manželů, a tento požadavek vážně zastáván před celým světem. Proti těmto dobám a vrstvám stojí však i takové, v nichž tato hlavní podmínka pohlavní morálky vůbec byla opomíjena, stalo se přímo programem, aby vdaná žena holdovala mnohomužství stejně zjevně jako muž mnohoženství.

Tendence rázu prvního stupňovaly se až k tomu, že muž i žena považováni byli za nevěrné, i když jen ve svém svědomí zhřešili myšlenkou; tendence rázu druhého pak došly až tam, že žena veřejně mohla vybízet svého ctitele k nejchoulostivějším posuňkům a gestům, aniž tím porušovala manželskou věrnost, neboť pojem této věrnosti byl omezen výhradně na přímý pohlavní akt.

V jiných dobách opět jest manžel nejhorlivějším kuplířem své ženy: denně vodí ji na prodej. Vdaná žena jest nejzaměstnanější a nejobratnější nevěstkou, která ve svém manželském loži zajišťuje kariéru svému manželovi, činí neškodnými jeho konkurenty, vyhrává jeho procesy, zdesateronásobňuje jeho jmění atd.

Doby a třídy, jimž bylo nejvyšším ideálem manželství uzavřené z lásky, střídají se s dobami a třídami, v nichž nejenže není láska předpokladem pro manželství, ale přímo za neslučitelnou s ním je považována, a ženu vybírá si muž jen z hlediska početního kalkulu nebo dle vlastností jejích jako „plemenice“.

Řekové například viděli v manželství jen takovou konvenci a žena stávala se u nich ženou teprve jako hetéra.

Jedna doba a třída činí ze ženy domácí a zapřažené zvíře, doživotně odsouzeného otroka domácnosti nebo trpělivý stroj rodinný, jenž nesmí míti svou vůli; jiná doba a třída povznáší ji k rozmazlenému předmětu luxu, jehož nejhoupější rozmar je zákonem, nebo k rafinovanému nástroji rozkoše, jenž v manželském loži poskytuje tytéž delikátnosti, jimiž k sobě poutají metresy.

Konečně jsou i takové doby i třídy, kdy žena a muž stávají se kamarády, věrnými druhy, jdoucími spolu po srázné pěšině života k vyšším cílům.

Podobně měnlivé jest i zásadní oceňování panenství ženy. Někdy bylo v nejvyšší míře váženo, jindy nebylo zcela žádnou chloubou ženy, ba dokonce stávalo se i, že k hanbě přičítáno bylo ženě, byla-li shledána neporušenou ve svatební noci; neboť soudilo se, že předtím nikdo po ní nezatoužil. Přitom nemanželské děti zvětšovaly často její cenu. Některá doba a třída zakazuje dívce objeviti se s mužem bez průvodu, bez rodičů vkročiti s ním do veřejné místnosti; jiná doba i třída dovoluje dospělému děvčeti po léta přijímati milence — jednoho i několik po sobě — k nocím na zkoušku. Tu jest pak možno i mladíku opustiti děvče, jež mu nevyhovuje; pohlavní styk v nocích na zkoušku nezavazuje k ničemu.

V těchto zvycích viděli jistí romantikové něco zcela ideálního. Je to v nich také, ale jen potud, vidíme-li v nich základ pro zdravou individuální lásku pohlavní a nedomyšlíme-li se jako oni romantikové, že tyto noci byly rázu čistě duchového. Pohlavní akt byl pro chlapce i dívky vždy jediným cílem přitom.

Rovněž o nic méně principiálně různá jsou oficiální stanoviska k prostituci. Kněžka prodejné lásky musí se někdy skrývati do nejzapadlejších koutů, jindy stává se skvělou ozdobou slavností života. U Řeků vrcholil všechn kult ženy v hetěře; byla přítelkyní, s kterou mohl muž hovořiti o filosofii, kterou zahrnoval slávou a luxem, jejíž přátelství a přízeň dopomáhaly mu ke cti, jejíž krása uctívána byla veškerým lidem, kdežto manželka považována byla za nepostrádatelné břímě a nepříjemnost a trávila svůj život v odlehlé části domu, neviditelná pro svět a očekávající trpělivě zbytek mužova zápalu.

Podobně v renesanci: Nečiní sice z holky již bohyni, ale bere si nicméně kurtizánu za přítelkyni a zdobí jí veřejné slavnosti a zábavy. Při vznešené knížecí návštěvě svlékají se dokonce ty nejkrásnější, aby knížecího hosta nahé uvítaly.

Doba absolutismu posazuje ji na trůn a její nejnesmyslnější rozmary jsou nejvyšším zákonem pro stát a společnost; lid musí milostnici absolutního vládce prokazovat nejvyšší úctu, třebaže ona vzešla z bahna...

Těchto několik příkladů pro typické rozdíly v nazírání na základní otázky pohlavní morálky může postačiti. Podřadnější součástky pohlavní morálky — řeč, móda, stud, výchova, umění, mravnost v právech atd. — lišily se v různých dobách a třídách ještě výrazněji.

Proměnlivost pohlavní morálky vysvitne dále ještě z těchto povšechných údajů:

Časová morálka dovolovala v jistých dobách, aby veřejné a nejčastější zábavy mužů točily se kol hrubých líčení milostných dobrodružství, jež jednotlivci buď sami zažili, anebo od jiných znali.

Jako příkladu budiž zde vzpomenuť skoro tři set šprýmů Poggiových (1380—1459), jež skoro výhradně týkají se neobyčejných úspěchů nebo porážek v bojích s Venuší a patřily k dennímu hovoru biskupů a kardinálů za papeže Martina V.

Tatáž morálka dovolovala někdy, aby při takových zábavách byly ženy mezi posluchači. Německé masopustní hry ze 14. a 15. století, jež v naší době byly by za velmi drsné považovány, zaznívaly vesele pro ženské i mužské uši. Ženy směly dokonce samy vyprávěti hrubé anekdoty a diskutovat o technice svůdcovství a aktů lásky, o svých zkušenostech z manželského lože atd.

Jako příkladu vzpomeňme povídek Boccaccia, sta povídek veselé královny navarské a podobných dokumentů. Žena směla dále v jistých dobách ve dvorních kruzích býti přítomna divadelním představením, jichž jediným účelem bylo podněcovati erotické orgie.

Příkladem pro to jsou veřejná předvádění milostných zápasů krásných nahých nevěstek s nahými herkulskými muži nebo pojímací scény rujných hřebců a kobyl na dvoře papeže Alexandra VI.

Podobné zvířecí pojímací scény byly veřejně předváděny mužské i ženské dvorské společnosti rovněž u dvora francouzského a anglického i u různých malých dvorů německých. Tomu odpovídající zábavy lidové byly takzvané bláznovské a oslí slavnosti, při nichž hrály hlavní úlohu falické žerty (falus — mužský pohlavní úd) a falická přestrojení.

V těchže dobách směli muži i ženy při vzájemných galantériích užívatí nejsrozumitelnějších slov a přirovnání. V jiných dobách, v 17. století kupříkladu, pozůstávala zábava ve společnosti výhradně z nepřetržitého řetězu víceméně skrytých pornografií; každé slovo a každá věta měly vedlejší pornografický smysl, a čím větší kontrast byl mezi oběma smysly slova, čím lépe podařilo se obratností spojití nejnevinnější větu s nejcyničtějším smyslem, tím nadšeněji byl podobný výrok kolportován ze salónu do salónu. Obdivuhodné virtuozy v tomto oboru dosáhla společnost ve století osmnáctém a v době druhého francouzského císařství.

Proti takovým dobám a třídám stojí však opět doby a třídy, které opovrhovaly každým mužem, jenž se odvážil neslušně mluvit ve společnosti, a ženu kategoricky nutily červenati se i tehdy, když zcela nevinně mluvilo se o přirozeném. Toho vrcholem jest ona pruderie, která ženě zapovídá vůbec vyslovovat jména určitých částí oděvu nebo těla.

Podobné doby zakazovaly muži i ženě užívatí ve společnosti jistá

nevinná slova a jisté věty, protože předchozí časy dodaly jim erotické dvojsmyslnosti, na niž každý vzpomenu si při jich vyslovení.

Zákony slušnosti jsou vůbec neobyčejně proměnlivé. V jedné době zakazují ženě kategoricky objevovat se před jiným než vlastním mužem v negližé, i když jest sebeupjatější, neřku-li přijímati mužskou návštěvu na loži nebo při toaletě. V jiných časech stává se však nejdůvěrnější negližé vlastní svojí přijímací toaletou: žena přijímá všechny návštěvy ležíc v posteli — la ruelle, ulička vedle postele, jest v 17. století promenádním místem její přátel a ctitelů — a shledává zcela přirozeným, že přítel nebo návštěvník jest svědkem její toalety a přitom ledacos může si dovolit na důkaz své erotické zvědavosti. A zase v jiné době je dovoleno, aby muž a žena společně nazí se koupali a přitom utěšeně se bavili.

A rozpory jsou mimoto i v každé jednotlivé době. Co jest samozřejmé u jedné třídy, jest druhé třídě naprosto zakázáno a naopak. Takovým rozporem — jen zdánlivým však jako všechny — jest například, když v době, která zakazuje ženě přijímati mužskou návštěvu v negližé sebeslušnějším, jest ženě dovoleno upravovat plesové šaty tak, že se její tanečník intimně může přesvědčiti zejména při tanci o jakosti její půvabů, které dekoletované staví na odív, a rovněž jest jí dovoleno ukázati se mužům v koupacím kostýmu, který stupňuje vlastně jen nahotu. Rovněž jedná žena nelogicky, prohlašuje-li všecko pohlavní za posvátné a jen v taji manželské ložnice zjevitelné, ale současným svým šatem, svou chůzí, držení těla a pohyby provokuje muže veřejně k tomu, aby ve své fantazii jí svlékali. Ve velmi mnoha dobách také jest pro ženu něčím velmi trapným, má-li se na veřejnosti objeviti ve stavu těhotenství, a žena nevdaná jest přitom stíhána všeobecným opovržením; ale na druhé straně jsou doby, které tímto způsobem vyzývavě demonstrují svoji zálibu v pohlavním, doby, kdy se prodávají umělá břicha pro předstírání dvou, tří nebo čtyřměsíčního těhotenství.

I úplně nahá jako erotický zázrak smí žena tu i tam se objeviti. V 16. století v renesanci, ke konci 18. století, v době direktoria a a konzulátu bylo dovoleno ženě dáti se portrétovat a pak vystavovat úplně bez roušky. Proslulé jsou v tomto směru podobizny Diany z Poitiers, vévodkyně z Urbina, sestry Napoleonovy, paní Récamierové a mnoha žen jiných. I v „milování“ mohla se někdy dáti portrétovati. V jiných dobách opět mohly krásné ženy poskytovat erotické divadlo na obrazech v podobě Madony; sem patří například podobizna Anežky Sorelové jako Panny Marie a podobné obrazy mariánské.

A nejen prostřednictvím umění mohla žena poskytovat veřejnosti erotické divadlo. Naše doba například dovoluje herečkám dáti se fotografovati v bezkostýmovém kostýmu Juity, Salome nebo Monny Vanny a tak se objeviti před nesčetnými zraky ve výkladních skříních. Musí-li míti na jevišti jemný trikot nebo mramorový či kovový nátěr, před fotografickým aparátem může se zbaviti i toho. Herečky s krásným tělem neváhají využití této licence.

Rovněž dějiny módy vykazují v každém směru tytéž zásadní rozpory jako dějiny řeči a společenského tónu.

Doby, kdy bylo mravní povinností ženy zahalovat se od hlavy až do paty v kutnu, takže těžko bylo na první pohled rozeznati paní Evu od pana Adama, střídají se s dobami, kdy žena všemožně se snaží učiniti světu zřejmými své tělesné přednosti. Jedna doba praví módou: „Ženy nemají vůbec nohou“, druhá upravuje ji tak, aby žena mohla ukazovati nohy způsobem co nejsvůdnějším. V době dokonávajícího středověku až dlouho do renesance nosí muž v úpravě kalhot demonstrativně na odiv atribut své mužskosti, zvětšuje dokonce onu část kalhot tak, aby zrak musel nejprve zastaviti se u této nejdůležitější součástky jeho zjevu. V téže době vystřihuje žena svůj šat vpředu na prsou tak hluboce, že celé poprsí jest ohnaženo jako zboží na odiv vystavené. Počíná si dokonce tak rafinovaně, že se omezuje na dva okrouhlé výstřihy na příslušném místě, z nichž prsy demonstrativně vykukují právě tak nahé jako obličej a ruce. V módě direktoria svlékají se konečně obě pohlaví úplně. Muž nosí těsně přilehající kalhoty, jež každý jednotlivý sval věrně napodobí. Žena redukuje veškeren šat na košili, jež někdy dokonce z průhledné látky je ušita. Podobně ostatně jednaly i jiné časy, doba minnesängrů například, a sice s týmž úmyslem a s týmž účinkem.

Konečně sluší tu podotknouti, jsou četné epochy v dějinách, kdy nejen jednotlivá individua, nýbrž celé třídy a k nim náležející vrstvy lidové vysmívaly se veřejně i tajně všem zákonům a požadavkům veřejné i soukromé morálky. Také doby, kdy vědomě a úmyslně zanedbáván byl každý pocit studu a dokonce bezohledně překročovány zákony přírodní. Dvůr Karla II. v Anglii a doba regentství v 18. století až do zhroucení se Ancien régime jsou známými příklady epoch systematického a veřejného zhýralství.

4

Rozdíly, zásadní variace, různá zesílení a zeslabení základního zákona pohlavní morálky zbudované na jednomanželsství, jak jsme je v minulých kapitolách stručně a jen v hlavních obrysech naznačili, neznamenají jen větší nebo menší *trpěné* uchýlení se od základního pravidla. Právě tyto specifické odchylky platily vždy za mravné a měly právní, filosofickou a společenskou sankci a jako logický důsledek toho platil jejich opak často za věc nemravnou.

Ukažme to ještě na dvou protilehlých příkladech.

V druhé polovici 17. století platilo v Německu za mravné, když se z manželství činil ústav pro plození dětí; mravnímu ideálu byla nejbližší ta manželství, kde ženu bylo viděti jen těhotnou nebo s kojencem u prsu. Kdežto ve Francii ve století osmnáctém zejména platilo toto pojetí manželství za nemravné a žena jistých kruhů měla právo požadovat od svého manžela, aby aspoň pro první léta ušetřil ji těhotenství.

Manželský svazek, z něhož pošla celá „stáj dětí“, považován byl přinejmenším za neslušný v nejvyšším stupni.

Obraťme tato různá pojetí a shlédáme, co v oné době bylo považováno za nemravné a co v této době platilo za mravné. A podobně můžeme posuzovati i všechny ty rozdíly a typické zjevy, o nichž jsme předem mluvili.

Ovšem je pravda, že například v žádné době nebylo psaného zákona o právu ženy na mnohomužství a cizoložství. Ale stejně nebylo nikdy psaného zákona, který by byl muži propůjčoval výhradné právo svádět ženy mužů jiných; a přece toto „právo“ bylo ve všech dobách horlivě prováděno. To proto, že zákony veřejné mravnosti jen z části zcela nepatrné bývají vysloveny v pevně formulovaných právnických paragrafech a jsou většinou shrnuty za všech dob v nenapsané, ale o nic méně kategorické názory a požadavky současné sobě společenské morálky, jež vůbec jedině rozhoduje o tom, co jest mravné a co nemravné.

Tato společenská morálka nařizuje, smí-li muž sváděti veřejně nebo tajně, nařizuje, má-li se žena k tomu tvářit nepoddajně nebo galantně, nařizuje i vše ostatní, i opak toho dnes, co nařizovala včera.

Důležité jest především, že jednou to, podruhé ono jest mravné a jednou to, podruhé ono jest nemravné.

V druhé řadě musíme věděti, proč tomu tak jest. Proč? Protože všechny ty rozdíly nejsou žádnými nahodilostmi beze vztahů k době, nýbrž jsou jejími neodstranitelnými součástmi a nutnými výsledky vnitřní povahy všeobecného společenského bytí. Ve víru všech těch různých a odporujících si zjevů panuje ve skutečnosti přesný pořádek.

Jest se nám tedy tázati, kterak vzniká určitá společenská morálka, odkud má svou kategorickou moc, kteří činitelé podmiňují věcné změny a určují nové formy; jest nám hlavně sledovati teorii a praxi mravních norem v jejich souvislosti se soudobým společenským bytím.

Uvidíme pak, že názor etiků protimoralistických, kteří se domnívají, že všechny mravní normy jsou náhodné, nesmyslné a dobré jen pro lůzu, jest stejně nesprávný jako názor etiků moralistických, kteří by rádi vyčenicnali všude „věčnou mravní ideu“ původu bezpochyby „božského“.

Ihned předem můžeme říci toto: Mravní názory určité doby právě tak jako názory právní, jako náboženství, jako projevy umělecké jsou odleskem hospodářských základů doby. Soukromé vlastnictví, materiální zájem určil celkovou bázi naší společenské morálky, určil také stejně rozhodným způsobem podřadné její části. Jinými slovy: Protože soukromé vlastnictví jest bází celého souhrnu morálky, proto musí pohlavní morálka v jednotlivostech uvnitř hlavního rámce měniti se a přizpůsobovati se změnám a vývojům, jež prodělává soukromé vlastnictví, jemuž jest podrobena.

Pohlavní pud sám o sobě není ovšem ekonomickým motivem, nicméně způsob, jímž se projevuje, jest podmíněn hospodářskou bází společnosti, ovšem jen jedná-li se o zjevy hromadné. Hospodářská báze

společnosti podmiňuje, zda muž a žena jsou nuceni ke sňatku časnému nebo pozdnímu; zda muž žádá jako náhražku manželky stálou metresu nebo bludnou holku, vznešenou světačku nebo sešlou nevěstku; zda žena v manželství jest hospodyní, matkou nebo dámou; zda dcera jest vychovávána jako budoucí plemenice nebo figura reprezentační, jako předmět luxusní nebo nevyhnutelný domácí nábytek; zda nejdůležitějším jest vzájemná manželská věrnost nebo pikantní radosti pohlavního života; zda boj o muže a boj o ženu jest veden tím neb oním způsobem, zda sta anebo desetitisíce žen marně hledají cestu do manželského lože a „propadají neřesti“. To jsou hlavní kategorie, na nichž závisí pak věci podřadné, jako jest móda, společenský tón atd.

Tedy: Materiální zájmy jsou bází a rozhodujícím činitelem, dle něhož řídí se kolísání pohlavní morálky. To jest nám dokázati aspoň na několika očividných příkladech.

5

Povšimněme si tedy blíže aspoň několika příkladů, jež očividně potvrzují souvislost mezi pohlavní morálkou a hospodářským základem společnosti.

V 17. století shledáváme v některých německých krajinách velmi rozšířenou „bigamii“, a sice v té formě, že muž má dvě řádné manželky pod svou střechou. To jest dokonalá forma mnohoženství, při které důležitě je hlavně to, že tento manželský poměr mezi třemi není nikterak skrýván před veřejností a jest dokonce schvalován i — potvrzován nadřizenými. Mnozí shledají tento stav neuvěřitelným, snad i strašlivým; nebyl však ani to, ani ono, nýbrž věcí zcela přirozenou, pochopitelným následkem historické situace, v níž se Německo octlo po válce třicetileté. Bylať tato země nejen povětšinou zrušena a ochuzena, nýbrž i odlidněna. Milióny lidí přišlo o život v bitvách, bylo povražděno zbujníky, nemocemi a epidemiemi, které přicházely za bitvami. Tisíce obcí bylo po ukončení války úplně vylidněno. Před válkou čítalo Německo šestnáct až sedmnáct miliónů lidí; v roce 1648 činil však počet obyvatel celé čtyři milióny, mezi nimiž mužů byla povážlivá menšina. Dva a půl miliónů žen stálo proti půldruhému miliónu mužů. Nejdůležitějším kapitálem člověka jest však odjakživa pracovní síla, ruce. Ten v Německu nyní chyběl, a proto musel býti zjednan. Hospodářskou nutností doby stalo se překotné plození dětí, a tož i nejvyšší mravní povinností každého muže k tomu schopného. Důkazy pro to najdou se v soudobých listinách. Dne 14. února 1650 usnesl se krajský sněm v Norimberce:

„Protože rovněž káže nevyhnutelná nutnost Svaté říše římské opět nahraditi v této třicetileté krvavé válce zcela sešlé, mečem, nemocí a hladem zničené mužstvo..., tedy má býti za tím účelem po deset následujících let každé mužské osobě dovoleno oženiti se se dvěma ženami.“

Jasněji nemůže býti vysloveno již toto korigování morálky na základě hospodářském.

Řadu dokladů, které tvoří protějšek k tomuto usnesení norimberskému a ukazují, že na tomto výjimečném případě jest výjimečné jen odůvodnění, poskytují nám stará „selská práva“ německá. Najdeme v nich články, jež mnoha slovy praví toto: „Má-li muž zdravou ženu a nemůže ji učiniti těhotnou, ať ji položí do postele svého souseda, který by ji mohl oplodnit; nepomůže-li to, ať ji půjčí druhému, ba i dalšímu. Nebude-li žena ani pak v naději, pomůže jen tisíc čertů.“ To jest jeho povinností. Neboť míti děti, býti statečnou plemenicí, jest první a nejdůležitější povinnost selky. Děti jsou nejdůležitějším kapitálem pro sedláka primitivní doby, protože znamenají pro něj nejlacinější pracovní sílu. Legitimita patří do druhé řady a individuální láska mizí skoro docela.

Proto také bylo cizoložství v selském stavu vždy mírněji posuzováno. A na stejném podkladu spočívají i známé „noci na zkoušku“. Je-li řádný (nebo řádná) v lásce, to vyzkoušeti považováno bylo za mravné.

Něco podobného možno pozorovat u všech o sobě neplodných ras. U nich jest dorost rovněž nejvzácnějším kapitálem, a proto u nich jest „pomáhač v manželství“ figurovati veledůležitou, přiměřenou i pro světce a proroka. Příklad najdeme u Eskymáků, o čemž cennou zprávu podává Fridtjof Nansen ve svém popisu cesty k severní točně. Píše:

„Obyvatelé Grónska prohřešují se nejčastěji proti šestému přikázání... Ctnost a cudnost netěší se u nich veliké vážnosti... Mnozí nepovažují to vůbec za žádnou zvláštní hanbu, když neprovdaná dívka povije děcka... Když jsme dleli v Godthåbu, byla v sousedství dvě děvčata v pozeňnaném stavu, neskrývala toho však... a zdála se býti skoro pyšna na tento viditelný důkaz toho, že nebyla odmítnuta...

Egede praví také, že ženy považují za zvláštní štěstí a velikou čest, mohou-li míti intimní poměr s angekokem, to jest s některým jejich prorokem a učencem, a dodává: ba mnozí mužové sami to rádi vidí a angekokovi platí za to, že spí s jejich ženami, zejména tehda, nemohou-li sami míti s nimi děti.

Svoboda eskymácké ženy je tedy odlišná od svobody, kterou má žena germánská. Důvod jest asi v tom, že u Eskymáka nemá ceny udržování dědice, pohlaví a rodokmen jako u Germánů, protože málo má nebo nic nemá k odkázání, kdežto hlavně mu záleží na tom, aby vůbec měl děti...“

Podobným způsobem starají se lidé o to, aby měli děti, všude, kde mají zájem na tom, aby děti měli. Šlechtické rody, vladařské domy zajišťují si nezřídka podobně svůj „rod“. Jmenujme jen jeden příklad:

Romanovci na Rusi. Rafinovaná Kateřina II., jak sama doznala, odepřela manželské lože svému legitimovanému manželu Petru III., který byl impotentní, a svěřila svému milci, Sergiu Saltykovu, lepšímu lokaji svého chotě, důvěrnou a příjemnou úlohu, opatřit Rusku životaschopného udržovatele rodu.

Římská Livia, manželka Augustova, měla zásadu, že „nepřijímala nikdy cestujícího do svého člunu, nebyl-li člun již naplněn“, — u většiny vladařských rodů dnešních platí však opak této zásady: slaboučký manžel přichází teprve tehda ke svému právu, když už jest nepopíratelně jisto, že plebejský, ale zdravý „výpomocný úředník“ postaral se o silný dorost. I proto bylo by možno snést dokumentární důkazy.

Pojďme dále. Bylo již dostatečně vyloženo a dokázáno, že také prostituce jako zjev hromadný má své kořeny v sociálních a hospodářských základech doby, a bylo by zbytečno o tom se šířiti. Jistí psychologové sexuální a moralisté, kteří rádi by z tohoto zjevu učinili problém patologický, otázku mravní choroby, patří mezi břídily a fanatiky.

Materielní zájmy rozhodují jako ve věcech velkých také v malých. V 16. století činily cechy přijetí učně závislým mimo jiné i od „svobodného a počestného původu“; učeň musel býti dokázatelně manželského původu. Tato zásada a jí podobné jsou vyhlašovány roztočilými ideology za „výron stupňovaného, a proto živě účinného mravního cítění“, za „hrdé mravní vědomí, jímž naplněn byl počestný svět řemeslnický“, za „ušlechtilý plod mravního osvícení, jež přišlo na svět reformací“. To vše je však prostě blbost. Studujeme-li cechovní řády oněch století, najdeme všemožné důvody pro ně, jen „mravní vědomí“ nikoli. Zejména pokud se nám jedná o zmíněnou zásadu, shledáme, že nikoli morálka, nýbrž kapsa byla jedinou její příčinou. Požadavkem manželského původu učňů nechtěly cechy pozdvihnout se mravně, nýbrž zajistiti si výlučnost, udržovati opodál živly proletářské, jež se hrnuly počátkem 16. věku do měst a především řemeslu chtěly se věnovati. Také hrozící a rostoucí konkurence měla býti takto udržována v mezích. Neboť důkaz pro manželský původ byl tehda nesnadný a složitý a přirozeně tím těžší, z čím vzdálenější končiny učeň přicházel. Týž chytrácký obchodní zájem vedl cechovní mistry, když jejich „mravnost“ diktovala jim zásadu, dle níž četná řemesla označena byla za „nečestná“. Kdo z nich pocházel, neměl přístupu k řemeslu „počestnému“, a řemesla „nečestná“ neměla hospodářských privilegií řemesel „počestných“. To jsou tedy důvody ekonomické, jichž si ovšem ani cechy vždy neuvědomily jasně.

Podobně se to má s mravním odsuzováním života v lázních, jenž na počátku 16. století se rozmohl. Až do 16. století nikdo se nepohoršoval nad lázeňským životem: mravnost nebyla pokládána za ohroženou tím, že muži zcela nazí a ženy více než nahé — neboť se zvláště pro lázeň zdobily — koupali se společně a přitom se bavili hrou a žerty, jež nenesly se duchem puritánským. Tu náhle v první čtvrtině 16. věku nastal obrat, jenž vedl k opačnému stanovisku. Lázně jsou líčeny jako domy neřesti a nakonec jedny po druhých jsou zavírány, jednak na rozkaz, jednak proto, že se již nevyplácejí.

Kdybychom věřili mravně zaníceným dějepiscům, stalo se tak následkem zvýšeného mravního cítění, byl to vliv reformace. Ale toto

tvrzení je opět humbuk. Obrat způsoben byl ve skutečnosti hlavně strašlivým šířením se syfilidy, syfilis byla „umravňujícím“ činitelem. Neboť v lázních ze všech zábav dávala se přednost zejména jistým víceméně drsným dotekům a ženské návštěvnice byly většinou z cechu veřejných dívek. Nadto vedle koupelen nalézaly se velmi často komůrky, kam roznícené párky mohly se uchýliti; lázně stávaly se nejnavštěvovanějšími nevěstinci, tož nejhlavnějšími ohnisky nákazy tou hroznou „francouzskou nemocí“. I tu tedy zájem nikoli mravní, ale velmi jasně materiální rozhodoval o tom, co jest mravné.

6

Na předešlých příkladech pokusili jsme se dokázat, že důležité mravní požadavky, hesla a názory nesmíme nikdy považovat za důkazy pouhého zvýšení nebo snížení mravního cítění, nýbrž že hlavní pohnutkou teorie i praxe každého mravního pořádku jsou určité sociální potřeby. Nejen hlavní postuláty pohlavní morálky, ale i všechny ty mnohé vedlejší a zvláštní zjevy jsou takto podmíněny a odůvodněny: otázky a zákony slušnosti, módy, hlubšího nebo menšího výstříhu na prsou u ženských šatů, změny vkusu ve věcech smyslných pojmů krásy atd.

Národové od počátků civilizace přestali býti jednotnými útvary. Jsou jimi jen ve vnějším rámci jazyka, kdežto uvnitř roztržili se na různé třídy. Vývoj soukromého vlastnictví, na němž civilizace vzrůstá, vedl všude ke tvoření se tříd a tedy i k rozdílům mezi třídami. V první řadě rozlíšili se majetní od nemajetných a toto rozlišení přelilo se i ve formy politické: vládnoucí třídy, potlačované a po moci bažící třídy a třídy odumírající. Každá z těchto tříd má však vedle hlavních a všeobecných zájmů životních i své vlastní, zvláštní životní zájmy, jež se liší od zájmů ostatních tříd, ba dokonce jsou s nimi v krajním rozporu.

Z této různosti zájmů vyplývala ovšem ve všech dobách i různost pohlavního života, mravních názorů a hesel. Třídní rozdíly odráží se jasně v pohlavní morálce a hospodářské zájmy rozhodují tu kategoricky. Jako historický příklad stůžž zde rozlišné pojetí manželství u mistra řemeslnického a u kupce ve století šestnáctém.

Je-li manželka řemeslníkova služebnou správkyní domácnosti, přísnou, cudnou hospodyní, jež se stará o pořádek, vládne sklepem a kuchyní, jest manželka bohatého kupce dámou, tvorem obsluhovaným, který ztělesňuje smyslný požitek. Obě tato pojetí jsou odůvodněna hospodářskou situací obou tříd. Domácnost řemeslníkova musí býti řádná, žena musí si potrpět na pořádek, musí býti spořivá, musí časně vstávat a poslední ze všech se přesvědčit, že je vše chráněno před ohněm a zlodějem. Na krajním pořádku a šetrnosti závisí blahobyť malořemeslnické domácnosti; kde chybí, tam jest existence její ohrožena. Tyto životní podmínky diktují tedy názory na práva a povinnosti hospodyně; jim podřizuje se její chování, její vystupování, její oděv. V tomto

duchu musí vychovávat i děti. To je pozitivní její úděl, jemuž odpovídá i úděl negativní. Chodí se sklopenýma očima, aby nevzbudila o sobě špatné mínění, překonává ješitnost, jež by ji lákala oblékat se nádherněji, než dovoluje jejich jmění. Tak vyniká v této ženě řemeslnické typ cudné hospodyně. Kdyby tančila a tlachala mnoho u sousedek, byla by služka doma nepořádná; kdyby se honila za souloženci, nepracoval by mladý tovaryš v nepřítomnosti mistrové, nýbrž chodil by za ní do komory — a ona nechodila by poslední do postele; kdyby chtěla platit za nejhezčí, byla by marnotratnou — krátce: mravní zákon, jenž ji označuje za slušnou nebo špatnou hospodyně, jest jen ideologickým výrazem hospodářského základu, na němž spočívá existence a rozkvět řemesla a který určuje podobně i chování mužovo.

U bohatého kupce je tomu zcela jinak. Majetek osvobozuje jeho manželku od domácnosti; to jest první výsledek. Marnotratnictví není zásadně nebezpečím pro existenci rodiny, žena může domácnost i s dětmi svěřiti cizím rukám a stává se takto sama luxusním předmětem, prvním prostředkem k okrášení manželova života a k rozmnožování jeho požitků. Tato úloha ovšem přikazuje jí zcela jiné způsoby a zcela jinou morálku. Její první povinností je to, co u ženy řemeslníkovy jest nejvýše povinností druhého řádu: poskytovat rozkoš. A čím lépe a čím déle vyhovuje této své povinnosti, tím pevnější jest její vláda. Luxus má ukazovat očividně rozmach kapitálu — to platilo hlavně v dobách, kdy kapitál se počal tvořiti. Žena jako předmět luxusu plní úlohu luxusu nejlépe: proto jejím hlavním úkolem jest reprezentovat.

To má ovšem vliv na její řeč, na její společenské chování, na její myšlenky i šaty. Musí reprezentovat také to, že jest svému manželu nástrojem požitku, tož jako nástroj požitku chce se jeviti i ostatním mužům. Výstřihem svého šatu dává každému předem zodpověděnou otázku: Což nejsem jako stvořena k tomu? Hrdě ukazuje své tělo k lásce stvořené, všemi způsoby a vši řečí svou ukazuje stále k němu, a to jest slušnost vyžadovaná zvláštním zájmem její třídy. Kupce chce dokázat, že jeho bohatství činí mu ze života jediný svátek, a tož kupcova manželka musí od časného rána do pozdního večera býti zjevem svátečním. Co tomu překáží, musí býti odstraněno z jejího života, tedy pokud možno i mateřství, které ji odnímá společností, olupuje ji o krásu, ničí její sváteční vzhled. Mateřství stává se nutným zlem a osobní kojení děcka, zejména pak časté těhotenství, „neslušností“.

Podobně utváří se i ostatní názory. Cizoložství ztrácí tu své sociální nebezpečí. Ženě, která jest v lásce umělkyní, je dovoleno ledacos s tou podmínkou, že to zůstane bez následků. Přestávajíc býti sociálním nebezpečím přestává býti cizoložství i velikým hříchem. Obratnost v připoutávání hostí k domu je důležitější než cudnost, která činí dům opuštěným...

Tot' tedy v hlavních svých rysech jeden obraz rozdílů v pohlavní

morálce různých tříd. Stejným způsobem utváří se poměry u třídy šlechtické, u stavu selského, u proletářů. A všude názory muže na jeho poměr k ženě odpovídají názorům ženy na její poměr k muži.

7

Rozdíly v třídní morálce vznikají samy sebou, ale vyvíjejíce se zároveň s třídním uvědoměním stávají se nakonec něčím velmi posvátným. Mají oporu v tendenci po třídním rozlišení a třídní solidaritě.

Tendence po třídním rozlišení vystupuje nejzřejměji u třídy, která právě vládne. Třída, která politicky a sociálně je ve státě privilegována, a proto vládnoucí, přeje si vždy nápadně se lišit od ostatních tříd. Chce v davech vzbuditi domněnku, že jest vyšší formou organizace a její představitelé bytostmi vyššího řádu. Celý svět má uvěřit, že stojí ona nejvýše na lidském žebříku. To proto, že z této domněle vyšší povahy své odvoditi chce i větší práva pro sebe, především právo panovati.

Těmto třídním zájmům byly vždy zvláště nápomocny mravní normy, nejvíce ty, jež se týkaly pohlavního chování. Panující třída považovala vždy za dovolené pro sebe a za mravné to, co hovělo jejím zvláštním životním potřebám a touhám po požitku, jež v ní vzbuzoval majetek; rozumělo se však zároveň, že totéž není dovoleno ani mravno pro třídy ovládané. Specifická morálka vládnoucí třídy je tedy prostředkem k upevnění moci. Je prostředkem panování a utlačování zároveň: mravním zákonem pro třídy je to, co třídě panující je prospěšno.

Historicky na sterých příkladech dá se dokázati, že pro sedláka, řemeslníka, tovaryše bylo považováno za nemravné to, co rušilo třídní rozlišení. Ohrožovalo-li to moc panující třídy, bylo to dokonce za zločin prohlášeno.

Šlechtický mravní kodex nejenže dovoľoval, ale i přikazoval šlechticům objeťovat se veřejně v hluboce vystřiženém šatu, kdežto u ženy řemeslníkovy v mnoha dobách považováno bylo to za nemravné, a přikázán jí byl proto šat uzavřený. Nejohybnější šlechtická herka směla denně provokovat ošklivost nad svými vytahanými prsy a zachovala přitom „způsob“, kdežto hezká měšťanka, která by byla působila lidem radost, kdyby se jim byla svěřovala s pokladem své šněrovačky, byla nezřídka nemilosrdně trestána, když ješitnost svedla ji k tomu, aby výstřih na prsou o šířku prstu aspoň prohloubila pod míru přikázanou magistrátem.

Když v 16. století řemeslnické maloměšťáctvo probouzelo se třídně a ve veřejných lázních vznikla střediska jeho opozice proti nenáviděné patricijské vládě, — ihned byly lázně prohlášeny za ohrožující mravnost. To byl druhý činitel, který vedle syfilidy učinil konec slávě lázeňského života v 16. století. Tytéž vládnoucí třídy nepovažují však za nemravné a nesnaží se učiniti tomu přítrž, když jak u zemědělského, tak i u prů-

myslového proletariátu jednak při práci, jednak v domácnostech rodiče, děti, tovaryši a holky na noc, dospělí a nedospělí tísní se v malých děrách a jsou ve stálém nejužším fyzickém styku. Ač ve vlastní třídě pronásledují každý intimnější styk různých pohlaví, proti zmíněnému stavu u proletariátu nečinily ničeho. I tento rozpor je zcela logický. Obé odpovídá jejich hospodářským zájmům a je pro ně společenskou nutností.

Zvláštní mravní názory určité třídy hrají také důležitou úlohu jako stmelovací prostředek při třídní solidaritě. To, čím se určití lidé liší od tříd sociálně nižších nebo nepřátelských, jest současně tím, co je sdružuje, jak společná uniforma, jako společná vlajka, která se může dle potřeby provokativně rozvinout. V tomto odlišujícím cítí se lidé nejdříve solidárními; je to zevnější znamení sociální příslušnosti před přítelem i nepřitelem. Jako stávkokaz platí za zločince u bojujících dělníků, tak i každý, kdo se prohřeší proti zvláštní morálce své třídy, je u ní v opovržení.

Mravní zákon neupravuje povšechně poměr člověka ke člověku vůbec, nýbrž jen styk člověka s člověkem v jich vlastní společnosti, třídě.

*

Pokusíme-li se nyní shrnouti důsledky všeho, co jsme tu již řekli, v určité formulky, dojdeme těchto všeobecných fakt:

Předně: Každý společenský pořádek prohlašuje za mravní zákon ten stav společnosti nebo formuluje jako mravné to, na čem spočívá jeho existence, čím podmínky jeho existence jsou dále posilovány a zajišťovány. Na druhé straně prohlašuje za nemravné a zavržitelné, co jest nepřátelské jeho zvláštním životním zájmům, co uvádí do nebezpečí instituce, na nichž jest založen.

Podruhé: Co platí o celku a ve velkém, platí i v malém. Protože společenská organizace není nikdy jedolitá, nýbrž vždy v různé třídy rozdělená, což mají stejně různé a mnoha jiným odporující zájmy, — tož odlišuje a opravuje i každá třída opět pro sebe zásady všeobecné morálky ve svém zvláštním třídním zájmu. To znamená: Každá třída prohlašuje za mravné to, co tvoří myšlenku jejich zvláštních zájmů; co jim odporuje, to prohlašuje stejným způsobem za nemravné.

ARISTIDE DELANNOY ODSOUZEN

Čtenářům časopisu *L' Assiette au beurre* dobře známý kreslíř, vynikající odvahou i osobitostí, Aristide Delannoy uveřejnil v publikaci *Hommes du jour* kresbu, která představovala jistého francouzského generála oblečeného do řeznické zástěry, a byl za to postaven před porotu pro urážku armády a utrhání na cti. Byl odsouzen k nejvyššímu

trestu: k jednomu roku, k témuž trestu odsouzen byl jeho „společník“ pan Méric, který si dovolil v témž časopise trochu ostře kritizovat francouzskou armádu a její náčelníky.

To se nestalo snad za vlády Napoleona III. nebo za nějakého zpátečnického ministerstva. To se stalo za vlády jistého pana Clemenceaua, předsedy ministerské rady, náčelníka Pořádku, apoštola Respektu, nejvyššího policajta Francouzské republiky.

Pan Clemenceau jest bývalý žurnalista, který vedl nadšené kampaně ve prospěch svobody myšlenky, slova a tisku, jest bývalý pisatel pamfletů proti padělatelům z generálního štábu v době aféry Dreyfusovy, je starý parlamentárník, jenž sám pochoval dlouhou řadu ministerstev.

Pan Clemenceau je oním spisovatelem, který v knize *La Mélé sociale* napsal tyto věty:

„Když byli opustili jednu po druhé všechny myšlenky, které jim dopomohly k vládě, kde jinde mohou najít útočiště než ve vládních prostředcích monarchie?“ (Str. 461)

„Existují jistě špatné, smutné, odsouzeníhodné myšlenky. Kdo to popírá? To jsou falešné ideje. Kterak máme je potírat? *Tím, že dokazujeme jejich falešnost. Nehleďte jiného prostředku, neboť jiný neexistuje.* Domnívat se, že se dá nějaká myšlenka vyhladit z lidského ducha, že se dá zamezit projev duševní evoluce, toť čistá pitomost!“ (Str. 446)

„Je dobře, myslí si lidé, když mnoho lidí odsoudí se k mnoha létům vězení. Dějiny marně dokazují, že to jest úplně marné.“ (Str. 142)

Ale jako kandidát do senátu pravil nedávno pan Clemenceau ke svým voličům: „Nepronásledujeme, nepronásledovali jsme a nebudeme pronásledovat nikdy žádný projev mínění! Ale antimilitarism, antipatriotism, to není mínění, *toť zločin.*“

K tomu není třeba velikého komentáře. První tři citáty jsou řeči opozičníka, čtvrtý citát jest řeči člověka z vlády. Metoda jest velmi stará a osvědčená; nemění však pranic na faktu, že myšlenka antimilitaristická jest jen proto zločin, že ze všech myšlenek jest nejméně podobná a nejvíc nebezpečná všem vládnoucím.

Pro lidi, kteří nemusí komolit logiku svou z politických důvodů, platí prostě toto:

Duch létá tam, kam chce. Je nutno, aby duch létal. Ustříhovati mu křídla, *to jest zločin.* Svoboda myšlení čili svoboda vyjadřovat svou myšlenku jest jedinou nutnou svobodou. Potlačuje-li se tato svoboda, potlačují se všechny svobody, autorizuje se, podněcuje každá tyranie...

A Francouzi dodávají zcela správně: „Nezbořili jsme dogmat, která nám slibovala věčnou blaženost proto, abychom dali postaviti na jejich troskách dogma nejhoršího otroctví, otroctví své myšlenky.“ — —

Liga pro svobodu a umění vydala následující provolání k uměleckému světu:

„Náš kamarád Aristide Delannoy byl právě odsouzen porotou seinskou k jednomu roku vězení a 3000 franků pokuty za to, že uveřejnil satirickou kresbu v *Hommes du jour*.

myslového proletariátu jednak při práci, jednak v domácnostech rodiče, děti, tovaryši a holky na noc, dospělí a nedospělí tísní se v malých děrách a jsou ve stálém nejužším fyzickém styku. Ač ve vlastní třídě pronásledují každý intimnější styk různých pohlaví, proti zmíněnému stavu u proletariátu nečinily ničeho. I tento rozpor je zcela logický. Obé odpovídá jejich hospodářským zájmům a je pro ně společenskou nutností.

Zvláštní mravní názory určité třídy hrají také důležitou úlohu jako stmelovací prostředek při třídní solidaritě. To, čím se určití lidé liší od tříd sociálně nižších nebo nepřátelských, jest současně tím, co je sdružuje, jak společná uniforma, jako společná vlajka, která se může dle potřeby provokativně rozvinout. V tomto odlišujícím cítí se lidé nejdříve solidárními; je to zevnější znamení sociální příslušnosti před přítelem i nepřitelem. Jako stávkokaz platí za zločince u bojujících dělníků, tak i každý, kdo se prohřeší proti zvláštní morálce své třídy, je u ní v opovržení.

Mravní zákon neupravuje povšechně poměr člověka ke člověku vůbec, nýbrž jen styk člověka s člověkem v jich vlastní společnosti, třídě.

*

Pokusíme-li se nyní shrnouti důsledky všeho, co jsme tu již řekli, v určité formulky, dojdeme těchto všeobecných fakt:

Předně: Každý společenský pořádek prohlašuje za mravní zákon ten stav společnosti nebo formuluje jako mravné to, na čem spočívá jeho existence, čím podmínky jeho existence jsou dále posilovány a zajišťovány. Na druhé straně prohlašuje za nemravné a zavržitelné, co jest nepřátelské jeho zvláštním životním zájmům, co uvádí do nebezpečí instituce, na nichž jest založen.

Podruhé: Co platí o celku a ve velkém, platí i v malém. Protože společenská organizace není nikdy jednoduše, nýbrž vždy v různé třídy rozdělená, což mají stejně různé a mnoha jiným odporující zájmy, — tož odlišuje a opravuje i každá třída opět pro sebe zásady všeobecné morálky ve svém zvláštním třídním zájmu. To znamená: Každá třída prohlašuje za mravné to, co tvoří myšlenku jejich zvláštních zájmů; co jim odporuje, to prohlašuje stejným způsobem za nemravné.

ARISTIDE DELANNOY ODSOUZEN

Čtenářům časopisu *L' Assiette au beurre* dobře známý kreslíř, vynikající odvahou i osobitostí, Aristide Delannoy uveřejnil v publikaci *Hommes du jour* kresbu, která představovala jistého francouzského generála oblečeného do řeznické zástěry, a byl za to postaven před porotu pro urážku armády a utržení na cti. Byl odsouzen k nejvyššímu

trestu: k jednomu roku, k témuž trestu odsouzen byl jeho „společník“ pan Méric, který si dovolil v témž časopise trochu ostře kritizovat francouzskou armádu a její náčelníky.

To se nestalo snad za vlády Napoleona III. nebo za nějakého zpátečnického ministerstva. To se stalo za vlády jistého pana Clemenceaua, předsedy ministerské rady, náčelníka Pořádku, apoštola Respektu, nejvyššího policajta Francouzské republiky.

Pan Clemenceau jest bývalý žurnalista, který vedl nadšené kampaně ve prospěch svobody myšlenky, slova a tisku, jest bývalý pisatel pamfletů proti padělatelům z generálního štábu v době aféry Dreyfusovy, je starý parlamentárník, jenž sám pochoval dlouhou řadu ministerstev.

Pan Clemenceau je oním spisovatelem, který v knize *La Mêlée sociale* napsal tyto věty:

„Když byli opustili jednu po druhé všechny myšlenky, které jim dopomohly k vládě, kde jinde mohou najít útočiště než ve vládních prostředcích monarchie?“ (Str. 461)

„Existují jistě špatné, smutné, odsouzeníhodné myšlenky. Kdo to popírá? To jsou falešné ideje. Kterak máme je potírat? *Tím, že dokazujeme jejich falešnost. Nehledejte jiného prostředku, neboť jiný neexistuje.* Domnívat se, že se dá nějaká myšlenka vyhladit z lidského ducha, že se dá zamezit projev duševní evoluce, toť čistá pitomost!“ (Str. 446)

„Je dobře, myslí si lidé, když mnoho lidí odsoudí se k mnoha létům vězení. Dějiny marně dokazují, že to jest úplně marné.“ (Str. 142)

Ale jako kandidát do senátu pravil nedávno pan Clemenceau ke svým voličům: „Nepronásledujeme, nepronásledovali jsme a nebudeme pronásledovat nikdy žádný projev mínění! Ale antimilitarism, antipatriotism, to není mínění, *toť zločin.*“

K tomu není třeba velikého komentáře. První tři citáty jsou řeči opozičníka, čtvrtý citát jest řeči člověka z vlády. Metoda jest velmi stará a osvědčená; nemění však pranic na faktu, že myšlenka antimilitaristická jest jen proto zločin, že ze všech myšlenek jest nejméně podobná a nejvíc nebezpečná všem vládnoucím.

Pro lidi, kteří nemusí komolit logiku svou z politických důvodů, platí prostě toto:

Duch létá tam, kam chce. Je nutno, aby duch létal. Ustříhovati mu křídla, *to* jest zločin. Svoboda myšlení čili svoboda vyjadřovat svou myšlenku jest jedinou nutnou svobodou. Potlačuje-li se tato svoboda, potlačují se všechny svobody, autorizuje se, podněcuje každá tyranie...

A Francouzi dodávají zcela správně: „Nezbořili jsme dogmat, která nám slibovala věčnou blaženost proto, abychom dali postaviti na jejich troskách dogma nejhoršího otroctví, otroctví své myšlenky.“ — —

Liga pro svobodu a umění vydala následující provolání k uměleckému světu:

„Náš kamarád Aristide Delannoy byl právě odsouzen porotou seinskou k jednomu roku vězení a 3000 franků pokuty za to, že uveřejnil satirickou kresbu v *Hommes du jour*.

Postavení Delannoyovo jest co nejtrapnější. Je otcem rodiny a živí se jediné svou prací, ale jakmile bude uvězněn v Santé, bude mu veškerá práce zakázána. Víte skutečně, že odsouzení nazývaní „politickými“ jsou podrobena řádu velmi přísnému a nepožívají žádné z oněch svobod, které dokonce císařství jim povolilo.

Domníváme se, že Liga pro svobodu umění jest povinna zabývat se situací Delannoyovou; domníváme se, že současně musí uvažovat o prostředcích, jichž se má užítí za tím účelem, aby umělci a spisovatelé byli chráněni před stíháním často nespravedlivým a vždy libovolným, a sice jak ve věcech politických, tak i v záležitostech čistě uměleckých.

Nejedná se nám o to, abychom pátrali, je-li antimilitarism míněním podvratným nebo zdali názory páně Bérengerovy (známého pronásledovatele nahoty. Pozn. překl.) mají větší cenu než názory naše. Jedná se o to prostě, abychom zdůraznili, že ve volné zemi všechna mínění musí býti volná a že umění, jež jest jen vyjadřovacím prostředkem myšlenky, musí býti stejně volné jako myšlenka sama.

V kamarádu Delannoyovi chceme vidět jen umělce postiženého hrozně přísným trestem za pouhé mínění. A proto posíláme mu projev své úcty, proto pomůžeme mu jménem umělecké solidarity snášeti snáze těžký úděl.“

Z MORAVSKÝCH BOLESTÍ

Asi před třemi lety zasadil se literární odbor brněnského Klubu přátel umění o to, aby země povolila na podporu slovesného umění na Moravě větší dotaci. Stalo se. Bylo povoleno 5000 korun, z kteréhožto obnosu, podle pověstného klíče, připadlo na literární umění české 3500 korun, zbytek pak na literární umění německé. Poprvé, tj. roku předloňského, rozdělen byl tento obnos tak, že suma rozdrobena na množství almužniček, jimiž kdekdo, umělec neumělec, byl podělen. Zasluhu o to měl především přisedící moravského zemského výboru dr. Žáček a pak Moravská muzejní společnost. Aby zabránil takovému neúčelnému a nedůstojnému hospodářství, vyjednával po různých konfliktech loňského roku zmíněný již literární odbor s dr. Žáčkem (prostřednictvím jeho sekretáře ovšem!), a to v tom smyslu, aby jednak dotace nebyla drobena v obnosy nepatrné, jednak aby o udělení obnosů rozhodovala odborná literární porota. I když se zatím nemělo jednati o literární uměleckou soutěž, měly aspoň jednotlivé obnosy jako podpory přijíti do povolaných rukou. Každému čtenáři těchto řádek je zajisté nápadno, že o *zemské* dotaci zcela autokraticky rozhoduje jediná osoba, jediný přisedící zemského výboru. Než to jest právě Morava! Dr. Žáček vyhověl žádosti literárního odboru. Ale jak! Z navržených porotců vybral si skutečně tři, dal si předložiti dobrozdání jejich — nakonec jednal však o své ujmě. Řídil se návrhem poroty jen částečně, a korunou všeho bylo, že odměnil ze zemské

dotace pro literární umění — autory politických článků a žurnalisty ze svého osobního orgánu. Literární odbor rozhodl se zakročit cestou parlamentní. Dal podati interpelaci, která ovšem nebude zodpověděna, a vedle toho podal prostřednictvím poslance dr. Budinského návrh jakýchsi stanov dotace, vypracovaný spisovatelem panem Jos. Holým. Hlavní zásady těchto stanov jsou: Veřejnost (nikoli „úřední tajemství“ jako dosud!) hlavních věcí se soutěží o ceny z dotace souvisících, tedy zejména poroty a jejího rozhodnutí. Upravení dotace jako soutěže o ceny za nejlepší díla literárně umělecká na Moravě vydaná. Rozdělení povoleného obnosu toliko v 5 cen. Řádná odborná literární porota. Návrh byl tedy podán, putoval do odboru školského, z tohoto pak do odboru finančního: a zde potkal ho osud — řekněme parlamentní. Nenašel tu dostatečné blahovůle zejména proto, že všichni jeho obhájci nemohli býti přítomni, protože několik odborů svoláno bylo na týž den a na stejnou hodinu. Finanční odbor odkázal náš návrh zemskému výboru, aby se o něm vyjádřil, a to znamená především, že roku letošního zůstane opět výhradním pánem nad dotací dr. Žáček a dotace rozdělena bude bez odborného dobrozdání. K zatímnému nezdaru celé akce přispěla ovšem i ta okolnost, že Němci — doslova vyděrační — přispěchali v této věci rovněž s návrhem, v němž stojí na stanovisku tajnosti, a chtí hlavně — zvýšiti svou část na obnos rovný obnosu pro české literární umění. Kulturní — a jak samozřejmé! — požadavky mají tedy své osudy, zejména na Moravě. Ale historie nebyla by úplná, kdyby nevykazovala ještě jakéhosi „vpadnutí vzad“. Návrh literárního odboru totiž ve věci literární poroty žádal, aby jednoho člena této poroty jmenoval zemský výbor, druhého literární odbor a o třetím aby se dohodli tito dva. Na Moravě je totiž vedle literárního odboru jen Moravská muzejní společnost, jež jako spolek hrála úlohu i v otázkách literárního umění. Tato společnost je však rázu zcela zpátečnického a pro literární umění nemá v ní nikdo opravdového porozumění. To dokázala již radami, které dala nebo chtěla dáti dr. Žáčkovi ve věci dotace roku 1906. Nebylo možno tedy učiniti nic jiného než navrhovati, aby aspoň jednoho člena poroty jmenoval literární odbor jakožto jediné sdružení literární na Moravě, v jehož čele stojí lidé se snahami uměleckými. Druhý, jež voliti má zemský výbor, vzejde beztoho z Muzejní společnosti. Všichni víme, že to není řešení ideální ani řešení pro věčnost, ale za daných okolností nelze nic jiného lepšího vymysleti, neřkuli provésti. A přece ozvalo se (v pokrokové brněnské Snaze) známé a libozvučné slovíčko: *klika!* Znáte je dobře, vy v Čechách, pravda-li? ... Kdeže je tedy toto embryo kliky? Jsou jím bezpochyby čtyři spisovatelé, kteří se v posledních letech trochu starali o povznesení literárního života na Moravě, členové literárního odboru pánové Holý, V. Mrštík, Neumann a E. Sokol. Jak vidno, společnost úplně různorodá, jež může pohromadě pracovati jen proto, že vzala na sebe úkoly administrační a organizační a nic jiného. Ale to je stará historie: klika se hledá vždy tam, kde se jedná

přímo a kde na mysli jest jen prospěch věci; a hledají ji vždy ti, kdož se musí spojit s umrtveným svědomím, mají-li hráti nějakou úlohu. Doufejme však, že přes tyto nezmary a nepřízně věc zemské dotace dovedena bude pro literární umění na Moravě k zdárnému cíli aspoň roku 1909.

PRO ZÁDRUHU

Předkládáme toto číslo Zádruhy svým odběratelům a čtenářům s jistým uspokojením. Těší nás, že můžeme již v 16. čísle prvního ročníku počítati s rozšiřováním a zdokonalováním svého listu. Rozšiřujeme Zádruhu o dvě strany, na něž umístíme Besedu Zádruhy, věnovanou dobré beletrii, literatuře a umění, takže Zádruha vyhoví všem obvyklým požadavkům. Jakmile bude tato věc řádně upravena, přikročíme k rozšíření rubrik a k rozmnožení jejich počtu. Bude nutno zejména druhou rubriku listu rozdělit ve zvláštní Obzor sociální a zvláštní Obzor hospodářský; zavedeme rovněž Obzor kulturní. Upozorňujeme dnes čtenáře zejména na rubriku Naučný obzor, do níž shrneme všechna drobná akta dokumentující vývoj a postup socialismu a rovněž všechny drobné dokumenty materiálního i duševního pokroku. Vynasnažíme se, aby čtenáři naši měli v Zádruze opravdový přehled všeho, co je může zajímati, zároveň však i dobrý časopis, vyhovující požadavkům žurnalistickým a agitačním.

Budou-li naši odběratelé a organizace konati svou povinnost aspoň jako dosud, bude existence Zádruhy zajištěna; *budou-li konati více, zdokonalíme ji v časopis, jakého hnutí naše dosud nemělo.*

To především musíme si pamatovati: Ani policie, ani sociální demokracie, ani kdožkoli jiný z našich nepřátel nemůže poctivému listu našemu ublížit; největšími nepřáteli našeho tisku byli vždy — naši vlastní lidé. Jedni nesevdomitým placením, druzí osobními útoky, jiní nesmyslným experimentováním podryli půdu dosud každému našemu listu, který neodumřel nám pro vlastní nedostatky. To by mohlo věru již přestat.

Zádruha má všechnu možnost dokonale a trvale se zakořeniti a státi se časopisem, který by důstojně reprezentoval ono pevné a poctivé jádro našeho hnutí, jež nemá snad žádná česká strana a jež statečně přežvalo nejsmutnější doby hnutí. Budeme ji zdokonalovat a rozšiřovat, ale nebudeme činit experimentů s častějším vycházením ani snovat fantastický sen o deníku. Budeme se úzkostlivě vyhýbat všemu osobnímu a pravíme jasně a upřímně: *Zádruha vychází pro všechny kamarády bez rozdílu odstínů a každá slušná polemika jest do jejích sloupců připuštěna.* Chceme-li jí dáti určitý ráz a směr, který po mnoha svých zkušenostech považujeme za nejzdravější, máme na to právo, ale to neznamená, že jiného mínění nepřipustíme ke slovu, zejména bude-li jeho forma vyhovovat požadavkům loajality a požadavkům literárním.

Budeme-li někdy nuceni se bránit proti útokům nepoctivým, učiní-

me to především mimo sloupce Zádruhy tím, že budeme apelovat na naše skupiny a ponecháme v jejich rukou osud Zádruhy.

Ale na jednu věc musíme upozornit předem: jsme přesvědčeni, že Zádruha jest *poslední pokus o řádný náš časopis*. Policie může nás přinutit za jistých okolností, abychom změnili její jméno, to je vedlejší. Ale jen naši vlastní kamarádi nebo ti, kdož se za ně vydávají, mohou ji skutečně ubít. Stane-li se to, pak jest jisto, že naše hnutí ve většině svých částí je stíženo těžkou chorobou, kterou může vyhojit jen čas.

Pak bude nutné a přirozené, že *všichni* naši slušní lidé složí ruce v klín.

Naší povinností je, aby Zádruha správně vycházela a dobře byla redigována; vaší povinností je, abyste ji odbírali a platili, pokud vám na ní záleží. Bude-li pořádek ve věci hlavní, učiní se časem i ve věcech vedlejších, budou-li k tomu vybízeti.

MEMENTO. Pro všechny případy bude dobré zapamatovati si tato slova Macharova (Čas ze dne 26. ledna): „... že talent, když i sebevítěznejši vyrazil, seschl a zakrněl nedostatkem materiálním, zamčeným horizontem, nemožností dalšího vzdělávání, slovem: tím, co nazýváme českými poměry, — toho dokladem jsou dějiny české literatury devatenáctého století.“

SOCIALISM A UMĚLCI. „Největší prospěch, jež by zavedení socialismu přineslo, byl by beze sporu v tom, že socialism osvobodil by nás od špinavé nutnosti žítí pro jiné, kteráž při nynějším stavu tak těžce spočívá skoro na všech lidech. Ve skutečnosti skoro nikdo jí neujde.“ (*Oscar Wilde: Socialism a lidská duše.*)

„Věřím, že příchod komunismu bude znamenat nové obrození mravní a umělecké.“ (*Walter Crane: Umělci a otázka sociální.*)

„Může-li něco dráždit k anarchismu, je to vědomí, že největší umělci tvoří v největší bídě, aby po jejich smrti nestydatí obchodníci zbohatli z jejich díla a nenasytní maniakálové uzavřeli ho do skladišť... Omezení našich uměleckých potřeb pouze na abstraktní malby a skulptury jest touž utopií jako přání blahového muže z pohádky, aby vše, čeho se dotkne, proměnilo se ve zlato. Abstraktní umění je sváteční radost; nejsme ničím tak málo jako lidmi svátečními a jsme na to hrdi. Náš nejrozumnější ideál jest, nikoli aby statky byly rozděleny, nýbrž práce; aby přišla doba, jež by neznala hrozby, v níž každý dle svých sil by se snažil sloužiti všeobecnosti...“ (*Julius Meier-Gräfe: Příspěvky k moderní estetice.*)

„Všichni lidé dobré vůle, kteří žijí naději, že lidské vědomí skrývá více užitečných vášní než zkázonosných povinností, mají na srdci velikou povinnost soucitu a spravedlnosti, povinnost, jež všechny ostatní zatlačí. A snad z boje této povinnosti proti našemu sobectví, lhostejnosti a nevědomosti vznikne skutečné drama našeho věku. Pokusil se oně Hauptmann v Tkalcích, Björnson v Nad naši sílu, Mirbeau ve Špatných pastýřích, Gurel ve Lví hostině; ale přes tyto velmi úctyhodné pokusy nepodařilo se to ještě nikomu. Jakmile uskuteční se však tento krok — jak na jevišti, tak i v životě skutečném —, pak bude možno snad mluvit o novém divadle, divadle míru, štěstí a krásy bez slz.“ (*M. Maeterlinck: Moderní drama.*)

„Vykoupený člověk... Blížíme se k němu vším, co vlévá do naší bytosti síly tisíců a rozlévá síly naše na tisíce. Vzdalujeme se od něho vším, co nás odtíná od kmenu života a nechává v jedinci marnými rozkošnými plameny ozářiti svaté šťávy. Ti, kteří se domnívali, že vláda zástupů znamená vládu slabých a nebezpečí pro slávu člověka, nepochopili závratného tajemství lásky, které náš rod nese v sobě jako skrytý poklad a které rozzařuje naděje milujících tak, že přesahují všechno, co jsme dosud slyšeli z rozhovoru země s hvězdami.“ (*Otokar Březina: Cíle.*)